

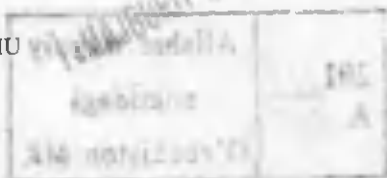
Меҳмон
Исломул

БИР КАЛИШЛИК ОБРУЎ

ҲАЖВИЯ ВА ҲАНГОМАЛАР

ТОШКЕНТ
"DAVR PRESS" NMU
2012

84(59)7 - Ғўб. оғрўб.

Меҳмон Исломқул узоқ йиллар давомида Ўзбекистон телерадиокомпаниясининг "Табассум" радиожурналида фаолият юритди. Ҳажв усталари, кулгу даргалари билан учрашди, яқин мулоқотда бўлди. Саид Аҳмад, Нетьмат Аминов, Анвар Муқимов, Анвар Обиджон, Саъдулла Сиёев каби ижодкорлар билан кўп йил ҳамкорлик қилди. "Қозонга тушган қайнамай қолмас", деганларидек, унинг ўзи ҳам ҳажвиялар ёза бошлади. Шу кунгача ёзганларини "йиғиб-териб" бир китоб ҳолига келтирди ва "Бир калишлик обрў" номи остида чоп эттириб, китобхонларга тақдим этди.

Китобга кирган ҳажвия, ҳикоя ва ҳангомалар қаҳрамонлари оддий, самимий, содда, тўпори, чалани одамлар. Уларнинг бир-бирига ўхшамаган қиёфаси, тили, дунёқараши бор. Персонажларнинг хатти-ҳаракатларини кузатиб, беихтиёр юзингизга табассум югуради, завқланасиз.

Меҳмон Исломқулнинг илк бор нашрдан чиқаётган ушбу китоби ўқувчиларга, албатта, манзур бўлади.

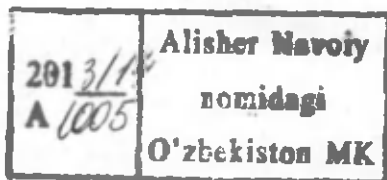
Китоб кенг оммага мўлжалланган.

Барча ҳуқуқлар амалдаги қонунларга асосан ҳимояланган.

"DAVR-PRESS" нашриёт-матбаа уйининг ёзма рухсатисиз ушбу нашрни қисман ёки тўлиқ ҳолда бошқа оммавий ахборот воситаларида электрон ёки механик кўринишда кўчириб босиш, магнит ташувчи воситаларда тарқатиш қатъий тақиқланади.

ISBN 978-9943-4071-0-7

HD 40696
291

© Меҳмон ИСЛОМҚУЛ, 2012

© "DAVR PRESS" NMU, 2012

ЭЗГУЛИКНИНГ КЕЧИ ЙЎҚ!

Ўзбек адабиётида ҳажвиёт жанри ҳамиша кенжа ва ноёб ҳисобланиб келинган, ҳозир ҳам худди шундай. Ҳажвиёт ниҳоятда қийин, бунинг устига нозик истеъдодни талаб қиладиган соҳадирки, бу жанрда қалам тебратадиган ёзувчилар ҳозир бармоқ билан санарли даражада. Узоққа бормайлик, унинг машҳур вакиллари — Абдулла Қодирий, Абдулла Қаҳҳор, Фафур Фулом, Саид Аҳмад, Неъмат Аминов, Саъдулла Сиёевлардан кейин мундоқ кўзга яққол ташланадиган ҳажвчи йўқ даражада.

Ҳажвнинг жамиятда тутган ўрни, одамларга таъсири ва тарбияси ҳақида гапирмасак ҳам бўлади. Мана шундай бир танқис пайтда не-не ниятлар билан, не-не машаққатлар билан қўлига қалам олиб, устозлар яратиб кетган ҳажв соҳасини танлаб, катта иштиёқ ва ҳафсала билан ижод қиляётган укаларимиз сафида Меҳмон Исломул ўгли (Ўжар Юсуф)нинг борлиги мени қувонтиради. У бу соҳага бутун кириб келган ижодкорлардан эмас. У қарийб ўттиз йиллар мобайнида миллионлаб мухлислари булган “Табассум” радиожурнали ва кейинчалик “Телеминиатюралар театри”да муҳаррир, шунингдек, муаллиф сифатида қалам тебратиб, ҳақимизга кулги улашишдек савобли соҳада фаол ижод қилиб келган.

Меҳмонжон бу йиллар ичида, оригинал асарлар ёзиш билан кифояланмай, ўзбек китобхоналарига бошқа тиллардан бир қанча асарларни таржима қилиб берди. Жумладан, қозоқ тилидан шоир Эсонғали Равшановнинг “Қушлар бизнинг дўстимиз” номли лирик-фалсафий эсселар тўплами, Ойсулув Ахан қизининг “Оққушлар армони” қиссаси, қозоқ адабиётшунос олими Қулбек Эргобекнинг мумтоз адиб Собит Муқонов ижодига бағишланган “Ёзувчи ижодхонаси” номли йирик монографияси, “Қозоқ халқ мақол ва маталлари” ҳамда Америка, рус, турк, қозоқ, озарбайжон ҳажвчиларининг энг сара асарларидан қилинган таржималари “Бир сандиқ тила” номи билан чоп этилиб, кулги мухлисларини хушнуд этди.

Аммо, афсуслар булсинким, Меҳмонжон радио ва телевидениенинг ҳажвийёт бўлимида куп йиллар ишлагани билан, ҳажвий жанрдаги асарларини бир муқовага жойлаштириб, чоп этиришни хаёлига ҳам келтирмабди. Ҳечдан кура кеч яхши, деганларидек, биз, ака-ука маслаҳат билан бир қарорга келдик: уша, ёзиб, архивга ташлаб қўйилган барча ҳажвий ҳикоялар, миниатюраларни жамлаб, нашр этирадиган бўлдик. Туғри-да, бу ҳажвиялар уз вақтида миллионлаб тингловчиларни қуддирган, завқ берган, керак булса, тарбиялаган. Булар яна одамларни қуддиришга хизмат қилиши керак, деб билдик. Худди шу ният билан асарлар бир муқова ичига жамланиб, унга: “Бир калишлик обрў” деган ном берилди. Шуниям айтиб утиш керакки, бунақа пайтда ижодкорларга қучоқ очиб, “Кел!” деб кутиб оладиган мард ноширлар ҳам керак. Айниқса, ҳозирги замонда! Ёзувчиларимизнинг сгирини енгил қилиб, қучоқ очиб кутиб оладиган нашриётлар, шукр, йуқ эмас, бор экан. Бу “Davt press” нашриётидир.

Мазкур мажмуанинг ичида муаллифнинг синчков кузатувлари, ён-веримиздаги одамларнинг галати феъл-атворлари, бир-бирига эш, бир-бирига яқин, бири иккинчисининг давоми бўлган қаҳрамонлар тасвирига дуч келасиз. Булар “Қорабулоқ хангомалари” туркумидаги содда, керак бўлганида ортиқча мутағбир Мамат муйлов ва ундан “жабр кўрган” Абдураҳмон, Бегимқул чирмовуқ, мартабага ўч, думбул Шодиқул шапшак, тарозининг палласидек ликилдоқ, гўлгина Олмош, қитмир ҳамкасби, Кенгашнинг ёлгонларига лаққа тушиб, жабрланиб юрадиган Саҳмон “жимжит”, иши юришмай қолганида “декрет отпуски”га кетиш билан жамоани қурқитмоқчи бўлган Пистагул, ўзини яхшиликка “томизғи” деб билувчи, аммо уни, яъни яхшиликни ўзидан ва ўзгалардан қизганиб кун кечирувчи Гилмидинлардир. Хуллас, тупламни ўқир экансиз, сиз ундаги асарлар ва уларга асос қилиб олинган воқеалардаги ҳаётийлик, ихчамлик, кутилмаган латифаном яқундан завқ оласиз, деган умиддаман.

Тупламдаги “Санъаткорлар ҳақидаги хангомалар”да халқимиз яхши билган ва севган истеъдод соҳибларига хос бўлган уткир ҳазил туйғуси, улар ва уларнинг атрофидаги яқинларининг ҳаётида содир бўлган кулгили воқеалар ҳамда кичик хотиралар ҳам ўқувчида қизиқиш уйғотишига ишонаман.

Адабиётнинг даргоҳи кенг, шу вақтгача “Фалон ёшдан фалон ёшгача ёзувчи бўлиш мумкин” деган қоида йўқ. Ижодини олтмиш ёшида, ҳаётий тажрибаларга бой фаслда бошлаб, машҳур бўлган адиблар адабиёт тарихида кўплаб топилади. Шундай бўлгандан кейин, эзгуликнинг кечи йўқ, укамиз Меҳмонжоннинг истеъдоди ҳам, куч-қуввати ҳам етарли даражада. Ишонамизки, у енгни тирсаккача шимариб, белни қамиш билан боғлаб, айни ижод қиладиган, ёзадиган

чоги. Биринчи китобнинг ҳавоси бошқача бўлади. Биринчи китобдан кейин иккинчи, учинчи, тўртинчи китоблар бир-бирини судраб келаверади. Қарабсизки, ҳеч қанча вақт ўтмай, ўша бўш ўтган ўттиз йиллик давр ўз-ўзидан унутилиб, Меҳмонжон ижод уммониغا шўнгиб, ундан дуру гавҳарлар шодасини териб, сиз билан бизга ҳаёда этаверади. Бунга бизнинг ишончимиз комила.

Оқ йўл сенга, қадрдон укам Меҳмонжон!

*Носир Фозилов,
Ўзбекистонда хизмат кўрсатган
Санъат арбоби,
Давлат мукофотининг лауреати*

ҚОРАБУЛОҚ ҲАНГОМАЛАРИ

КУРКАГА ҚИРОН КЕЛДИ

Одам боласи борки, нимагадир орзуманд бўлиб яшайди. Кимдир орзусига етади, кимдир етолмай армонда кетади. Қорабулоқлик Шодиқул шапшак зигирдайлигидан амалга уч эди. Бирон мартабага эришиш учун ўзини томдан ташлашга ҳам тайёр турарди. Мактабда ўқиши ёмон эди, лекин синф раҳбарининг сигирига ўт ўриб, таригини чумчуқдан қўриб бериб синфком бўлди. Армияга борганда, уйдагилар юборган майиз, туршакларни командирнинг уйига ташиб, ефрейтор унвонига эришди.

Ҳарбийдан генералдай гердайиб қайтган ефрейтор Шодиқулга қишлоқда табелчилик ҳам тегмади. Бечоранинг бир йилдаёқ ранги кетиб, қадди букчайди. Энди у одамларнинг тўғри гапигаям терс муомала қиладиган бўлагач, “Шапшак” деган лақабни орттирди.

Аmmo йигит кишига эртами-кечми омад бир кулиб боқади, деганларидай, Шодиқул улфатларининг кунглини топиб, уларга жўрабоши бўлиб олди. Одамнинг кўнгли кўтарилса, бўйи ҳам кўтарилар экан. Ана шундан кейин унинг синиққан рангига қон югуриб, қадди ростланиб, жўхори еган хўроздай гердайиб юрадиган, зиёфатнинг тўрида ўтириб, ақл ўргатадиган, алмойи-алжойи гаплари билан йигитларнинг энсасини қотирадиган булди. Аввалига улфатлар жўрабошининг тутуриги қочган қуруқ гапларидан кулиб юришди. Шодиқул булса, ўзининг мартабасига кўникиб, жўрабошилиқ завқини сура бошлаганида унинг ишонган синфдош-қадрдони Каримқул, кутилмаганда галва кўтариб, аталадан суюк чиқарди.

– Йигитлар, давай, Шодиқул ефрейтордан бошқа бутунроқ одамни жўрабоши қилайлик! – деди у навбатдаги гапда томдан тараша тушгандай қилиб.

Шодиқул дастурхондаги таомга қўл чўзганча, Каримқулга қараб анграйиб қолди. Улфатлар ҳам, аввалдан пухта ўйланган режага асосан, Каримқулнинг гапини илиб кетишди:

— Эшитган қулоққа ҳам яхшимас-да! — деди Маннот пирча, тақсимчадаги норинни чимдиб, оғзига олиб борар экан, — орамизда шунча лейтенант-у сержантлар бўла туриб, ефрейторнинг командаси билан ўтириб-туряпмиз!

— Бошда шуни ўйламабмиз! — деди гапни болтада чопгандай шарт-шурт гапирадиган Мирза қассоб. — Аввал ўтган битта восвос ефрейтор дунёнинг шўрини қуритай деганди, буниси улфатнинг шўрини қуритмоқчи.

— Мени фикримча, — алломаланди Каримқул, — Қорабулоқнинг қаймоғи бўлган биздай бутун йигитларнинг жўрабошиси ҳам бутун, қўли ҳам, дастурхони ҳам очиқ бўлсин, вақти-бемаҳал уйда зиёфат уюштириб турсин! Ё гапим нотўғрими?!

— Жа-а-а тўғри гапирдинг, — деди Олмош ювош оғзининг таноби қочиб. — Асобинна зиёфатни яхши айтдинг. Тош эрийди, лекин Шодиқул эримайди! Юзта курка боқади — улфат учун биттасини сўйиб қозонга босишни билмайди!

— Орамизда курка боқмасаям, курка сўяман деганлар йўгамас! — деди Каримқул асосий мақсадга кўчиб. — Масалан, лишна ман, ким эртага якшанбада шу ўтирган қора кўзларни уйига чақириб, курка сўйиб сийласа, ушани жўрабоши қилиб сайлардим. Хўш, бу ишни ким қойиллатади?

Келишувга кўра, ҳеч ким чурқ этмади. Норин еяётганлар зимдан Шодиқулнинг ҳолатини кузатишарди. Ҳеч кимдан садо чиқмагач, оқдуволдай гезариб ўтирган Шодиқулга жиндай жон кириб:

— Агар шу ишни ўзим қилсам, жўрабошилиқда қоламанми? — деди гингшиқ овозда.

— Буни кўпчилик ҳал қилсин, — деди Каримқул ўзини бепарво кўрсатиб. — Улфатлар нима деса, шуда!

– Аввал куркалик димламани қойиллатсин, кейин уйлашиб кўрамиз, – деди Маннот пирча.

– Э, бупти, битта курка сенлардан айлансин! Бир катак куркам бор, шунинг бири кетса кетибди-да! – деди Шодиқул бойваччалиги тутиб.

Аслида жўрабошини “янгилаш” галвасига ҳам шу — Шодиқулнинг ҳовлисидаги куркалар сабабчи бўлиб, жўрабошини курка димламага тушириш мақсадида Каримқул томонидан бутунги “галаён” бир кун аввал режалаштирилган эди.

Эртасига якшанба булгани учун улфатлар нонуштадан Шодиқулникига тупланишди. Жўрабоши, қўли очиқлигини исботлаш учун, ҳовлининг бир бурчагидаги сим тўр билан ўралган куркахонага ишора қилиб:

– Ана, бир кўра курка, ўзларинг танлаб, кузга ёққанини қозонга босинглар! – деди киборланиб.

– Танлаб утирмаймиз, – деди Каримқул, – катакка қарата болта отамиз, қайси бирига тегса, ушани қозонга босамиз!

Ўша кунни куркахўрлик кечгача давом этди.

...Орадан икки ҳафта утгач, курка димламага иштиёқманд йигитлар навбатдаги гапда яна Шодиқулни жўрабошилиқдан “маҳрум” этишмоқчи бўлишди. Шодиқул яна битта курканинг баҳридан ўтадиган бўлди. Хуллас, у дастурхон тўридаги жойини қўлдан бермаслик учун ҳафта оралатиб меҳмон кутадиган бўлди.

Ниҳоят, қиш ўтиб, кўклам юмушлари қизиб, қишлоқдагиларнинг пайтавасига қурт тушган паллада Шодиқулнинг ҳовлисида мунғайиб юрган сўнги курка ҳам қозонга босилди.

Сўнги курканинг димламаси ўта мазали, утириш гоят завқли ўтди. Мезбоннинг шаънига кетма-кет алёрлар айтилиб, таҳсинлар ўқилди. Кўтаринки руҳда бошланган зиёфат можаро билан якунланди. Каримқул, ҳеч кутилмаганда, Шодиқулни эгаллаб турган мансабини суиистеъмом қилишда айблади.

– Суистеъмол қилиб нима қипман?! – деди бўғилиб Шодиқул. – Куркаларимни охиригача сўйиб, сенларга едирганим суистеъмолга кирадимиз?!

– Киради! – деди Каримқул митриги мит этмасдан. – Жўрабоши булатуриб, улфатни тўғри йўлга бошлаш ўрнига нафс йўлига бошладинг, текин зиёфат билан ҳалқумимизни булғадинг! Сени жўрабошим дейиш итимга ор, мушугимга номус!

Муҳокама якунида қишлоқнинг қаймоқ йигитлари, бир овоздан Каримқулнинг гапини маъқуллаб, Шодиқулни жўрабошилиқдан тушириб, уйларига тарқалишди.

Ёз, куз ўтиб, қишлоқ йигитлари гап ейдиган қишки мавсум бошланганида, Шодиқулнинг бир қўра қўзи боқаётганидан хабар топган улфатлар: “Кимда-ким қўзи кабобли зиёфат уюштира, ўша жўрабошимиз бўлади,” дейишибди. Бу гап қулогига етиб борган Шодиқул шапшак: “Курка сўяман, қўзи сўяман, керак бўлса, қўчқор сўяман, барибир ўзим жўрабоши бўламан!” деб кўкрагига уриб юрганмиш.

ЛАҚАБ

Ҳаммаси Шодиқулнинг гузарда қурилиб, янги ишга тушган икки қаватли савдо марказига қоровулликка тайинланишидан бошланди. Куз ўтиб, Қорабулоқда гап-гаштаклар авжига чиққан қиш бошида Шодиқулнинг шериги Абжал сариқ бетобланиб, шифохонга тушиб қолди. Шериксиз қолган Шодиқул постни ташлаб, шанба оқшомларидаги гаштакларга ҳам боролмайдиган бўлди. У ҳужрадаги чорпояда чузилиб, бемаҳалда “тентак сув” ахтариб келувчиларнинг ҳам пулини, ҳам дуосини олиб, даромад қилиб ётса-да, улфатларнинг қўлдан чиқиб кетишидан хавотирда эди.

Навбатдаги гап бўлаётган шанба кечасида у йигитларнинг хуш-хандон даврасини кўз олдига келтириб, чорпояда хомушланиб ётганида, эшик

гичирлаб очилиб, ҳужрага қўлида тугун, эгнида ранги унниққан сариқ камзул, бошида ярим жуни тукилган қуёнтери телпак Олмош “ҳув-ҳув”лаб кириб келди. У тугунни ҳужра уртасидаги, чойнак-пиёла турган ликилдоқ стол устига “туқ” этказиб қўйиб, кираверишдаги курси устида спирали қизариб турган электр платага қўлларини тутиб исинар экан, чорпояда чўзилиб ётган Шодиқулга қараб:

– Ман сан ғарибни сиқилиб ўтирибди десам, иссиқ ҳужрада минг қўйлик бойдай талтайиб ётибсан-у! – деди хиринглаб, сўнг кафтларини ишқаб, чорпоя чеккасига ўтириб ҳавасланди. – Бизгаям мана бундоқ иссиқ жойда ётиб ейдиган иш топсанг-чи, оқсоқол!

– Шунини ўйлаб гапиряпсанми, дурак? – деди Шодиқул энсаси қотиб. – Ким айтади сени дипломи муаллим деб! Сени дипломинг менда бўлса, ҳозир манов ҳужрада эмас, бошқа жойда ўтирган бўлардим!

– Қаерда ўтирардинг? – деди Олмош қизиқиб.

– Камида туманни бошқариб ўтирардим! – деди Шодиқул шу тобда туманни бошқараётгандай керилиб. – Беш йил институтда ўқиб ҳам бирор жойга бошлиқ булолмадинг-а, тиррақи!

– Мендан раҳбар чиқмайди, оқсоқол! – деди Олмош қўл силтаб. – Кўнглим бўш!

– Кўнглинг эмас, калланг бўш! Билиб қўй, калласи бушнинг киссасида шингири йўқ бўлади, шингири йўқ жойда дингир кўп бўлади. Ҳай, майли, қани, тутунни еч, – деб у чорпоя тагига энгашиб, Олмош яхши кўрадиган “Портвейн” шишасини олиб, тиқинни очар экан, сўраб қолди: – Мен йўгимда йигитлар жа-а-а яйраб ўтиришгандир?

– Ўтиришибди қарта ташлашиб, сени эслашиб! – деди Олмош шишадан кўзларини узмасдан тугунни ечар экан.

– Ҳаммани Каримқул силлиқ билан Маннот пирча чув туширяптими? – сўради Шодиқул чой юқи иккита пиёлага лимиллатиб май қуяр экан.

– Чув тушириш ҳам гапми, ёмон қилишяпти, уртада пул йигилиши билан банкага уришади — шипириб олишади, ярамаслар! – сўнг мақтанганнамо қушиб қўйди. – Кеча хотин куртка оларсиз, деб тишини сугургандай қилиб берган элик мингни бир қўлдаёқ қоқиб олишди, тўймагурлар!

– Ўл, пўстак, энди хотинингга нима дейсан? – қўрсайди Шодиқул.

– Сен айтгандай, “Хотин, шинғир кетди, динғирни бошла”, дейман-да, бошқа нимаям дердим?

– Қани бўлмаса, хотиннинг динғиридан омон қолишинг учун олайлик! – деди Шодиқул ҳимматига ярашиқли салобат билан.

Олмош пиёладаги қирмизи винони бир кўтаришда илонютди қилиб, дуқиллатиб столга қўйиб, кафти билан лабларини артиб:

– Мазза! – деб ҳузурланди.

Шодиқул индамай пиёлани яна тўлғазиб:

– Ол, кўтар! Ўзиям қумга сингандай кетдими дейман, – деди.

– Ҳ-ў-ў, айтма! – деди Олмош пиёлани қўлига олар экан. – Мана шу томонларинг бор-да, оқсоқол, бўлмаса...

– Бўлмаса бир тийинга қимматсан, демоқчимисан?! – деди Шодиқул унга ёвқараш қилиб.

– Йў-йў-йў, улибманми ундоқ деб! – деди Олмош довдираб. – Каримқул сингари силиқлардан сенга ўхшаш кирчимоллар — ўлса, улиги ортиқ! Бугунги кунда бу музофотда сенингдек Ҳотамтой ялангтуш топилмайди!

Шодиқул мақтовдан танасига қон югуриб, ҳузурлана бошлади.

– Олтин бошинг омон бўлсин, оқсоқол! – Олмош бу пиёладагини ҳам бир кўтаришда бушатиб, уни стол устига дуқиллатиб қўйиб, ўзи олиб келган тугундаги қовурма чучвара, чалпақларни бир чеккадан горат қилар экан, қулфи-дили очилиб гапира бошлади:

– Сенга қарши ким нима деса десин, ман сан тараф! Бугун анов Қаршимат сурбашара “Шодиқул жұрабошилиқдан туширилмаса, улфатдан чиқаман!” деди.

– Шундоқ дедими-я?! – алам билан сўради Шодиқул.

– Деди!

– Ұзи кучукка ювунди, мушукка сарқит қуёлмайди, қуйганни кўролмайди!

– Кўролмайди! – маъқуллади Олмош, кейин вожоҳати узгариб кучайди. – Кўролмаган сўтакнинг ўзим болаб адабини бераман!

– Сен-а?!

– Ҳа-да! – Олмош ўрнидан даст кўтарилиб чиранди. – Адабини беришимга ишонмайсанми?! Ишонмайсан-а?!

– Йў-йў, ишонаман! – деди Шодиқул унинг елкасидан босиб, жойига ўтқазишга уриниб. – Ишонганимдан сенга муҳим топшириқ бераман!

– Бер топшириқни! – деди Олмош ўйлаб ҳам ўтирмасдан.

– Топшириқ бундай! – деди Шодиқул қошларини кериб. – Ҳар шанба ўтиришдан чиқиб, қирни қирқалаб, сойдан сакраб бўлса-да, тўғри қоровулхонага келиб, шаънимга айтилган паст-баланд гаплардан мени хабардор қилиш — сендан, шаробга туйдириш — мендан!

– Хабардор қилиш ҳам гапми, сенга қарши айтилган ҳар бир гапни нуқта, вергулигача конспектлаб қўлингга бераман! – деб кучайди Олмош.

Шундай қилиб, Олмош Шодиқулнинг топширигини сидқидилдан бажаришга киришиб кетди. Энди у ўтиришда жұрабоши ҳақида ким нима деганини ён дафтарга ёзиб, гапдан чиқа солиб, уни муштоқ бўлиб кутиб утирган Шодиқулга келиб, ахборот бергач, ҳақиқа яримта винони уриб, уйига равона бўларди. Олмошнинг “оператив маълумот”и билан қуролланган

Шодиқул эртасига чойхонадаги шўрвахўрликка тўпланган улфатларини кўрнамакликда, риёкорликда айблашгача етиб борарди. Бу ҳол бир эмас, бир неча бор такрорлангач, ичларидан кимдир унга гап ташиётгани аён бўлди. Йигитлар шунча бош қотиришиб ҳам "ташмачи"нинг кимлигини топишолмади.

Ана шу вазиятда Янги йил байрами кириб келди. Шериги шифохонадан соғайиб чиққани боис байрам дастурхонининг тўрида Шодиқулнинг ўзи кўр тўкиб утирарди.

Одатда кайф бўлса-да, бировга озор бермайдиган Олмош ювош, бу сафар кўпроқ ичиб қўйганиданми, миждовланиб, ўтиришининг фойзини бузди. Бундан аччиқданган жўрабоши:

– Бўлди, бас Олмошни уйига обориб ташланглар! – деб амр қилди, кейин қўшиб қўйди. – Бугунги қилиги учун унга иштарап соламиз, эртага чойхонада улфатларга зиёфат ташкил қилади!

Жўрабошининг ҳукми айбдордан бошқа ҳаммага маъқул келиб, қарсақлар билан олқишланди. Аммо "айбдор" тақдирга тан бериш ўрнига, қулини пахса қилиб:

– Ҳали шундоқми?! – деди кекирдагини чўзиб.

– Ҳа, шундоқ! – чўрт кесди Шодиқул. – Буям камлик қилса, бўйнингга каттароқ иштрап илиб қўяман, кўтаролмай, эзилиб кетасан!

– Унда менам хўрда-бўрданга йўқман, бугундан бошлаб сенга гап ташимайман! – деворди.

Хонага оғир сукунат чўқди. Олмош ёнидан қалин ён дафтарни чиқариб, Шодиқулнинг юзига қарата отди.

– Ол дафтарни, энди унга ўзинг ҳақингдаги гапларни ўзинг ёз!

Хонага чўккан бир зумги оғир сукунатда Шодиқулнинг:

– Ўл, думбул, расво қилдинг, ўзингниям, мениям текинга сотдинг! – деган аламли овози эшитилди.

Қаҳ-қаҳадан хона ичи гумбирлаб, шифтдаги пиша қандил шодалари шилдираб кетди.

Ўтириш якунида, улфатнинг қарорига биноан Шодиқул жўрабошилиқдан туширилиб, Олмошга “айгоқчи” лақаби берилди. Олмош гап ташимай қуйса-да, қишлоқда “Айгоқчи” бўлиб қолди. Исм — кукдан, лақаб — дўстдан деб шуни айтсалар керак-да!

ГАЛСТУК

Бир пайтлар резина богичли, икки учи темир ил-гакли, арзон галстуклар буларди. Шунинг учун уни талабалар хуш кўришарди. Уни таққанда оддий куйлакнинг ёқаси ҳам “пурим” кўринарди. Олмош ҳам ана шундай қора галстук билан педагогика олийгоҳини туталлаб, мактабга ишга келганига ҳам ўттиз беш йил бўлибдики, ҳамон уни бўйнидан қуймай, тақиб юради. Бир пайтлар хотини “Шу галстук сизга бирам ярашади!” – деган бўлса, энди “Шу эски матоҳдан қачон қутуласиз?!” – деб зорланадиган бўлган. Олмош эса “Ирим қилдим, шу галстукни пенсиягача бўйнимдан ечмайман!” деб гийқиллаб кулади. Галстукни мактабга таққани етмагандек, шанба оқшомларидаги улфатлар билан бўладиган гаштакларга ҳам тақиб борарди.

Янги йил арафасида Каримқул қитмир улфатларга “Олмош байрам зиёфатига галстукда келса, уни норинга қўшиб, узига едириб юбормасам, отимни бошқа қўяман!” деб катта гапириб қўйди.

Содиқниқида бўлган янги йил арафасидаги утиришга кутилганидек, Олмош кўна бўйинбогини тақиб келди. Каримқул билан Мирза қассоб норинга гўшт тўграшаётган эди. Олмош куртқасини ечиб, кўрпачага ўтираётганида Каримқул: “Галстугингни ечиб ўтирсанг-чи, мажлисда эмассан-ку!” – деди энсаси қотиб. Олмош истамайгина галстукни ечиб, илгичдаги куртқанинг устига илиб, нарда ташлашаётган жўралар

ёнига бориб ўтирди. Каримқул дик этиб ўрнидан туриб, галстукни олиб, гўштахтага қўйиб, майда қилиб қиймалаб, алоҳида тоғорачадаги хамирга аралаштираётганини сезганларнинг бирови мийигида кулди, бирови томоқ қирди, бирови йўталди.

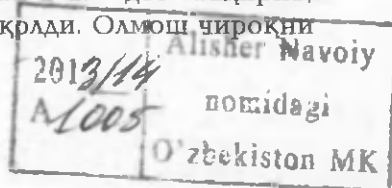
Дастурхонга норин тортилганида, Олмошнинг олдига алоҳида тўғралган тоғорачадан қўйилди. Олмош қўлидаги қадаҳни сипқоргач, иштаҳа билан норин ейишга киришиб кетди. Хонага огир сукунат чўкиб, улфатлар "Буёғи нима бўларкин?" – деб кута бошлашди. У тақсимчадаги норинни ярмигача еди-да, кейин тишига кириб қолган "гўшт" парчасини қўли билан олиб, уни бармоқлари орасида эзгилаб:

– Роса қари, қирчанғи отнинг эти экан! – деб хулоса қилди, кейин яна норинни ейишда давом этар экан, афтини буриштириб, уй эгасига зорланди. – Содиқбой, товук семирса тухумламайди дегандай, бойиған сайин қаттиқлашиб, норинга эт ўрнига эски этикнинг ўлтонини солганмидинг, ҳар ютганда томоқни қириб ўтяпти!

Меҳмонхонада кўтарилган қаҳ-қаҳадан шифтдаги биллури қандилнинг шодаларигача жиринглаб кетди.

ИТ

Олмош ярим кечаси уйғониб кетиб, очиқ деразадан қоп-қора, катта ит хона ичкарасига мўралаётганини кўриб, миясига қон гушилаб урилди. У ўрнидан аста турди-да, оёқ учида юриб ҳовлига чиққач, айвон устунига суяб қўйилган белкуракни қўлига олди. Кейин у нафас олмасдан, оёқ учида юриб, деразага яқинлашгач, қулочкашлаб туриб кучининг борича итнинг бошига белкурак билан туширган эди... ангиллаш ўрнига ҳовлини темирнинг жаранглаши-ю, тарақ-туруқ тутиб кетди. Тарақа-туруқдан чўчиб уйғонган хотин аввалига "Аба-а-а!" деб бақириб, сўнг тилдан қолгандай жимиб қолди. Олмош чироқни

ёқиб, кўзига ит бўлиб кўринган нарса, хотинининг қора панбархат халати ёпилган сепаратор эканини кўриб, алам билан "Падарингга лаънат!" деб, қўлидаги белкуракни ҳовли томонга улоқтирди. Хотин ётган жойида аранг тилга кириб:

– Бой булгур, нима бўлди-и-и?! – деди йиғлам-сираб.

Олмош айвон билан бир бўлиб, сочилиб ётган сепаратор анжомларига ижирганиб қараб:

– Тур-е, масов, сочилиб ётган ... итни йиғинтириб ол! – деди алам билан.

ТОВУҚНИНГ ХУНИ

Шаҳарда усган бола табиатга ўч бўлади. Соибжон ҳам шаҳарда ўсган бола эмасми, ёзги таътилда, қишлоққа, бувасиникига келиши билан Журабой отанинг ҳовлиси турли хил жонзотлар билан гав-жумлашиб қолади. Ҳовли сатҳида тошбақа гимир-лаётган, кўзи энди очилган ола-була кучукчалар айқаш-уйқаш бўлиб акиллашаётган, она-сонда иш-ком тагидан игналарини ҳурпайтириб типратикан кўриниб қолади. Ҳатто ўтган йили ҳовлида қаноти синган турна пайдо бўлиб, қаноти тузалгач ҳам, ёз бўйи қўлдан хўрак еб, ишком тагида яшаб, кеч кузда бошқа турналар галасига қўшилиб учиб кетганди.

Соибжон бу йил қишлоққа келибоқ, турнани топиш умидида атрофдаги туқай, қирларни кезиб чиқди. Уша куни ҳам у нонуштадан кейин турнани ахтаришга чиқиб кетиб, чошгоҳ пайти сарғиш товуқни қўлтиқ-лаб кириб келди.

Тандирда нон ёпаётган бувиси неваранинг қўлтигига тикилиб:

– Соибжон, қўлтигингдаги товуқми? – деди ажабланиб.

– Ҳа, ёввойи товуқ, – деди Соибжон уни ҳовлига қўйиб юборар экан. – Анҳор буйидан ушладим, турна урнига боқаман.

– Бу ҳовлига битта товуқ етишмаётувди, – деб кулди бувиси.

– Етишмаса, мана энди етишди! – деди неvara ҳовлининг бир камини бутлаганидан ўзига сигмасдан.

– Чирогим, ёввойи товуқмас, қўшниларининг товуғини ушлаб келсан.

– Қўшнилариликмас, анҳор буйида бир ўзи юрган ёввойи товуқ! – сўзини бермади неvara.

– Ёввойи товуқ учиб юради, бу — хонаки товуқ, – тушунтирмоқчи бўлди бувиси.

– Эгаси йўқ, ёввойи товуқ! – неvara гапида туриб олди.

Аср пайти ошнасининг маъракасидан ҳориб қайтган Жўрабой ота юз-қўлини юшиб, айвонга чиқиб, кўрпачага утирар экан, кампиридан сўраб қолди:

– Ҳовлида товуқ кўрингандай бўлди, Ҳалима?

– Неvarангизнинг бутун кўчадан топиб келгани шу бўлди, – деди кампир унга чой узатар экан. – Анҳор буйидан ушлаганмиш, ёввойи товуқ, деб гапини бермайди.

– Ёввойимишми? – бош чайқаб кулди Жўрабой ота.

– Эсим қурсин, товуқни анҳор буйидан ушлаган бўлса, у Қўштой чатоқники бўлмасин тагин. Анҳор яқинида чатоқнинг қўрғонидан бошқа уй йўқ...

– Тўғри айтасан, чатоқдан балога қоламиз, – деди Жўрабой ота, кейин ишқом тагида кучуқлар билан машгул бўлган неvarасини чорлади. – Той, бери келчи!

Соибжон қўлларини шортигига артганча, айвон қаршисига келиб, бувасининг юзига саволомуз тикилди.

– Анови ёввойи товуқни қаердан тутдинг?

– Анҳор буйидан!

– Ёввойилиги аниқми? – ўсмоқчилади буваси.

– Ёввойи!

– Товуқнинг ўзи “ёввойиман” дедими?

Невара нима дейишини билмай, бувасининг юзига бир зум тикилиб туриб, сўнг:

– Товуқ гапирадими?! – деди.

– Ёввойи бўлганида гапирарди, – мийгида кулди буваси. – Бунинг фақат қақиллаяпти, демак, ёввойимас, хонаки. Гап бундай, анҳор бўйидаги яшил дарвозали уйни биласанми, Қосим деган сен тенги ўғли бор?

– Қосимнинг уйини биламан.

– Билсанг, товуқни ўша Қосимнинг қўлига обортинганда, товугинлар адашиб биз томонларда юрган экан, деб қўлига бериб келгин. Қани, гизилла!

Соибжон қовоғини солганча, ишком тагидан товуқни қақиллатиб ушлаб, қўлтиқлаб чиқиб кетди.

Эртасига нонушта пайти ҳовлига қўшни маҳаллалик Нишонгул шақ-шақ вайсаб кириб келди:

– Ҳой, Журабой, Ҳалима, мани тилла товугимни тулки илиб кетди, десам, болалар шаҳарлик эркатой неварангни қултигида кўришибди. Худога шукр, унда тиллагинам тирик экан, деб учиб келяшман.

– Э, ўша сарғиш товуқ сеникимиди? – деди Журабой ота қизариб.

– “Сарғиш” дема, “тилла” де! – деди энсаси қотиб Нишонгул кампир. – Мен уни “тилла” десам, “лаббай” дегандай қурқиллаб жавоб қилади улмагур! – завқланиб кулди Нишонгул. – Ҳар куни биттадан ҳандалақдай тухум туғиб беради, ман уни нонуштага илитиб ютаман!

– Биз уни Қўштойники деб ўйлаб, ўшаникига бердириб юборибмиз, – деди Ҳалима кампир унга чой қуйиб узатар экан.

– Нимага Қўштойники бўлар экан?! – Нишонгул кампир жазавага тушиб, тиззаларини шапатилади.

– Шопирилмасдан бирпас ўпкангни босиб, иссиқ чой ичиб, ҳовурингдан тушиб ўтир, ҳозир товугингни қайтариб олиб келади, – деди Жўрабой ота, кейин Нишонгул кампирнинг вазоҳатидан чўчиб, хонтахта тагига киргудай бўлиб ҳурпайиб ўтирган неварасига буюрди. – Той, кеча оборган уйингдан товукни физиллаб қайтариб келиб, момонгни бир хурсанд қилгин.

Соибжон дик этиб ўрнидан туриб, ҳовлидан югурганча чиқиб кетди.

– Агар товук Қўштой чатоқнинг қўлига тушган бўлса, ажалдан бурун шаҳид кетиб, қозонга босилган! – деди Нишонгул ишонч билан.

– Унақа деманг, – деди Ҳалима буви. – Ўлган экан-да, бировнинг товугини қозонга босса...

– Агар ман билган Қўштой бўлса, босади! – чўрт кесди Нишонгул.

Кўп утмай Соибжон дарвозадан бушашиб кириб келди.

– Бува, – деди у йиғламоқдан бери бўлиб, – улар ҳеч қанақа товук кўрмадик, деб беришмади.

– Ана-а-а! – деди Нишонгул гапи тўғри чиққанидан қувониб. – Қўштой товук у ёқда турсин, ҳовлисига кириб қолган итнинг терисини шилиб қолади-ю, шундай товукни омон қўярмиди! Ҳм, билар эканманми?!

– Бўпти, айб бизда, товугингни хунини тўлайман, – деди Жўрабой ота ёнидан кармонини чиқариб. – Хуни қанча бўлишини айт...

Нишонгул шақ-шақ бу гапдан қувониш ўрнига, ҳовли ўртасига чиқиб олиб, ликонглаб, баттар жазавага тушди:

– Вой, хун тўлайдиган бойвачча-ей! Товугимнинг хунини тўлашга қурбинг етмайди! Мени товугим — бебаҳо!

– Бебаҳо бўлса, унда ўзингдан кўр! – деди Жўрабой ота ҳам қизишиб. – Вағиллаб, шақиллаб, миямни пўла қимасдан, уйдан чиқ!

– Ҳай-ҳай, бобоси, қизишманг, – деди Ҳалима буви чолининг феъли қузиганидан ноқулай аҳволга тушиб.

– Бошимдан шағал тўкиб, тамом қилди, қизишмай бўладими?! – деди Жўрабой ота. – Йўқолсин кўзимдан!

– Хўп, йўқоламан, – деди Нишонгул, – аммо-лекин катта гапирганинг учун пушаймон еб, Нишонгул, деса шайтонлаб қоладиган қилмасам, отимни бошқа қўяман!

Нишонгул вайсаганича, вағиллаб ҳовлидан чиқиб кетди.

Эртасига пешинда қушни қишлоқлик Исоқ ланг, бир томонга шох ташлаб, шаҳд билан Жўрабой отанинг ҳовлисига кириб, салом йўқ, алик йўқ, оғилхонага бош суқди, ишком тагини кўздан кечирди, сўнг сўрида унинг ҳаракатларини ажабланиб кузатиб утирган Жўрабой отага юзланиб:

– Эшакни қаерга яширдингиз?! – деди.

– Қанақа эшак? – деди ота ҳайрон бўлиб.

– Кўкиш, йўрга эшак!

– Нима бало, ёнғоқнинг тагида ётувдингми? – деди ажабланиб Жўрабой ота. – Мени эшак угриси қиляпсанми?

– Гапни айланторманг, эшагимни неварангиз миниб юрганини Нишонгул кампир ўз кузи билан курибди! – деди Исоқ ланг юз-кўзидаги терни рўмолчасига артар экан. – Кўриб турибсиз, аҳволим мана бу, у мени узоғимни яқин, оғиримни енгил қиладиган қанотим эди!

– Қанотинг бўлса, эҳтиёт қил эди, – деди Жўрабой ота энаси қотиб. – Энди бир олашақшақнинг гапига учиб, тўхмат қилишга ҳаддинг сиғдими?!

– Гапни айлантормасдан эшакни толиб берасиз, бўлмаса устингиздан учасковойга арз қиламан!

– Менга деса пиркурорга арз қимайсанми?! – деди Жўрабой ота бугилиб. – Тўхмат учун ҳам жазо бор, ука!

Кур ушлаганини, гаранг эшитганини қўймайди, деганларидек, ланг Худонинг берган куни наҳордан эшик тагига келиб, "Эшагимни топиб берасан!" деб отанинг жонидан тўйгазиб юборди. Яхшиямки, бир ҳафтадан кейин эшак ўгриси қўлга тушиб, ота тухматдан қутулиб қолди. Агар у яна бир-икки кун қатнаганида Жўрабой ота унга эшакнинг хунини берадиган ҳолатга келиб қолган, ҳатто кампири билан маслаҳатлашиб, унга пул ҳам топиб қўйишган эди.

Жўрабой ота бир ҳафтадан бери тухматдан қутулиб, елкасидан тоғ ағдарилгандай енгил нафас олиб юрувди, якшанба куни тонгда қозоқ овуллик Сатилла чавандоз ёнида учта шериги билан ҳовлиқиб кириб келди.

– Ай, Жўрабой, қурдас! – деди Сатилла қучоқлашиб кўришар экан. – Улаққа шапатин айғиримди жўгатиб, табалмай жур эдим, Нишанкул уни неберенг миниб жургенини айтди, Нишанкулга суюншини бериб, келдик! – деди димоғи чоғ бўлиб.

– Ярамас, Нишонгул, товугинг эшакдан энди айғирга айланибди-да! – деди Жўрабой ота алам билан ҳамда пешонасини ушлаб, ўтириб қолди.

УМРИ УЗУН ЭКАН

Дилмурод улфатлари билан чойхонадаги ўтиришдан кайфи тароқ, "Айрилмуш"ни димоғида хиргойилаб, маҳаллага бурилиб, уйига яқинлашди. Оқшом ғираширасида ён қўшниси Суюннинг дарвозаси олдида одамлар тўдалашиб турганини кўриб, ҳушёр тортди.

– Ҳа-ҳей, чингачуклар, нега бўтда тулланиб турибсанлар?! – деди уларга яқинлашгач.

– Сен йўқсан, маъна, узуноеқ янгангдан айрилиб қолдик, – деди маҳалланинг сўзамоли Ҳайиткул.

– Йўт-е?! – деди Дилмурод ишонгиси келмай. – Боягина кўрувдим, туппа-тузук юрувди...

– Ҳа-а, Дилмурод, шундоқ бўл қолди, янгандан айрилиб қолдик, – деди бошига қутилмаганда тушган кулфатдан тўкилиб кетар ҳолатда букчайиб қолган Суюн унги елкасини учириб, чап кўзини қисиб, – тушла-тузук овқат ичиб утир-е-е-б...

У шундай деб елкалари титраб, йиғлаб юборди.

– Банданинг ҳоли шу, бардам бўл, иним, – деди ёши улугроқ қўшнилардан бири унга далда бериб. – Узун... э... Нортожи келинимизнинг Худога ёққан томонлари бор эканки, елдек келиб, селдек олиб кетибди.

Дароз бўйли, оёғи ҳам, қўли ҳам узун, бир сиқим келадиган мижиқ, касалманд эридан гавдаси уч баравар катта Нортожини маҳалладагилар “Узун-оёқ” дейишарди. У маҳаллани лўкиллаб кезиб, қўш-ниларнинг уйи атрофида қўлига илинган нарсани — тарашами, таппими этаклаб, қўлтиқлаб уйига таш-малайдиган одати бор эди. Баҳордан кузгача бола-чақаси билан уззукун далада, экин бошида бўладиган ён қўшни — Дилмуроднинг ҳовлисида истаган нарсасини олишга ўрганган, уй соҳиблари ҳам бунга кўника бошлашганди. Бугун Дилмурод чойхонада гаштакка бориш учун даладан пешинда қайтиб, ювиниб-кийинаётганида ташқи ҳовлидаги катакда товўқларнинг безовта қақиллашини эшитди. “Ит киргандир” деб чиқса, узун-оёқ катак ичида этагига тухум тераётган экан. У Дилмуродни кўриб, “вой” деб этакни қўйиб юборувди, ўн-тача тухум ерга тушиб синди. Дилмурод серрайиб туриб қолган Нортожигга, кейин ерда оқиб ётган тухумларга қаради-да, бир оғиз ҳам гапирмасдан, қўл силтаб ортига қайтди.

Мана энди, ўша безовта аёл бу ёлгон дунёни тарк этибди. Дилмурод унинг қилигидан ижирганиб қўл силтагани учун шу тобда ўзини ёмон кўриб кетди. Миясида: “Бояқиш, тухум егиси келган экан-да! Сўнги насибаси — охираш ошидан бенасиб қилибман-да!” деган хаёл чарх ура бошлади. Шу тобда бу хатосини тузатиш учун нимадир қилмаса юраги тарс ёрилиб кетишни ҳис қилиб:

– Бундай бўлиши мумкин эмас! – деди алам билан, кейин қўшниларга тушунарсиз галати гап қилди. – Бу маҳаллада ҳеч ким мен билан хайрлашмасдан улмайди! Ҳе, пандавақилар!..

Шундай дея у шитоб билан юриб, ҳовлига кириб кетди.

– Тушунмадим, нега у бизга газаб қилди? – деди Ҳайитқул елка қисиб.

Дилмурод ўша шашт билан даҳлизга бостириб кирди-да, у ерда ўтирган маҳалланинг аёлларига эътибор бермасдан меҳмонхонага ўтди. Ичкарида марҳуманинг яқинлари майит атрофида шивирлашиб ўтиришарди.

– Қани, мени Нортожи янгам?! – хитоб қилди Дилмурод ичкарига қадам қўйиши билан.

– Ҳой, манов мастми? – деди унинг вазоҳатидан қўрқиб кетган аёллардан бири.

Дилмурод гурс-гурс юриб, тўрга — майит ётқирилган тўшак тепасига бориб, унинг қаршисида тиз чўқди-да, саннаб йўқлай кетди:

– Вой бечора, тухумсираган, янгам-эй! Бу ёлгон дунёдан тухум емай кетган янгам-эй!

Дилмуроднинг йўқловни тухумдан бошлаганини ўтирганлар унинг мастлигига йўйишди. Тухумдан бошланган йўқлов кутилмаганда қофияли сўзларга уланиб кетди. Дилмурод тилининг бийронлигидан жўшиб, кузларидан шашқатор ёш оқиб, саннашда давом этди. У ўзи биламаган ҳолда бир пайтлар қайсидир китобда уқиган йўқловни такрорларди:

– Вой, Нортожи янгам-эй, кутар бошни, фарёдим уйготди-ку тоғу тошни! Йўқлаб келдим бошинга, бусағанга тукиб ёшни!..

Марҳуманинг шу чоққача йиғлолмай ўтирган яқинлари Дилмуроднинг қофияли саннашидан таъсирланиб, “вой жигарим”лаб уввос тортиб йиғлай бошлашди.

Дилмуроднинг кўз ёшлари марҳуманинг юзига томганида, майитнинг киприклари қимирлагандай туюлди. Дилмурод сергак тортиб, рўмолчасига кўзларини артиб, марҳуманинг юзига диққат билан тикилди ва ёстиқ устидаги бош аста қимирлаётганини пайқаб, ўзи томоғи қуруқшаб турганидан:

– Янга, сув ичасизми? – деворди.

Ияги тангилган бош “ҳа” деган маънода ёстиқ устида аста қимирлади.

– Э, одам бўлмай ўлларинг, суррофлар! – гижинди Дилмурод иякдаги латтани ечар экан. – Тирик одамнинг иягини қапиштириб боғлаганларинг нимаси, э?!

– Нима қияпти бу?! Наҳотки бу уйда бир мастни кўчага чиқариб ташлайдиган эркак топилмаса?! – чувуллашди аёллар.

Дилмурод иякдаги богични ечиб:

– Нортожи келинойи, тузукмисиз? – деса, “марҳума” эшитилар-эшитилмас:

– Ҳа-а-а, – деди.

– Ҳе, пайтавақулоқлар! – бўкирди Дилмурод атрофида норози гўнғиллашаётган аёлларга қўл силтаб. – Сен эсовлар, “ҳай” демаса одамни тириклай кўмасанлар! Бечорага дарров сув ичириб, қараларинг бундоқ!

У шундай деб, ўрнидан даст кўтарилиб, яна гургурс юрганча, хонани тарк этди.

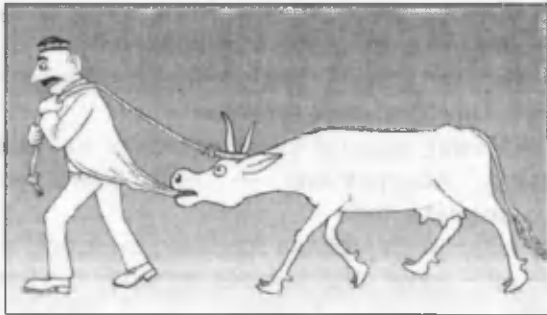
Бу воқеага яқинда икки йил тўлади. Узуноёқ янга, умри узун экан, ҳамон соппа-соғ, маҳаллани лўкиллаб кезиб, қўлига илинган нарсани уйига ташмалаб, яшаб юрибди.

Ҳайитқул сўзамол бўлса, баъзан Дилмуродга тегажоқлик қилиб:

– Уша куни сен халақит бермаганингда, аллақачонлар узунёқ янгангнинг йил ошини ўтказиб, эндигача Суюнга бошқа, гавдасига мосроқ хотин олиб бериб, бежавотир яшардик! – деб кулади.

МАМАТ МҮЙЛОВ ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

АБДУРАҲМОН, СОАТ НЕЧА БУЛДИ?!

Мамат мўйлов шаҳардан бонг урадиган осма соат олиб келиб айвонига осувди — кўримсизгина айвонга кўрк киргандай булди. Бировларнинг буюмларига “бошқоронги” бўлиб юрадиган ён қўшниси Абдураҳмон соатни кўрди-ю, уни “хусусийлаштириш”ни уйлаб қолди. Соат келган куннинг эртасига у мўйлов билан айвонда гурунглашиб утириб, ҳар ярим соатда бонг ураётган девордаги соатга қараб:

– Мамат ака, манов соатни нимага олдингиз? – деди афтини буриштириб.

– Соатни нимага олади? – деди мўйлов қўшнисининг галати саволидан ажабланиб.

– Бу яхши нарса эмас!

– Нимага яхшимас?! – қошларини эгар қилди мўйлов.

– Ҳар бонг урганида “Умрингнинг кўпи кетиб, ози қолди!” дейишига гашингиз келмайдими?

– Шундай дейдими? – ҳайратланди мўйлов. – Мен шунга эътибор бермаган эканман.

– Ёши ўтган одамга бу соат тўғри келмайди, – алломаланди Абдураҳмон. — Ҳар бонг урганида соғлиқни емиради бу!

– Йўғ-е?! – деди мўйлов ишонқирамасдан.

– Ҳа-да! – деди Абдураҳмон жўшиб. – Мен буни бир катта олимнинг “Сирли олам” журналидаги мақоласидан ўқиб билганман.

– Шунчалик умрга зомин бўлса, бунинг баҳридан утамиз-қўямиз, – деб мўйлов ўрнидан туриб, соатни девордан юлиб олди. – Ҳозироқ буни мажақлаб ташлайман.

– Мажақламанг, увол бўлади, – деди Абдураҳмон соатни мўйловнинг қўлидан юлқиб олар экан. – Ундан кўра, менга бера қолинг.

– Соғлиққа зарар бўлса, сен буни нима қиласан? – ажабланди мўйлов.

– Мени қўяверинг, менга соат у ёқда турсин, атом бумбаям таъсир қилмайди — терим қалин! – кучайди Абдураҳмон.

– Теринг қалин булса, майли, – кулимсиради мўйлов. – Унда соат неча булганини девор ортидан сўраганда айтиб турасан-да, териси қалин йигит.

– Гап бўлиши мумкинмас, лубой пайт сўранг! – деди Абдураҳмон уйлагандан ҳам осонликча қўлга киритган соатни қўлтиқлаб эшиқдан чиқаётиб.

Орадан ярим соат утар-ўтмас, девор ортидан мўйловнинг овози эшитилди:

– Абдураҳмо-о-он, соат неча бўлд-е-е?!

– Учдан йигирма беш ўтде-е-е! – ҳовлидан жавоб қилди Абдураҳмон.

– Раҳма-а-ат!

Куп ўтмасдан Мамат яна ҳовлидан овоз берди:

– Абдураҳмон, соат неча булде-е-е?!

– Туртдан ун беш кетде-е-е!

Шу йўсиндаги савол-жавоб оқшомгача яна бир неча бор такролланиб турди.

...Ярим кечаси Абдураҳмоннинг хотини эрини туртиб уйғотди:

– Хўжайин, ҳой хўжайин, – деди овози қалтираб.

– Нима дейсан? – норози мингиллади эр.

– Кимдир дарвозани тақиллатяпти!

– Шу маҳалда-я?!

Абдураҳмон аранг ўрнидан турди-да, тўнни елкасига ташлаб, остонадаги шиппакни оёғига илиб, шап-шуп қилиб бориб, дарвоза сиртидаги чироқни ёққач, қалтираб кўча эшикни очди. Ташқарида, мўйловини бураб Мамат турарди.

– Тинчликми, қўшни? – хавотирланиб сўради Абдураҳмон.

– Тинчлик, тинчлик, – Мамат бамайлихотир ёнидан носқовоқни чиқариб, кафтига нос ташлади. – Уйқум қочиб, ҳеч ухломмаяпман.

У кафтидаги носни тилининг тагига ташлаб, қўшиб қўйди. — Шогат неча буганикин?

– Шу пайтда соат нечалигини билиш шунча зарилми?! – деди Абдурахмон энсаси қотиб..

– Йу-у-уқ, ҳожий жарилман, – деди Мамат, кейин ён томонга ўтрилиб, носни туфлаб, мўйловининг учларини рўмолчасига артиб, давом этди: – Бугун саҳарда сигирни бозорга оборадиганман, шунга субҳи козибдан субҳи содиққа утар паллада айвондан бир бор “Мамат акў-уу!” деб овоз бериб қўясанми, дегандим.

Абдурахмон мўйловга тешиб юборгудай қаради-да:

– Ҳозир, бир минут, шу ерда қимирламай туринг!

Абдурахмон оёғидаги шиппакни тапиллатганча, уйга югуриб кириб кетиб, бир неча дақиқада бонг урадиган соатни кўтариб чиқиб, Маматнинг қўлига тутқазар экан:

– Мана соат, олинг-да, ман нодонни кечиринг! Бошқа сизнинг нарсангизга куз олайтирмасликка суз бераман! – деди йиғлагудек бўлиб.

СЕН БИЗГА ТИРИК КЕРАКСАН!

Ишқибозликнинг дарди бедаво дейишади. Қора-булоқлик Бегимқул чирмовиқ ана шунақа дарди бедаволардан — у пичоққа ишқибоз. Кимда ноёб пичоқми, қаламтарошми курса, “Бу бизга тан!” деб, эгасини чирмовиқдай ўраб-чирмаб, бермагунича қўймайди. Ушанда у Туркия сафаридан қайтган Мамат мўйловникига “зиёрат қабул”га бориб, мезбоннинг ўша ёқдан олиб келган ноёб ханжарини ҳам “Бу бизга тан” деб чўнтагига солиб олди. Ёнида утирган Абдурахмоннинг “Мўйловнинг нарсасига хомтама бўлма, кейин тирсагингни тишлайсан,” деган огоҳлантириши ҳам, Маматнинг “Шу ханжарни ёқтириб қолиб, битта чарм камзулнинг пулига олувдим, усиз ичикиб қоламан,” – деган гапи ҳам унга кор қилмади. Чирмовиқ ханжарни қўлга киритганидан қувониб:

– Ханжарингга ичиксанг, истаган пайтда уйимга бостириб боришинг мумкин, Худога шукр, сени кутиб олишга кучим етади! – деб катта кетди.

– Шу гапинг гапми?! – деди Мамат мўйловини силаб.

– Эркак киши бир гапиради! – деди Бегимқул киборланиб.

– Ханжарни кургани ёлғиз бормасдан, улфатлар билан борсак-чи? – ўсмоқчилади Мамат.

Навбатдан ташқари зиёфатга бирга бориш улфатларга ёқиб тушди.

– Менга деса юзта бўлиб бормайсанларми, Худога шукр, уйим кенг, рўзгорим бут, кутиб олишга ярайман!

– Ишқилиб хотиндан балога қолмайсанми? – мугомбирона илжайиб суради Мамат.

– Мен мужикман, хотиндан тилим қисиқ бўлмаган, бундан кейин ҳам бўлмайди, гапимга отвечать қилман! – деди Бегимқул кучайиб.

Хуллас, уша кунги утиришда ханжарни Бегимқул олиб кетадиган бўлди. Маматга эса уникага истаган пайтда, истаган улфатлар билан бостириб бориш ҳуқуқи берилди.

Эртасига Бегимқул туман марказига иш билан бориб, уйига хуфтонда қайтди. Бемаҳалда дарвоза очиқ қолганига ажабланиб ҳовлига кирди. Меҳмонхонадаги катта қандилнинг ёниб туриши, у ердан эшитилаётган гангир-гунгур овозлардан ҳайрати янада кучайди. Ўзича “божалар бостириб келишибди-да?” – деган хаёлга борди. Ичкаридан чойнак кўтариб чиққан хотини, даҳлиз эшигини қарсиллатиб ёпиб, тарс-турс юриб ошхонага кириб кетди. Хотиннинг ҳаракатларидан, ичкаридагилар божалари эмаслигини англади. Улар бўлганида хотин эшикни аста ёпиб, ошхонага хиром этаётгандай юриб борарди. Чой дамлаб қайтаётган хотини йўлакда унга тўқнаш келди-ю, қошини чимириб:

– Уйда бир тишлам гушт йўқ, меҳмон чақириб қўйиб, ўзингиз қаёқларда юрибсиз?! – деди зарда билан.

– Қанақа меҳмон, кимни чақирибман?! – деди Бегимқул ҳайрати баттар кучайиб.

– Нимага ўзингизни гўлликка соласиз, Мамат дўстингизни улфатлари билан чақирибсиз-у!

Шундагина у кечаги ўтиришда дастурхондаги ханжар уни тузоққа тушириш учун Мамат томонидан қўйилган “хўрак” эканлигини англаб, нафаси ичига тушиб кетди.

– Ҳа, тилдан қолдингизми, бир нима десангиз-чи, буларингизни нима қиламиз?! — деди хотин бетоқат булиб.

– Нимаям қилардик, бошқа илож йўқ — куркани сўямиз! – деди Бегимқул.

– Куркани-я?! – деди хотини кўзлари косасидан чиққудек бўлиб. – Уни божаларингизни чақирганда сўймоқчи эдингиз-у!

– Э, хотин, курканинг тухуми қурибди дейсанми, уларни чақиргунимизча бир гап булар! – деди Бегимқул асабийлашиб.

Хуллас, Бегимқул ўша тунда божаларга атаб боқилаётган куркани сўйиб, қозонга босишга мажбур бўлди. Ўз ёғига димлаб пиширилган курка гушти ўта мазали бўлибди. Мамат биринчи қадаҳни Бегимқулнинг соғлиги-ю, ханжарнинг борлиги учун кўтаришни таклиф қилди. Кўтаринки руҳда бошланган қуюқ зиёфат алламаҳалгача давом этиб, нечта бушпиша қулаб, меҳмонлар ҳам қулайдиган ҳолатда уйларига тарқалишди.

Орадан икки кун ўтгач, Мамат бошчилигидаги уша “состав” яна Бегимқулникига кириб келишлари билан уй бекаси рўмолини бошига қийшиқ ташлаб, дарвозани қарс этиб ёпиб, онасиникига жунаворди. Бегимқул ҳам сўзини бермайдиган ўғил бола экан, “Кетсанг, ундан нарига!” – деди-ю, қўрадаги ёлғиз қора қўчқорнинг бўйнига пичоқ тортиб юборди.

Қора қучқорнинг этидан бўлган қовурдоқнинг мазаси курка димламасидан қолишмас экан. Тонггача давом этган базму жамшидда яна Бегимқулнинг ҳақиқий беблиги, ханжарнинг ноёблиги ҳақида ажойиб фикрлар, бири-биридан аъло тилаклар, алёрлар айтилди. Қишлоқнинг у ер-бу еридан хўрозлар тонг яқинлигидан хабар бериб, улфатлар кетишга чоғланганда, Бегимқул Маматнинг қўлига ханжарни тутқазиб:

– Дўстим, ханжарнинг ўзингга сийлов, уни опкет! – деди гўлдираб.

– Нега энди?! — деди Мамат унинг ханжар тутган қўлини ўзидан нари итарар экан. – Буни опкетиб кўргазмани бузмаймиз! Уни доим кўргани келиб турамыз.

– Унда! – деди Бегимқул кўзлари ёшланиб. – Шу ханжар билан мени сўй! Мана, сўй мени!

У шундай деб, бошини Маматнинг қорнига тиради.

– Нималар деб алжияпсан?! Нега сени сўяр эканман?!

– Сен сўймаганинг билан, қора қучқор учун хотин мени тирик қўймайди, пичоқсиз сўяди! – деб йиглай бошлади.

– Бўлмаган гап, биз сени хотинингнинг ҳужумидан ҳимоя қиламыз, чунки сен бизга тирик кераксан!

Шундай деб Мамат мўйловини мамнуният билан силаб қўйди.

ТАРҒИЛ

Қорабулоқлик Мамат мўйловнинг тарғил сигири кейинги пайтда арқонини ғажийдиган қилиқ чиқарди. У кун-кунора ғажилган арқоннинг бир бўлагини мугузида осилтирганча оғилдан чиқиб, ҳовлини кезиб, нимаики топилса, чайнаб кўрадиган бўлди. Ўша куни,

саҳар пайти мўйловнинг хотини Рўпош чала гажилган кўйлагининг бир енгини ушлаб, оғилдан қарганиб чиқди:

– Ҳа, ҳаром ўлгайсан, нафсинга ўт тушсин, ярамас!

Тахта сўрида, косани энди кўтариб, ширчай хўплаган мўйлов, хўлагани бўғзида, чайнагани оғзида қолди, кейин, аранг ютиниб:

– Рўпош, бу энди нонуштага аталган широлгами?!
– деди хотиннинг саҳарги “ҳамду сано”сини узига олиб.

– Эй, сизам гапирасиз-да! – алам билан қўл силтади хотини, кейин гийшаланган ўнг енгини кўрсатиб шангиллади. – Мана, кўринг, анов пичоққа тушгур юҳо яп-янги кўйлакни нима қилганини! Охуридаги камбикўрмага кепак аралаштургунимча, энгимни гажиб кўйибди, арқонингга осилиб ўлгур! Ўзи бузоқлигидаёқ латгачайнарлигидан қўрқардим!..

– Ҳа-а, Тарғилойни айтаяпсанми?

– Тарғилоймас, таргил бало у!

– Бало бўлса, баҳридан утиб, йўқотиш керак, – деди Мамат мўйловини бураб.

– Ҳа-а-а, сиз мўйловни бураб, йўқотиш керак, дейишни биласиз!

– Бўлмасам нима дей?

– Ҳар куни икки пақир сут бергандан кейин ёмонлигига чида, денг!

– Хўп, ана, чида, бўлдимиз?

– Рўзгоримни шунинг орқасидан тебратиб тургандан кейин чидайман-да, – деди Рўпош Таргилни соғиш учун оғилга қайта йўл олар экан.

Аммо у “чидайман-да” дегани учун бир ҳафта ўтгач, пушаймон бўлишини ўшанда билибди дейсизми? Шанба куни Рўпош катта қозонда сув иситиб, то оқшомгача бош кўтармай кир ювиб, ҳовлининг тўрт томонига чойшаб-у кўйлак, ич кийимларни осиб ташлади.

Ярим кечаси, ҳамма ширин уйқуга кетган паллада, оғилдан арқоннинг бир бўлагини шохида осилтириб Таргилой чиқиб келди-да, айвон чеккасида қатор турган бўш челақларга бир-бир тумшук тикиб кўрди. Уларда егулик бўлмагач, ҳовлида қилпираб, осилиб турган чойшаб-у куйлақларга тикилиб, мамнун пишиллади, кейин тилини чиқариб, тумшугини ялаб, энг чеккадаги гуллик чойшабни ғажигина киришди.

Кир арқонларда узук-юлук парчаларнигина қолдирган Таргил, сўри тепасига бориб, уй эгалари ёпинган гуллик чит курпани ҳидлаб, уни ҳам бир чеккадан ямлай бошлади.

Биринчи бўлиб, курпа тортилиб, елкаси очилган Рўпош тун салқинидан жунжикиб уйғонди. У тепасида кўрпа ғажигина мутузли махлуқни кўриб, қурқувдан сочлари тикка бўлди, калимага тили келмай қалтиради, кейин ҳушини йиғиб, инс-жинс бўлиб куринган нарса ўзининг Таргилай эканини англаб, алам билан: “Ҳаҳ, пичоққа тушгур, ямоғиз, ҳаҳ тикилиб ўлгур, юҳо!” – деб унинг тумшугига кетма-кет мушт туширди.

Жиноят устида қўлга тушиб, айвон устунига боғланган сигир ҳовлида зир югуриб, ярим-ёрти, калта-култа чойшаб-у куйлақларни ерга отиб, худди ўт ўчириш машинасидай вагиллаб, қарғанаётган Рўпошга эътибор бермасдан, бамайлихотир кавш қайтарарди.

– Хуш, энди бунини нима қиламиз? – деди Мамат гийшаланган яктагини бир четга отар экан, кейин эснаб кўшиб кўйди. – Эсизгина, яп-янги яктак эди-я, энди бундан пайтаваям чиқмайди.

– Яктакни айтасиз, иккита атлас, иккита шифон кўйлақ, иккита бахмал лозимни гийшалаб ташлабди, латтага тикилиб улгур! – Рўпош увлаб йиғлашга тушди, кейин эрига қатъий амр қилди. – Сўйинг бунини, сутиям, қаймоғиям бошида қолсин!

– Бунини сўйсанг ичидан арқон оласан-да, мато билан арқон еган махлуқда эт бўлармиди.

Тонггача бўлган оилавий мунозарадан сўнг, эр-хотин Таргилни сотиб, бошдан соқит қилиш керак, деган қарорга келишди.

– Битта эчкининг пулига турсаям сотмасдан қайтманг бунини! – деди Рупош сигирни дарвозадан етаклаб чиқиб кетаётган эрига. – Бу ҳовлида ярамаснинг совуқ турқини бошқа кўрмайин ҳам, куймайин ҳам!

– Бўлди, саҳар-мардондан шангиллама! – деди Мамат уйдан узоқлашишни истамай, оёқ тираб тихирлик қилаётган Таргилнинг сағрисига арқоннинг учи билан шартиллатиб урар экан.

– Бизни танимайдиган, узоқдан келган бегонага сотинг! Таниш-билишга сотсангиз, бир кунда қайтариб келади! – деб анча узоқлашиб қолган эрининг ортидан қичқирди хотин. Муйлов “Ўзим биламан” дегандай унга асабий қўл силтади.

Бозор қизигунча Таргилни биров “Қанча?” – деб сўрамади. Бир пайт яқин ошнаси, қўшни маҳаллалик Сатторқул сигирнинг атрофида айланишиб, энгашиб елинига қаради, кейин лабини очиб тишини кўрди, атрофга аланглаб:

– Мол кимнике-е-е?! – деб қичқирди.

Бир чеккада, тилининг тагидаги носни шимиб, кайфидан карахт бўлиб турган муйлов, “Сен етмай турувдинг?” – дегандай афтини буриштириб, оғзидаги носни туфлаб:

– Биззики, – деди истамайгина.

Сатторқул Маматни кўриб, юзи ёришди.

– Э, мол ўзимиздан экан-у! – деди, сўнг ун елкасини учуриб сўради: – Бунингни сути қанча?

– Икки пақир сути бор.

– Ҳафтадами?

– Нимага ҳафтада, кунига, эсов!

– Шунчалик бўлса, нега сотяпсан?

– Сотгим келди, сотяпман! – деди энсаси қотиб Мамат.

– Гапинг рост бўлса, бегона қилмайлик-да, бунингни нархини айт, мўлжал қанча?

– Бу сигир сенга бўлмайди, – деди Мамат муйловнинг учидан асабий чимдиб.

– Нимага? Феъли чарсми?

– Э, йўқ, жа ювош.

– Қисирми?

– Қисирмас, қорнида бир ярим-икки ойлик бола-сиям бор.

– Емиш танлайдими?

– Какраз, емиш танламайди. Емиш топилмаса, олдига тарашами, эски кўрпами, кўйлакми, ташлаб қўйсанг ҳам ейверади.

– Унда нимага менга бўлмас экан?! – деди ҳайрон бўлган Сатторқул. – Ё сигирингни мандан қизганяпсанми?! Бўлсаям, бегонага бўлсин, деркансанда, а?!

Мол бозордаги сотувчи-ю, олувчи борки, бир зумда уларни ўраб олишди.

– Бу сенга бўлмайди дедим-у, – деб яна ўша гапини такрорлади Мамат.

– Қанча демоқчисан, нархингни айт-да!

– Бу сигирнинг чиқимига чидаймайсан.

– Чиқими қанчалигини айтинг-да, – дейишди тўп-ланганлар.

– Чиқими қанчалигини... билмайман, – деди Мамат бошини қашиб.

– Муйлов, сенга бугун нима бўлган, аввал бунақа латтачайнар эмасдинг-у! – деди Сатторқул ошнасининг қилигига тушунмасдан.

– Тошиб айтдинг, менам, сигирам — латтачайнармиз, шу боисдан, бошқа сигир олганинг маъқул.

Энди Сатторқулнинг ўрлиги тутиб, Таргилга ёпишиб олди.

Хуллас, улар бир қайнашиб, икки чайнашгач, Сатторқул Таргилни сотиб олди.

“Бор барака”дан кейин Мамат, атрофидагиларга қарата:

– Энди, яхшилар, сизларнинг гувоҳлигингизда сигирнинг феълени яна эслатаман. Сатторқул, бунга ниҳоят эҳтиёт буласан, иложи бўлса, арқонга эмас, занжирга боғлайсан. Агар бушаб кетса, маңдан кўрмайсан, уй ичинг билан кийим-бошсиз, шир яланғоч қоласан. Яна айтмадинг, деб эртага галва кўтариб келмагин, деб манов элнинг олдида айтаяпман, – деди.

– Қуй кўрмасак ҳам қий кўрганмиз, сигир нима-лигини биламиз, ошна, – деб кучайди Сатторқул тижирлик қилиб, юрмаётган Тарғилнинг сағрисига арқон билан шартиллатиб урар экан.

Рўпош сигирни ким олганини эшитиб, ҳафсаласи пир бўлди.

– Сатторқул олган бўлса, сигирингиз бугун бул-масаям эртага уйга қайтиб келади! – деди.

– Қайтмайди, ман молимнинг қусурини эл олдида айтиб, ҳалоллаб сотдим! – деди Мамат ишонч билан.

Хотини айтгандай булди. Эртасига, чошгоҳ пайти дарвоза қаттиқ тақиллаб, ташқаридан сигирнинг “Ман келдим!” дегандай таниш мўъраши эшитилди. Мамат дарвозани очиб, ташқарида Тарғилни етаклаб, сулжайиб турган Сатторқулга кузи тушди.

– Сен менга сигир сотдингми ё жоди сотдингми?! – йигламсираб гўдиллади Сатторқул. – Бу юхтобинг киядиганимиздан тортиб, устимизга ёпадиганимиз-гача бир чеккадан гажиб, бизларни яланғоч қуйди!

– Ман бозорда, эл олдида, бу сигир сенга бўлмайди, деганмидим?

– Ҳа, шунақа дегандинг...

– Сотаётганда бунинг қусурини айтганмидим?

– Ҳа... айтгандинг...

– Эҳтиёт бул, бушаб кетса, кийим-бошсиз қоласан, деганмидим?

– Дегандинг!

– Молнинг айби айтиб сотилса, савдо ҳалооми, ҳаромми?!

— ...

— Яна менга қандай даъвойинг бор?

— ...

— Хуш, пулингни опчиқайми?

Сатторқул унинг гапини охиргача ҳам тингламасдан, таниш дарвоза сари талпинаётган сигирнинг бошини жаҳл билан силтаб тортиб, катта йул томон юзланди.

Гузардаги чойхонада ўтирган қариялар етовидаги сигирнинг яктагини гажийётганини сезмай, тумшайиб кетаётган Сатторқулга ажабсиниб қараб қолишди.

ТОМИЗҒИ

Икки гапинг бирига “томизғи” сўзини қўшиб гапиргани учун маҳаллада “Томизғи” лақаби олган Гилмиддин қўлида бозорхалта, дарвозадан худди таёқ еган итдай вангиллаб кириб келди.

— Ҳай, ман сани кирсовун, мачалка сотиб минган Жегулингга тупурдим! Лулининг чайласича келадиган киоскангга димоғингни кўтарасанми?! Сани уша танқайган димоғингга нарвонга чиқиб тупурдим!

Айвонда кийимларга дазмол босаётган хотини Тонгсулув ўрнидан “дик” этиб туриб, зинадан учиб тушди-да, эрининг қўлидан бозорхалтани олар экан:

— Вой, хўжайин, яна нима бўлди, тинчликми? — деди кўзлари жавдираб.

— Э! — деб қўл силатди Гилмиддин халтани хотинининг қўлига тутқазар экан. — Бу маҳаллада томизғиликка арзимайдиганлар борлигидан қоним қайнаб кетди! Манов, сўнг ёқдаги мачалкапуруш Бойхўроз тирриқ, гузарда қўлимда огир халта билан келаётганимни кўра туриб, Жегулисида тўхтамай ўтиб кетса бўладими?!

— Балки курмагандир-да, кўрса улибдими тўхтамай, — эрини тинчлатирмоқчи бўлди Тонгсулув.

— Балони кўрмайдими, кура туриб тўхтамайди, пасткаш! — баттар вағиллади Гилмиддин. — Қўлимда

огир халта, маҳаллагача судралиб етиб келсам, дарвозасининг олдида эски эшакаравасини ювяпти! "Ҳа, Хўрроз, уйга келар экансиз, тўхтаб ола келсангиз, бу темирингиз бир жойи ейилиб қолармиди?!" – десам, "Яп-янги Нексияни гаражга қантариб қўйиб, ўзингиз атайин бадантарбия қилиш учун пиёда юрибсиз, деб тўхтамадим", – дейди. "Мани машинам қайда тургани билан сани неча пуллик ишинг бор?" – демоқчи бўлдим-у, шу чаканафурушга йирик сўзимни майдалаб утираманми, деб гапимни ичимга ютдим. Жуликни айтган гапини қара! – кейин хотинига ўқрайди. – Ўтгизта сомсага тоғоранг тўладими?!

– Тўлади, албатта, тўлади! – деди Тонгсулув халтани кўтариб, ошхона томон юрар экан.

Гилмиддин кранда юз-қўлини ювиб, айвонга чиқиб, хонтахта тўридаги кўрпачага чўзилди-да:

– Чой! – деб қичқирди.

– Ҳозир, хўжайин, ҳозир!

Тонгсулув ошхонадан югургилаб чой дамлаб келиб, пиёлага қўйиб эрига узатар экан:

– Раҳмат, хўжайин, сомсанинг зўридан обсиз! – деди кўзлари яшнаб.

– Ҳа, туққанингга нарса олинса, яйраб кетасан-а! Сендай қариндошпарвар хотин бу дунёда битта бўлса керак! Топган-тутганимиз тоғорангни тўлдиришдан ортмайдиган бўлди, қачон шу даҳмазадан қутулар эканман?!

– Хўжайин, нимаики қилсак, қайтади, яхши кунларимизда бизникига ҳам тоғоралар тўлиб келади.

– Сени туғишганларинг тоғорани тўлдириб келишларига кўзим етмайди!

– Жа-а-а туғишганларимни унчалик ерга урманг, хўжайин. Биз ҳам ердан чиқмаганмиз, тагли-тахтли жойдан чиққанмиз!

– Ҳай, қандай жойдан чиққанингни вақти келганда кўрармиз! Гапни чувалатмасдан чойдан қуй!

– Тушликка аччиққина мастава қилсам дегандим...

– И-и-и, қанақа мастава, масов?! – Гилмиддин хотинига ҳўкизқараш қилиб гўданглади. – Холангни тўйи куни маставага бало бормиди?! Кеча берган юз минг тўяна, манов утгизта сомсанинг эвазига баҳамжиҳат бориб, еб-ичиб келмаймизми?! Ундан кура, гараждан “Турсуной”ни чиқариб, уни бир шампуналатиб ювиб, ялтират!

– “Турсуной”ингиз гаражда туравериб, занглаб кетгандир, ҳайтовур, бугун уни тўйга миниб борарканмиз-да! – деди кўзлари яшнаб Тонгсулув.

– Тўйга “Турсуной”да борамиз, дедингми?! – Гилмиддин кўзларининг пахтаси чиққудек гижирланди. – Автобусда борсанг, тўйга киритмайдими?! Нуқул пасткашлар маҳалласида яшаганим етмагандай, пешонамга хомкалла хотин битгандан кейин, додингни кимга айтасан?!

– Мана, масовликдан энди хомкалла бўлдик! – кўзига ёш олди Тонгсулув.

– Пишган калла бўлганинга, тўйга мошинда борамиз, деб алжирамасдинг. Кеча “қутлут бўлсин”га бориб, берган юз минг тўянага ўзимни бўғизлайдиган ҳолатда юрибман-у, яна мошинда бориб, ипирисқи қариндошларингга хизмат қилишим қолувди!

– Янги Нексияда савлат тукиб борсак, қариндош-уруғларнинг олдида обрў бўларди, дейман-да, – эшилди хотини.

– Сенга обрў — менга чиқим!

– Вой, қанақа чиқим?!

– Мошинда боргандан кейин, биринчидан, ичолмайман, иккинчидан, тўй тугагач, сени итуруғ қариндошларингни уйма-уй ташийман! Сенга шу керакми?!

– Вой, буёғини ўйламабман, – лабини тишлади Тонгсулув.

– Ўйлаш учун ҳам мия керак! Бум-бумсан, деса, яна хафа бўласан! Тур ўрнингдан, мошинни гараждан чиқар, “банний день” қиламиз.

Гилмиддин билан Тонгсулув “Нексия”ни гараждан чиқариб, кўпиклатиб ювишга киришиб кетишди. Ювиш якунланиб, қуруқ дока билан артиш бошланганида, дарвозадан кўшни кампир — Буҳожар ҳаллослаганича югуриб кириб келди.

– Айланай, Гилмиддин, бахтимга уйда экансиз, шу тобда невара келиним тўлғоқ тутиб, типирчилаб қолди! – деди кўзларига ёш олиб. – Искорий қургурга кўнгироқ қилсам, “Бензин йўқ, ўзинглар опкелинглар!” – дейди-я! Болалар ишда, нима қилишни билмай довдираб қолдим! Айланай сиздан, ўшани раддўмга етказиб қўёлмайсизми?!

Гилмиддин хотинига хавотир билан кўз қирини ташлаб, сўнг бош чайқаб:

– Жон деб етказардим-у, аммо мошиннинг бакида бир қултум ҳам бензин йўқ, қуриб ётибди! – деди афсусланган оҳангда.

– Бир умидим сиздан эди, энди нима қилдим?! – деди кампир тарвузи қўлтигидан тушиб.

– Манов мачалкафуруш Тиркаш тирриққа айтинг, какраз уйда, бензин пулингни олсан, десангиз, ташлаб кўяди, – деди Гилмиддин, кейин кўшиб кўйди: – Пулни яхши кўради у майда!

– Ҳай, унда ўшандан илтимос қиларман! – деб Буҳожар хола ҳовлидан югурганча чиқиб кетди.

Тонгсулув латтани қаттиқ сиққанича, бош чайқаб:

– Хужайин, бензинни баҳона қилмасдан, шундай пайтда ёрдам берсангиз нима бўларди, – деди куюниб. – Бунча дийдангиз қаттиқ...

– Ҳа, ман қаттиқман, тошман! – бўкирди Гилмиддин.

– Қаттиқ бўлганимдан, сен ҳозир бировнинг полинимас, ўзингни мошинангни ювяпсан! Э, ношукр, дўмпагувалак!

Гилмиддин алам билан қўлидаги латтани капот устига отиб:

– Бўлди, бас, қорин пиёз пусти бупкетди, тоғорангни ол-да, имилламасдан чиқ, ман сени астанопкада ку-таман! – деб, бешиктерватардай лакки-лукки қадам ташлаганча ташқарига йўл олди.

САҲМОН ЖИМ-ЖИТ ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

ТАНДИР

Вилоят радиосида камгаплиги учун "Саҳмон жим-жит" лақабини олган антиқа муҳаррир буларди. У киши билан ўн беш йил бирга ишлаганмиз. Ўн беш йил мобайнида Саҳмон жим-житнинг камгаплиги-ю соддалиги, ишонувчанлигидан ҳайратланишдан чарчамаганман. Айниқса, у киши режиссёримиз Кенгашнинг ҳар қандай "лоф"иғз иккиланмасдан ишонарди. Хуллас, бу икковлон бири ёлгон гапиришдан, иккинчиси ишонишдан чарчамасди.

Саҳмон жим-жит содда бўлгани билан қалами яхши эди. Шунинг учун ҳам радиомиздаги махсус эшиттиришлар, кўпинча, у кишига топшириларди. Ўша йилги Наврўз байрамига бағишланган "Меҳнатдан бахт топганлар!" деб номланган махсус эшиттиришни ҳам у киши тайёрлайдиган бўлди. Эшиттиришга вилоятимиздаги бир қанча меҳнат илғорлари қаторида етимтоғлик Яхшибой исмли чўпон ҳам тақлиф этилганди. Жигарранг кремплин костюмининг ичидан кўк нейлон кўйлак кийган норгул чўпон йигит студияда қўлига берилган ярим бетлик табрик сўзига кўз югуртириб:

– Бизни гаптинг бугони шўма? – деди ажабланиб.

– Бўгани шу, – деди эшиттириш режиссёри Кенгаш лентани магнитофонга қўяр экан.

– Эб-эй, шўнча жердан эки агиз сўзга чақирдингларма? – деди чўпон бўгриққан юз-кузи, буйнидаги терни гижимланиб, намиққан рўмолчасига артар экан, кейин костюмининг ич чўнтагидан икки букланган бир даста қоғоз чиқариб, режиссёрнинг қўлига тутқазди. – Раис бова шу дакаладни радийўлдин ўқийсан, деб жазип берган эди.

Кенгаш хўжаликнинг қайсидир ҳисоботидан машинкада кучирилган саккиз бетлик матнга кўз югуртирган бўлди-да, уни Яхшибойга қайтариб берар экан:

– Раис бова сизга бутун бир дoston бериб юборибди, – деди, кейин қўшиб қўйди, – мана шу, биз ёзиб берган текстни ўқимасдан, микрофонга гапириб берсангиз етади.

– Шу гапти эплармиз-да! – деди Яхшибой энсаси қотиб, сўнг кўксини кериб қўшиб қўйди. – Жайловга боргон мўхбирлар билан гурунг қилавериб, гапга чечан бўп кетканмиз, ўка!

– Унда бутун яна бир бор “чечан”лигингизни кўрсатасиз! – деди Кенгаш чўпонни студиянинг микрофонли хонасига киритар экан.

Лекин Яхшибой микрофон қаршисига утиргач, “чечан”лигини кўрсатолмади. Кенгаш пультада туриб, қўли билан “Гапиринг!” деган ишорани қилиши билан тили танглайга ёпишгандай айланмасдан, қогозга ёзилган сўзларни ўқиёлмай қийнаб юборди. Чўпоннинг бир сониялик табрик сўзи тасмага ёзилгунича нечта ходим аппаратхона эшигидан бош суқиб, “Булдими?”, “Бошқа гапирадиганлар кутиб қолишди!” деб кетишди. Ниҳоят, Кенгаш “Бўлди, ёзилди, чиқаверинг!” – дегач, ичкаридан терлаб, юзи бўғриқиб чиққан чўпон:

– Ўка, бутун тил айланмай сизларни гиртак қийнадик-да! – деди ўзини ноқулай сезиб.

– Микрофонга гапиришам осонмас, чўпон бова, буниям ўзига яраша қийинчилиги бор, – деди Кенгаш тасмани орқага айлантитар экан.

– Энди бу айтқонларимни радиёўлда қочон бера-сизлар?

– Қачонлигини редактордан сўранг, – деди Кенгаш аппаратхона бурчагидаги стулда бир сиқимгина бўлиб, чурқ этмай утирган Саҳмон ака томон боши билан ишора қилиб. – Шу киши редактор — Саҳмон Субутаев бўладилар, фамилияларини эшитгандирсиз?

– Ҳий-йи, шўндай демайсизма? – деб у Саҳмон ака билан қўш қўллаб куриша кетди. – Эсон-омон журибсизма? Тан соғма? Курганқўз, жамаат, болабақра, невара-чевара, улоқ-қўзи омонма? Хўш, биззи гапти карнайга қочон қўясиз?

– Соат ўн иккида эшитинг, – деди Саҳмон ака чўпоннинг паншахадай кафтлари орасидан ёш бола-никидай нозик қўлини чиқаришга уриниб.

– Бинайи, бинайи, сағат ўн экида карнайнинг тупида жате-е-еп, димоқни чагла-а-ап тинглоймиз-да! Майрам ўтсин, сизларга ўзим бир ҳақ бераман, Жетимтовнинг дари ўтини жеган қўйнинг тандири билан келиб, аддельна гурунглашамиз! – деди чўпон хўшлашиб, студиядан чиқаётиб.

– Ана, икки минутлик гапга бир қўйнинг тандири униб турибди! – деди Кенгаш кулиб, – энди бундан кейин эшиттиришларга кўлроқ чўпонларни чақиринг, Субутаеп ака.

– Э! – Саҳмон жим-жит ҳафсаласиз қўл силтади. – Осмондаги рознинг шўрваси — қуруқ гап!

– Қуруқмас, яйлов одамлари кенг бўлади, айтдими — ес қилади! – деди Кенгаш.

Байрам ўтди. Радиомухбирларнинг елиб-югуриб тайёрлаган махсус эшиттиришлари, муаллифларининг таъбири билан айтганда, "байрамга ўзгача шукуҳ бағишлади!" Айниқса, Саҳмон ака Яхшибойнинг ўз сўзини "карнайнинг тупида жат-е-еп, димоқни чақлап-а-ап" тинглаганини тасаввур қилиб, байрам ўтиши билан "аддельна" гурунглашгани келишини кута бошлади. Кутиш билан кунлар ўтиб, Яхшибойдан дарак бўлавермади.

Июнь ойида Саҳмон ака Тошкентда, республика радиосида ўн беш кунлик малака ошириш курсида ўқиб қайтди. Ишга чиққан куни Кенгаш у билан кўришар экан:

– Э, ака, ўтган ҳафта Яхшибойнингиз машинасининг багажнигига битта қўйнинг тандирини босиб, йўқлаб келди! – деди.

– Келдими у?! – деди жим-жит ака кўзлари чақнаб.

– Келганда қандоқ! – деди Кенгаш Саҳмон аканинг гапига ишонаётганидан жушиб давом этди. – Унингиз сиззи эшиттиришда гапиргандан кейин обрусси ошиб, ферма мудирлигига кўтарилган экан, шуни юваман, деб кепти-да...

Саҳмон аканинг ранги бир оқариб, бир қизараётганидан Кенгаш хавотирланиб, қушиб қўйди:

– Яхшибойингиз “яна аделна келиб, Субутаеп акага эрийман!” деди... Так што, яна келади у!

– Энди кемайди, – деди бушашиб жим-жит ака.

– Келаман, дедими, келади! – чўрт кесди Кенгаш.

Қўриқдаги туманда ўтган механизаторларнинг уч кунлик семинаридан елкасига ослан репортёри ерга тегай-тегай деб, судралиб қайтган Саҳмон жим-жит радиого кираверишда янги оч жигарранг костюмдаги Кенгашга тўқнаш келиб:

– Жа бугун пўримсан-у! – деди унга бошдан-оёқ тикилиб.

– Ҳа, энди, сизи шарофатингиз билан пўрим бўламиз-да! – деди Кенгаш кулиб.

У бугун синфдоши уйланаётанини, ишдан кейин куёвжўраликка боришини айтмоқчи бўлди-ю, яна қитмирлиги тутиб:

– Яхшибойингиз яна сиз йўгингизда кеп турибди-да! – деворди.

Саҳмон жим-жит Кенгашнинг юзига тикилганича, қотиб қолди.

– Мана шу эгнимдаги костюм, оёгимдаги туфлини сизга сарпо қилиб келган экан, у кишига катта келади деб, қўймасдан менга кийдириб кетди...

Бу гапдан жим-жит аканинг қовоқлари титраб, кўзлари пирпирай бошлади.

– Қалай, ярашибдими? – Кенгаш мода намоиш қилаётгандай, унинг қаршисида айланиб, костюмини кўз-кўз қилди, кейин янги, сарғиш туфлининг пош-насини цементга тапиллатиб мақтанди. – Туфлиям тоза чарм экан, оёқ яйраб қолди!

Саҳмон жим-жит бошқа тоқат қилолмади, шарт ўтирилиб, елкасида репортёр билан радиодан чиқиб кетди. Уша куни у ишхонада бошқа кўринмади, кечки дастурдаги механизаторларнинг семинаридан махсус репортажини ҳам топширмади. Репортаж ўрнида дала илғорлари учун опера арияларидан концерт берилди.

Эртасига бошлиқ ҳузуридаги йиғилишидан қипқизариб чиққан мудирамиз Пистагул остонаданоқ аюҳанносини бошлаб юборди:

– Бу ер ишхонамас, жиннихона, ҳаммангнинг томинг кетган! – у тарс-турс юриб келиб, хона тўридаги юмшоқ курсига гурс этиб ўзини ташлади. – Сенларни деб ҳайфсан ҳам олдим! Бўлди, ҳаммаси жонимга тегди, шу бугуноқ декрет отпускага чиқиб, эримнинг топганини е-е-еб, уйда ўтираман!

Кейин у Кенгашга тешиб юборгудай ўқрайиб, заҳарини сочди:

– Ҳамма балони қилиб, ҳеч нима билмагандай писмайиб ўтирибсанми?! Отанг тенги одамнинг устидан кулгани уямадингми?! Қаёқдаги ёлгон-яшиқларни гапириб, бечорани йиқитибсан!

– Бу ҳазил эди...

– Ҳе, ҳазилинг бошингда қосин! Ҳозироқ Саҳмон аканикига бориб, у кишидан узр сўрайсан. Қон босими кўтарилиб ётганмиш. Худо кўрсатмасин, инсульт-пинсульт бўлқоса, хотини сени омон қўймайди!

Кенгаш огир тин олиб, ўрнидан турди.

У кўп қаватли уйнинг иккинчи қаватига кўтарилиб, яшил эшик қўнгироғини кетма-кет босди. Эшикни жигарранг, йўл-йўл пижама кийган, юзи сўлгин Саҳмон жим-житнинг ўзи очди.

– Ҳа, сизмидингиз? – деди у хаста овозда, кейин индамай ичкарига юрди.

Улар олдинма-кетин йўлакнинг чап томонидаги чоққина хонага киришди. Саҳмон ака девор ёнидаги

диванга бориб, ёстиққа ёнбошлади, Кенгаш эса атрофига кўрпача ташланган хонтахтанинг бир томонига омонатгина чукиб, "Ҳозир янга кира солиб, мени юмдалашни бошласа керак" деган хаёлда эшикка хавотирланиб қараб қўйди.

– Янгангиз ишда, – деди Саҳмон ака унинг фикрини уққандай.

Янганинг йўқлигидан Кенгашга жон кириб:

– Сизга нима бўлди, оқсоқол, кўз теғдими? – деди илжайиб.

– Давления... – деди жим-жит ака.

– Йўг-е, сизда давления нима қисин, шунчаки чарчагандирсиз-да...

– Балки чарчагандирман? – деди Саҳмон ака сўлиш олиб, кейин безовта бўлиб ўрнидан қўзғалди. – Уйда ҳеч ким йўқ эди... чой дамлаб келай...

– Чой учун раҳмат, оқсоқол, – деди Кенгаш қизариб. – Сизга бир жиддий гапни айтмоқчийдим...

– Яхшибойни айтмоқчимидингиз?! – деди жим-жит ака қалампир чайнагандай афтини буриштириб.

– Топдингиз, Яхшибой ҳақида гапирмоқчийдим, лекин унинг кеганлари ёлгонлигини айтмоқчийдим... Уша Яхшибой деганингиз бирор марта кемаганди... У келган бўлса, тандир кабобидан бир тишлам еган бўсам ош бўмасин, костюмини кийган бусам, буюрмасин! Ҳазилим сизга шунчалик таъсир қилади, деб ўйламабман. Одобсизлигим учун узр сўрайман, илтимос, мени кечиринг, устоз...

Кенгаш худди ўчирилган радиодай боши хам бўлганича жимиб қолди.

Шунда галати ҳодиса рўй берди, жим-жит аканинг сўлгин юзига қон югурди, кўзлари чақнаб:

– У ростдан кемаганмиди?! – деди.

– Бирор марта келган бўса, ҳар бало булайин!

– Вот ярамас, тандир ваъда қилиб, тандир кийдириб кетибди-да?! – деди Саҳмон ака унг мушти-

ни чап кафтига уриб. – “Кемайди!” десам “Яйлов одамлари кенг бўлади, келади!” – деб мени уриб энгдингиз. Ҳозир ҳаммаёқ торайиб кетган, яйловдагисиям, шаҳардагисиям бир хил, ваъдани қуюқ бериб, оғзингизга кесак суртиб кетишади! Ҳай, бу гапларни қўйинг, ишхонада нима янгиликлар, шундан гапиринг!

Сўнги саволни жим-жит ака ишхонада худди бир ой бўлмагандай берганидан Кенгашнинг яна шумлиги қўзиб:

– Бўлим мудиримиз Пистагулнинг декрет отпускага кетишини ҳисобга омаганда, деярли янгилик йўқ! – деворди.

– Пистагул декрет отпускага кетмоқчимиз?! Пистагул-а?! – жим-жит аканинг кўзлари ҳайратдан бақрайди.

– Ҳа-да! – деди Кенгаш тилига келган янги ёлғонидан ўзи илҳомланиб. – Аммо унинг декретга кетиши сизга боғлиқ бўп турибди.

– Ман причем, бу иш эрига боғлиқмасми? – деди баттар ажабланган жим-жит ака.

– Унингиз “Аввал мудирликни Саҳмон акага топшираман, кейин декретга кетаман”, деяпти!

– Шундай дедими-я?! – жим-житнинг ҳаяжондан юзи бўғриқди.

– Деди!

– Э, шундай деган бўса, боёқишни куттирмасдан ишга борайлик! – Саҳмон жим-жит дивандан даст кўтарилиб, хонадан чиқар экан, Кенгашга деди:

– Мен ҳозир... кийиниб олай...

ТАЪТИЛ ОРЗУМАНДИ

Ҳар кимнинг бир ўйи бор, хаёлида минг қўйи бор, деганларидай, касбдошимиз Саҳмон жим-житнинг пинҳоний орзуси—Пистагулнинг мудирлик курсисини эгаллаш эди. Аммо осмондаги ойни қўл билан олиб

бўлмагандай, Пистагулнинг амал курсисига ҳам етиб бўлмасди. Чунки Пистугулимиз ишни қойиллатмагани билан бош муҳаррирнинг курсдоши бўлганлари учун ишхонада ҳам қадрли, ҳам сўзи ўтимли эди.

Ўша куни режиссёримиз Кенгаш қитмир тилидан тойиб, хоним декретга кетадиган бўлди, ўрнига фақат сизни қолдирмоқчи, буни унинг ўз оғзидан эшитдим, деган гапи Саҳмон аканинг юрагида сўна бошлаган умидни қайтадал чўлантириб юборди. Ўшандан кейин жим-жит ака хонимнинг декретга кетиши-ю, ўзининг мудир бўлишига яна қайтадан ишона бошлади.

Аmmo Пистагул ўша-ўша, ҳар куни эрталаб соат ўн бирлардан ошганда хонага лўмбиллаб кириб, ўтирганларга бош ирғаб салом берган бўлади. Кейин у киши учун жуда муҳим жараён бошланади. Банкада тушлик овқат, елим халтада яримта нон солинган каттагина сумкасидан атир-упа қутисини олиб, кўз-гуда юз-кўзи, лаби, соч турмагини диққат билан текширади. Кейин мўйчинак билан қошини териб чиқади, упалик пушти ранг ёстиқчани юзига суркаб, уни пушти рангга айлантиради, кейин фаранги духи идишчасини силкиб, қулоқ супралари орқасини жимжилоғи билан хушбўйлантириб бўлгач, стол галадонидан бигиз пошнади туфлисини олиб, "тап" этказиб полга ташлаб, оёғига илиб бош муҳаррирга кўриниш бергани хонадан аранг юриб чиқиб кетади.

– Боёқиш, бигиз пошнада сигирга коньки боғлагандай бўлди! – дейди Кенгаш қитмир у чиқиб кетгач.

Пистагулни зимдан кузатиб ўтирган Саҳмон ака Кенгаш томон энгашиб:

– Узгариш йўғ-у, оёқ олишлари унақага ўхшамайди, – дейди норози оҳангда.

– Как раз ўхшаб турибди! – дейди Кенгаш буш келмасдан, – илгаригидан анча тўлишиб қолганлигини баланд пошнада қийналиб юришидан сезмадингизми, акам айланай?!

Яна Саҳмон ака эрта-индин хонимнинг таътилга кетиши-ю, ўзининг мудир бўлишига ишониб, уч-тўрт кунча орзу қанотида учиб юради. Аммо мудира кетиш ҳақида оғиз очмас, юриш-туришиям узгармагандан кейин жим-жит аканинг кўнглини яна шубҳа кемира бошлайди. Яна у Кенгашни:

– Опангнинг кетишидан ҳеч дарак йўғ-у, – деб сиқувга олади.

– Э, кетади, ака, яхшилаб қаранг, кундан-кунга тўлишиб, юришлари оғирлашиб қолди, – дейди Кенгаш уни юпатмоқчи бўлиб.

– Мани назаримда ҳеч узгармагандай...

– Какоий узгармаган? Кейинги кунларда нордон, тузли нарсаларни ейишидан сезмадингизми, ишон-масангиз, эртага икки дона қурт опкеп бериб кўрингчи.

Эртасига Пистагул телефонда қайсидир дугонасига қишга нималар олганию, қайнонасининг ичи куйиб, ўглига мангаям келинникидай кўйлак, жемпер олиб берасан, деб хархаша қилганини, “тўридан гури яқин кампирнинг кўзи тўймаслигидан” бир соат нолиб, трубкани қўйгач, Саҳмон ака:

– Мозорбости, Самарқанддан божам келувди, – деб унинг столига икки дона қуртни “дўқ” этказиб қўйди.

– Вой, раҳмат-е, шу тобда кунглим шўр нарсани тусаб, сус кетиб ўтирувдим, – деб Пистагул қуртнинг биттасини оғзига солиб, шима бошлади. Саҳмон аканинг юзи ёришиб, Кенгашга “гапинг рост чиқди” деган маънода қараб қўйди...

Улар тушликка чиқишганида Кенгаш:

– Ака, яримта олиб, амални ювсангиз бўларди, – деб тегажоглик қилди.

– Осмондаги гознинг шўрвасига иштаҳанг карнай бўлмай турсин, аввал хоним кетиб, буйруқ чиқсин, – деди Саҳмон ака димоғланиб.

- Хонимнинг таътилга кетишини кутиш билан куз ўтиб, дов-дарахтларни ялангочлаб, одамларни қалин либосга буркаб қиш келди. Қиш кийимида одамнинг, айниқса, аёлларнинг қоматию ҳолатини билиш қийин. Саҳмон ака қиш утгунича Пистагулнинг эртаиндин таътилга кетишини кутиб юрди. Ана шундай кутиш билан қиш ўтиб, дов-дарахтларга яна яшил, одамларга енгил либос кийдириб баҳор келди. Баҳор, айниқса, қишнинг қалин кийимларидан халос бўлиб, қоматларига ёпишиб турадиган юпқа кийимларга ўтган аёлларнинг чиройига чирой қўшиб, гулдай яшнатиб юборди. Пистагул ҳам ўша кун енгил кийимларга ўтиб, ишга қоматини куз-кўз қилувчи юпқа, бурама ёқали, бели ингичка, этаги кенг кўйлақда, маликалардай кириб келди. Хонадаги эркалар беихтиёр: "Уҳ!" деб юборишди. Фақат Саҳмон ака кўзларини пирпиратиб унга ҳайрат билан тикилди, сўнг:

- Э, қорин йўғ-у, бола қани?! - деб юборди.

Орадан йиллар ўтди. Яқинда Пистагул "Келиним қийналиб қолди, неварамни боқишаман!" деб узоқ муддатли таътилга чиқиб кетди. Фақат бу кунларни не умидлар билан кутган Саҳмон ака энди орамизда йўқ эди.

ЭТИГИМ ЭГАЛИК БЎЛДИ!

Дунёда одам дегани ўзига ярашиқли нарсани кийиши, оғзига ёқадиган нарсани ейиши керак. Аммо мен ейишни гапирмаганда, кийимга эътибор бермаганимдан, шу ёшимгача ўзимга ярашиқли нарса киймаганман. Кийим оламан, деб дукон-у бозорларга чиқиб қолсам, аксига олиб, ўзимга мосини тополмай, овора бўлиб юраманми, деб нима тўғри келса, шуни олавераман. Бир кузда бошга икки размер кичик шляпа, оёққа икки размер катта ботинка сотиб

олганман. Оёқ кийиминг кенг бўлса, маза экан-у, аммо бош кийиминг, айниқса, шляпанинг кичиги каллангда турмас экан, саалгина шамол эсса, тамом, бошдан “шип” этиб осмонга варварақдай кутарилади. Учиб кетмаслиги учун қўлингиз мудом шляпанинг соябонида бўлиши керак экан.

Мендай жиккак одам оёғига жомадондай ботинка, бошида кичкина шляпа қўндириб олса, симметрия бузилиб, “соқов” кинолардаги Чарли Чаплинга ухшаб қолар экан.

Қум қозонга — лой тувоқ, деганларидай, хотинниям эни билан бўйи ўзимдан уч баробар йиригига дуч келганман. Бир ҳисобдан бунга тақчиллик сабаб бўлган. Тақчиллик нималигини бугунги мўлчилик замонда яшаётганлар тушунмайди. Биз уйланган пайтда гўштдан тортиб, коса-товоққача, куйлак-лозимлик газмоддан — минадигану, оёққа киядигангача “маҳаллий қумита”нинг рўйхати билан тақсимланарди. Айни, онам менга келин ахтариб юрган кунларнинг бирида ишхонамизга аёлларнинг импорт этигини олиб келишди. У пайтларда аёлларнинг импорт этиги бизга ўхшаган пиёдалар у ёқда турсин, отлиқларга ҳам топилмайдиган анқонинг уруғи эди. Шунинг учун ҳам ишхонамиз уша куни бузилган арининг уясига айланди. Эрталабдан иш таққа тухтади — ҳамманинг хаёли этиқда!

Бир пайт жамоамиздаги эркаклару аёллар ўрта-сида тортишув бошланиб кетди: аёллар этик фақат бизга берилиши керак, дейишса, эркаклар, биззи хотинлардаям оёқ бор, бизгаям этик керак, деб оёқ тираб туриб олишди. Юзага келган танг вазият маҳаллий қумитада муҳокама этилиб, жанжал чиқмасин учун “ҳар бир бўлимга биттадан этик ажратилсин, бўлимда қуръа ташланиб, жинсидан қатъи назар, чекига чиққанга берилсин”, деган қарор қабул

қилинибди. Бизнинг бўлимга битта — қирқ тўртинчи размер этик ажратилибди. Бу размер бўлимдаги аёлларнинг бирортасининг оёғига тўғри келмаса-да, бахт қуши кимнинг бошига қўниб, этик кимга тегиши, маҳалқум буюрганидай, қуръа ташлаш билан аниқланадиган бўлди. Буни қарангки, ўша улкан этик менинг чекимга чиқиб турса, денг! Ҳамкасбларим қовоғидан қор ёққудай тумшайиб, менга тешиб юборгудай тикилишган, мен эса омаддан масрур бўлиб этикни қайта-қайта силайман, лабу лунжимни йиғиштиролмай илжаяман.

Кечқурун уйга ҳовлиқиб келиб, қўлтиқдаги этикни онамнинг олдига “тап” этказиб ташладим:

– Мана, яхши ишлаганим учун мукофотга беришди!
– деб кучайдим.

Мукофотланганимни эшитиб, онам қувониб кетди, сўнг этикнинг у ёқ-бу ёғини айлантириб кўриб:

– Болам, бу аёлларнинг этигимасми? – деди ажабланиб.

– Ҳа, аёлларники, аммо импорт! – дедим бурнимни шишириб.

– Вой, қандоқ яхши! Келиннинг энг топилмас сарпосини бутлабсан, болам! – деди кўзлари қувончдан чақнаб, сўнг этикни пошнасидан учигача қаричлаб улчаб кўриб, ажабланди. – Бунинг нечанчи размер?

– Қирқ тўрт!

Размерни эшитиб, онам бошдан оёғимгача тикилиб туриб:

– Бундан чиқди, шу сумақдай ҳолинг билан роса полвон қизга уйланар экансан-да? – деб киноя қилди.

Онамнинг гапига фаришталар “омин” деган экан, тоғамнинг юбилейида оёғи ерга тегмасдан елиб-югуриб хизмат қилиб юрган, бодом қовоқ, қийғоч кўз, бурнининг учида ясмиқдай холи бор, гупсардай қиз кўзимга чўғдай кўринди. Суриштирсам, тоғамнинг қайнсингилларидан, янгамизга жиян бўлар экан.

Юбилей тугагунича у билан танишиб, элакишиб қолдик. Бир қоп ёнгоқ — шалдир-шулдир қиз экан. Гурсиллаб юришларига қараб, ҳазиллашган бўлиб:

— Бу чақдон оёқларга нечанчи размер киядилар?
— десам, қиз тушмагур уялиб, тортиниб ҳам утирмасдан:

— Қирқ тўрт, — деб хандон отиб кулиши юрагимни тамоман ишғол қилди қўйди.

“Ахтарганим топилди!” — деб, янгамни воситачи қилиб, унга совчи қўйдим. Холпошшанинг ота-онаси ҳам “Тенгини топсанг, текин бер”, дейдиганлардан экан, “Ўйлаб курамиз, қариндош-уруғлар билан маслаҳатлашамиз”га ҳам бориб утирмасдан, “Икки ёш бир-бирларини маъқул топишса, биз рози!” — дейишибди. “Темирни қизигида бос”, дедим-у, бир ой ичида тўйни ўтказиб, уйим — бекалик, этигим — эгалик бўлди. Гумбиллаб юриб, нафақат уйдаги рўзгор ишларини, балки ўрдагини уриб, қирдагини қириб келадиган полвон келинидан онам хурсанд. “Болам менга келин эмас, бульдозер оберди!” деб мени алқагани-алқаган. Маҳалламиздаги Шапиқ пиённинг таъбири билан айтганда, эр-хотин роса бир-биримизга “репумиса-реп” бўлиб, мос эмишмиз. Унинг кўзига Холпошша яримта шиша, мен унинг ёнидаги истаконга ўхшаб қуринармишмиз. “Мастлик — ростлик”. Демак, каминангиз, ниҳоят узига ярашиқлисини топибди, деяверинг!

ЭҲТИЁТКОРЛИК

Машина минмаганнинг мингани курсин экан. Илгари эшак миниб кўрмаган Саъдибек деган ошнаимиз иши юришиб, ўтган йили кузда “Нексия” русумли автомашина сотиб олди. Олгандаям қирмизи рангли, супер салонлигидан олди. Ўзини “сан” десаям, машинасини “сиз”лаб, уни иложи бориचा минмайдиган,

мингандаям уйдим-чуқур йўллардан юрмайдиган, машина гардини бир кунда ун марта ювиб-артишдан эринмайдиган бўлди. Ошнамизнинг машинадан завқи тошиб юрган кунларида хотини Кимёхоннинг тоғаси элик ёшли юбилейини нишонлайдиган бўлди.

– Юбилейга машинада борамиз! – деб хотини Кимёхон оёқ тираб туриб олди. Саъдибек “Уринтирмайсуринтирмай, куча мошинасида обориб-келаман”, – десаям кунмади.

– Яхши кунга яйраб минмайдиган машинани нимага олгансиз?! – деди Кимёхон энсаси қотиб. – Тавба қилдим, одам деганиям шунчалик қаттиқ бўладими?!

– Қаттиқлик эмас бу, эҳтиёткорлик, – деди Саъдибек буғилгудек бўлиб.

– Ресторандаги зиёфатга машинада, обру билан бориб, еб-ичиб қайтишга эҳтиёткорликнинг нима дахли бор? Ё рудда борсам, ичолмайман, деяпсизми?

– Машина олгандан кейин ичишни ташлаб юборганимни биласан-у, – ранжиди Саъдибек. – Машинада боргандан кейин индамай кетолмайсан, битта-яримтани уйига ташлаб қуйишга тўғри келади, буёғи ортиқча бензин, машина уринади!

– Жа-а, шунчалик буса, машинани ресторанга етмасдан бирорта стоянкага қўясиз, – деди Кимёхон билимдонлик қилиб. – Зиёфатни ўтказиб, яна чиқиб, стоянкадан машинага ўтириб қайтамиз, тамом. Тунда Чилонзордан Қўйлиққа келишнинг ўзи бўмас, таксиям анча сўраса керак?

Хотини такси харажатини эслатгандан кейин Саъдибек ноилож Нексияни гараждан чиқарди.

Улар ресторандан бир бекат беридаги тўхташ жойига қайрилишди. Кичкина фанер будкадаги малла соч, ширакайф қоровул йигит тайинлаб қолди:

– Братан, стоянка соат ўн иккигача ишлайди. Машинани ровно ўн бир яримда олиб кетасиз, окей?!

– Бўлди, тушундим, соат ун бир яримда, как штик, шу ерда бўламиз! – деди Саъдибек.

Уларни ресторанга кираверишда юбилярнинг узи қарши олиб, ёнида турган божаси — норгул йигитга:

– Боқивой, куёв билан жиян яхши жойга ўтқазилсин, – деди.

– Бизга хизматлар бўлса... – деди Саъдибек қўлини куксига қўйиб.

– Куёвга қандай хизмат бўлиши мумкин? Хизмат шу, ўтириб маза қилиб, дам олиб кетсанглар, биз хурсанд! Боқивой, давай, буларни опкиринг!

Боқивой олдинга тушиб, Саъдибек билан Кимёхонни ичкарига бошлади.

Тунги соат ун бир, зиёфатнинг кульминацияси бошланган, меҳмонларнинг яримидан кўпи кетган, қолганлар ҳам кетиш ҳаракатига тушган пайтда, Саъдибек хотинини аста туртиб, қўлидаги соатига ишора қилди. Хотин “тушундим” дегандай бош силкиб, ўрнидан туриб турдаги столда утирган тоғасининг қаршисига бориб энгашиб, кетишга изн сўради. Тоға атрофига аланглаб, чиқаверишда ҳушёр турган божасини ёнига имлаб чақириб, қулоғига нимадир деди. Божаси бош силкиб, шошилиб ташқарига юрди. Кимёхон эрининг ёнига бўшашиб келди.

– Тоғамлар, божасига “Буларни уйига ташлаб қўй!” – дедилар. Чиқиб, сиз овора бўманг, ўзимиз кетамиз, деб қўя қоламиз.

Эр-хотин ташқарига чиқишганида Боқивой “Мерседес”ни зина қаршисига кўндаланг қўйиб, орқа эшикни очиб турарди.

– Карета подана, почча! – деди у жилмайиб.

– Раҳмат, каретага ҳожат йўқ, сизни овора қимасдан, ўзимиз кетамиз, – деди Саъдибек.

– Ҳеч овораси йўқ, ҳурматингиз бор, – жилмайди йигит.

Саъдибек яна нимадир демоқчи эди, йигит уни қулигидан олиб, мажбурлаб орқа уриндиққа ўтқазди. Кимёхон ҳам бушашиб, эрининг ёнига утиришга мажбур бўлди.

Жойидан шитоб билан қўзғалган “Мерседес” ҳали зум ўтмай улар машинани қолдирган тўхташ майдони ёнидан шувиллаб ўта бошлади. Ҳали гавжум машиналардан бушаб, ҳувиллаб қолган тўхташ майдонида ёлғиз тўқ-қизил рангли “Нексия” мунғайиб турарди.

Эр-хотин ортда қолган машина кўздан йўқолгач, бирданига “ух” тортиб юборишди.

Ҳожатбарор йигит ўнг қўли билан диск танаб, магнитофонга қўяр экан, деди:

– Божамиз куёв билан жиянни обориб, дарвозадан уйга киргазиб қайтасан, деганлар. У киши айтганларидан кейин бажармасак бўладими? – деди, сўнг магнитофон тугмасини босди.

Салонда ҳофизнинг тингловчини сел қиладиган соҳир овози янгради:

“Баҳор айёмидур дағи йигитликнинг авонидур,

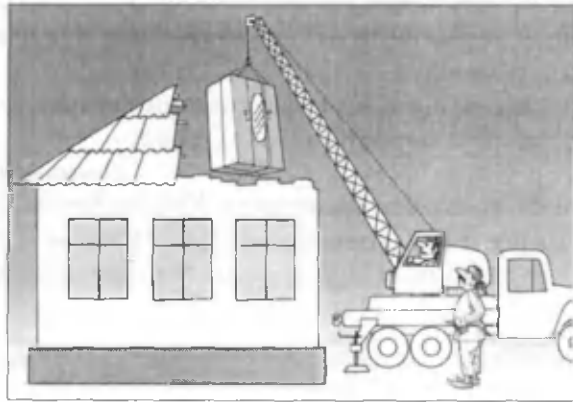
Кетур, соқий, шароби нобким, ишрат

замонидур...”

Аmmo бу овоз орқа уриндиқда, Қўйлиқдан машина қолган жойга етиб келишни ўйлаб, гужанак бўлиб утирган эр-хотиннинг қулоқларига кирмаётган эди.

РАЙИМ СОДДА ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

МЕҲМОНХОНАДАГИ ТРАКТОР

Узунқишлоқлик Райим соддага том-жой солиш учун тўқай ердан олти сотих ер ажратилди. Бу жойнинг шароитини биладиганлар уй солишдан аввал унинг тагини тракторда яхшилаб зичлатишни маслаҳат беришди. Райим содда жамоа хўжалигининг амисоқдан қолган баҳайбат “С-100” русумли тракторини ҳайдайдиган Сотимқул “пат-патга” чойпули бериб, ерни зичлатадиган бўлди.

Эрта тонгда тўқайгача бинойидай гуриллаб юриб келган трактор иморат солинадиган ерга кириб, бир-икки у ёқдан-бу ёққа айланди-да, “пақ-пуқ” қилганича учди-қолди.

Сотимқул кабинадан чиқиб, бошини қашиганича, кенг темир тасма устидан юриб бориб, свечаларни бир-бир чиқариб, латтага артиб ўрнига қўйди, мотор тумшугидан ручкани солиб, ҳолдан кетгунча шақиллатиб, айлантириб кўрди, лекин фойдаси бўлмади. Бечора куни бўйи юз-кўзи қоп-қора мойга беланиб, роса уринди. Ахийри, ҳафсаласи пир бўлганча, қўлларини латтага артар экан:

– Бўлди, матўр сапсим капут. Энди бу одам бўлмайди. Тамом, шу ерда қоладиган бўлди! – деди.

– Нимага қолади? – деди Райимбой пат-патнинг кутилмаган хулосасидан кайфияти тушиб. – Капут бўлса, буни иморат қуриладиган ердан олиш керак!

– Олишнинг иложи йўқ, – деди пат-пат тракторнинг тупроққа яримигача ботган темир тасмасини оёғи билан тепиб. – Буни энди паровоз билан ҳам чиқариб бўлмайди..

– И-ий-й, нималар деяпсан, ошна, унақага келишмагандик! – деди содда асабийлашиб. – Бу ерга иморат соламанми ё сани капут бўлган трахтирингни кумаманми?!

– Манга нима дейсан, исписат бўлган тракторда шунча йил ишладим! Энди буни ерингдан орқалаб чиқараманми, керак бўлса, калхўз орқаласин! – у шундай деб, қўлини артган латгани темир тасма устига отиб кетворди.

Аммо калхўз ҳам алақачон хизматини ўтаб, бир уюм темирга айланган тракторни “орқалаш”ни истамади. Райимқул уни том-жойдан олдираман деб идорага қатнашлари зое кетди. Сўнгги бор идорага борганида раис:

– Яна бир марта келиб, мени безовта қилсанг, ерни тортиб олиб, бошқага бераман! – деб дўқлаб жўнатди. Содда “Энди уволларинг ўзларингдан!” деб қурилишни бошлаб юборди. Трактор атрофидан девор урилаётганини кўриб ҳайратланганлар “Буёғи қандоқ бўлди?” дейишса, у:

– Манга уй керак, буёғи билан ишим йўқ! – дерди.

Шундай қилиб, кузда Райимбой уйни қуриб битказди. Янги меҳмонхона турини эса баҳайбат трактор безаб, унга алоҳида файз багишлаб турарди.

ИШКОП МОЖАРОСИ

Райим содда янги уйни таъмирдан чиқариб, “Худога шукр, бир камим битди!” деганида, шу пайтгача ҳалимдай юмшоқ, камсуқум хотини Ҳаммагулга кўз тегди: туман марказида яшайдиган синфдош-дугонаси Холбеканикига бориб, бутунлай ўзгариб қайтди. Холбеканинг меҳмонхонасида ойнаванд ишкоп турармиш. У ўша ишкоп ойнаси олдида туриб кийинармиш, пардоз-андоз қилармиш. Хуллас, Ҳаммагулнинг оғзидан Холбеканинг “культурний” лиги-ю, ойнаванд ишкопи тушмай қолди. Хотинининг гапларидан эисаси қотган Райимбой:

– Ман санга янги уй қуриб бердим, сан бўлсанг, оғиз кўпиртириб, дугонангни мақтайсан! – деди

жаҳли чиқиб. – Унинг меҳмонхонасида ишкоп бўлса, саникида бутун бошли трактор бор!

– Ҳаҳ, қуриб кетсин трахтирингиз! Ишкоп оберасиз! – деди хотини ўрлиги тутиб.

– Қанақа ишкоп?

– Кийим осадиган ишкоп!

– Кийимни ишкопга осиб қўйиб, ўзимиз яланғоч юрамизми?! – бўғилди содда.

– Ишкоп оберасиз, дедимми, оберасиз! Мен ҳам Холбекага ухшаб, ўзимни ойнага соли-и-иб, кийинаман! Аёл деганлари ўзига қараб, пардоз-андоз қилиб юриши керак экан.

Хуллас, Ҳаммагул айтганини қилдирди. Содда йўрга эшак учраб қолса сотиб оларман, деб тишининг ёригида асраб юрган пулига ойнаванд ишкоп сотиб олди. Колхўз тележкасида эсон-омон уйга етиб келган ишкоп на тиккасига, на ёнламасига меҳмонхона эшигига сиғди. Райимбой пешонасидаги терни кафти билан сидириб, ёрдамга келган қўшниларга:

– Булмайди! Меҳмонхона томини очамиз! – деди чўрт кесиб.

– Томни очиб нима қиламиз? – дейишди қўшнилар ҳайрон бўлиб.

– Калхўзнинг кўтарма кранини чақиртириб, ишкопни томдан туширамиз! – деди Райимбой.

Қўшнилар унинг кайвонийлигига тан беришиб, меҳмонхона томини очишга киришдилар.

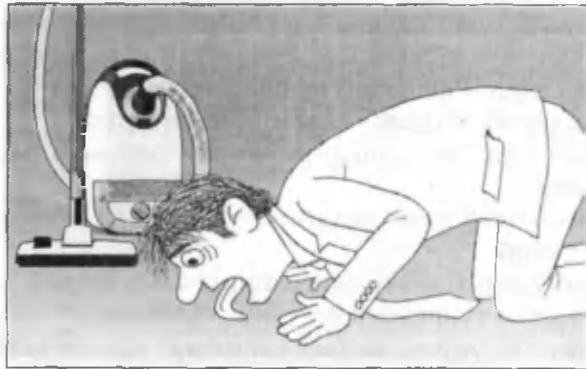
Арқонга боғланган ишкопни кўтарма кран меҳмонхонанинг бузилган томидан тушираётганида содданинг ҳунар коллежида ўқийдиган қайниси келиб қолди. У янги меҳмонхонанинг вайрон бўлган томига ачиниб:

– Буни бузмасдан, ишкопни бузиб қўя қолмаб-сизлар-да, почча?! – деди.

– Бекорларни айтибсан?! – кўзининг пахтаси чиққудай бўлиб ушқирди содда. – Бир этак пулга келган янги ишкопни бузиб, нима қиламан, учоққа ўтин қиламанми?!

ҲИКОЯЛАР

ТОРМОЗНИ БОС!

Дулёғди деган дулваргина, исми жисмига монанд, турган-битгани ваҳимадан иборат қўшним бор. Ушанга машина анқонинг уруғи бўлган замонда ижроқўмдаги танишларга айтиб, “Жигули” автомашинаси олишига кўмаклашгандим. Машиналик бўлган куни у ҳовлига поғиллаб кириб: “Қўшни, маъна, аргумоқ остимизда, ўғил правали бўлиши билан кўнглингиз тусаган томонларга сайр қилдириб келаман!” – деди ўзига сизмасдан. Орадан анча вақт ўтиб, қўшнининг ваъдаси ёдимдан кўтарилмай деганда, у ҳовлига ҳарсиллаб кириб:

– Эртага дам олиш, а, зарил ишингиз йўқмиди? – деб сўради.

– Йўқ, нимаиди?

– Йўқ бўлса, сафар тадоригини кўриб, саҳарда шай бўлиб туринг, аргумоқда водий томонларга сайр қилдириб келмоқчийдим! – деди тантанвор оҳангда.

Биров машинасида сайр қилдираман, деса ёқмайдимми? Сафархалтага толган-тутганни солиб, қўшнининг “аргумоғи”да саҳарлаб йўлга чиқдик. Уни Дулёғдининг ўғли бошқариб борарди. Биз орқа ўриндиқда ялпайиб, тонги боғларга, яшиллиги уфқларга туташган дала, тоғларга суқланиб қараб, гурунглашиб кетаётувдик, шу пайт қўшним нимадир ёдига тушди, шекилли, ўғлининг елкасига қаттиқ туртиб:

– Тормозни бос! – деб буюрди бўғиқ овозда.

Тез кетаётган машина гилдираклари асфальтда сирғалиб, чийиллаб тухтади.

– Нима бўлди, уйда бирорта зарур нарсани унутибсизми? – дедим ҳайратланиб.

– Балонни единг, қовоқмия! – увлади Дулёғди кабинадан апил-тапил тушар экан.

– Үзингиз, тормозни бос, дедингиз-у! – деди ўтил изза бўлиб.

– Бос, деса босаверадими?! – чийиллади ота, – шўпирликни ўқиганинг шумиди?!

У жавраганича машина олдига ўтиб буюрди:

– Капотни оч!

Ўтил утирган жойида елка қисиб, капот ричагини тортди.

Гаг нимадалигига ҳамон ақлим етмай, Дулёгдининг кескин ҳаракатларига анграйиб қараб қолдим. У капотни очиб, қўлини моторга теккизди-да, қаттиқ бош чайқаб:

– Ўргилдим сендақа шўпирдан, моторни қиздириб юборибсан! – деди куюниб. Ялпайиб утириш ноқулай бўлиб, кабинадан тушиб, унинг ёнига бордим.

– Мана, қўлни, ёшларнинг аҳволини куринг! – деди Дулёгди алам билан. – Бу жунбошлар мошинни босиб минишни билади, аммо авайлашни уйламайди! Мотор совисин, кейин юрамиз.

– Дада, мотор қизимаган, ишлаганда исийди...

– Сен ақл ургатмай, хап тур, хўпми?! Сервисдаги уста нима деганди, мотор янгилигида қизимасин, демаганмиди?!

Биз яна йўлга тушдик. Энди негадир гапимиз қовушмас, атрофдаги яшил боғлару зангор тоғлар ҳам аввалги тароватини йўқотган эди. Ҳозирги машинада ортиқча юкдек сезиб, сиқилиб борардим.

– Энди мошиндиям одамдек авайлаб-асраш керак, – деди Дулёгди ўртага чўккан ноқулай жимликни йўқотиш учун. – Мошин деганлари пирлик нарса...

– Дада, магнитофонни қўйсам майлими? – ботин-майгина суради ўтил.

– Аккумуляторга зарари йўқми унингни?

– Нега зарари бўлар экан?..

– Зарари бўлмаса, майли, қўй! – буюрди Дулёгди.

– Энди, қўшни, аккумулятор деганиям анқонинг уруғи экан.

Магнитофондан хонаданинг “Қуйнимда бир ёр, кўнглимда бир ёр” қушиги янграй бошлади.

– Мана сизга қушиқнинг аҳволи! – Дўлғди худди аччиқ нарса чайнаб олгандай афтини буриштирди. – Бугунги ёшлар кўнглидагиниям, қўйнидагиниям тап тортмасдан, ашула қилиб айтади!

Дўлғди яна анча жойгача ёшларнинг қушиқларида парда йўқлиги борасида жавради, кейин ўглининг елкасига қаттиқ ниқтаб:

– Бас, тўхтат, индамаса ярим соатдан бери довонда моторни қийнаб, қиздириб келяпсан, – деди.

Ўғил отанинг ғалати дашномларидан тоқати тоқ будди, шекилли, тормозни аввалгидан ҳам кескин босди. Машина гилдираклари чийиллаб, анча жойгача сирғалиб бориб, тўхтади.

– И-и-и, гилдиракни единг! Нақ миямни асфальтга ишқадинг-а, нобакор! – дея Дўлғди увлаб бошини ушлади. – Сен бола ўзи кичкиналигингда нарсанинг қадрига етмасдинг! Бунга на кийим, на ўйинчоқ чидарди!

Дўлғди жавраганча кабинадан тушиб, капотни очди-да, моторга қўлини теккизиб, бошини қаттиқ чайқади.

– Айтдим-а, қизиди деб! – нола қилди у.

Дўлғдининг ҳар ярим соатда машинани тўхтатиб, мотор тепасида жазавага тушишлари сайрга бўлган иштиёқимни сўндирган, ўзимни ёмон ҳис қила бошлаган эдим.

– Янги мотор шунчалик тез қизишига ҳайрон бўляпман, – деди Дўлғди навбатдаги “мотор совиши”дан кейин жойимиздан қўзғалар эканмиз.

– Сизни сервисдагилар боплашибди, – дедим жиддий оҳангда. – Янги моторни эскисига алмаштириб беришган...

– Йўғ-е?! – Дўлғдининг кўзлари косасидан чиқудек бўлди. – Шунақасиям буладими?!

– Бундан баттариям бўлади, – қизиб турган чўққа ёғ сепишда давом этдим. – Ҳатто биттасининг яп-янги “Жигули” сини эскисига алмаштириб беришган экан.

– Қ-қ-қандай қилиб?!

– Ушаникидай бўёққа бўяшган. Устаси уста бўлади-да!

– Вой ярамаслар, вой юҳолар! Тагин ҳам замонни ер ютмайди! – Дулёғди бошини ушлаб, увлашга тушиб кетди.

– Дада, амаким ҳазиллашяптилар, – деди ўғил отасининг ҳолатидан ноқулай аҳволга тушиб.

– Сан билмаган нарсага аралашмай, йўлингга қара! – бўқирди Дулёғди.

– Амаки, дадам ҳазилни тушунмайдилар, – деди ўғил сиқилиб. – Машина олганларидан бери шунақа, галати бўп қоганлар.

Дулёғди моторни “совутиш” учун яна машинани тўхтатганида кабинадан тушибоқ, қаршидан келаётган енгил машинага қўл кўтардим. У ёнимга келиб тўхташи билан ҳайдовчининг ёнига ўтира солиб:

– Ҳайданг, илтимос! – дедим.

– Қаёққа борадилар? – ҳайратланиб сўради ҳайдовчи.

– Анови, капотга бошини тиқиб турган одамдан узоқроққа!

Машина жойидан қўзғалиб, тезлашганида Дулёғди орқада қўл силтаб, нимадир деб қичқириб қолди.

МОСКВАГА БОРИБ ҚОЛГАНИМ...

Биринчи ҳангома

– Бу воқеа ўтган асрнинг саксонинчи йилларида бўлган, отагинам. Телестудияда оператор бўлганим боис, деярли ҳар ҳафта республика бўйлаб хизмат

сафарига чиқардик. Ушанда Фаргонага учадиган бўлдик. Командировка пулини олиб чиқсам, улфатларим тамшаниб:

– Сафарни ювмайсанми, номард! – деб қолишди.

– Ювамиз, ким айтди ювмайди! – дея кучайдим.

Обдон пешонани-пешонага тираб, мириқибмиз. Кейин таксида аэропортга бир амаллаб етиб олдим. Яхши ҳамки олдиндан Фаргонага чипта олиб қўйган эканман.

Тайёрагоҳга тўғри кириб, рўйхатдан ўтиб, йўловчилар билан аралашиб, улкан аэробусга чиқдим. “Фаргонага ҳам аэробус учадиган бўпти-да”, деб ўйлабман-у, уриндиққа ўзимни ташлаб, пинакка кетибман. Бир пайт кузимни очсам, йўловчилар галаговур билан ўринларидан туриб, самолётдан тушаётган экан. Ёнимда утирган киши:

– Туринг, етиб келдик, роса ухладингиз-да ўзи ҳам, – деб кулди.

– Фаргонага келдикми? – десам, ҳалиги киши ажабланиб:

– Қанақа Фаргона, Москвага келдик. Домодедовадамиз! – дейди.

Ҳазиллашяпти десам, тўғри айтган экан. Самолётдан ташқарига чиқсам, май ойи бўлса ҳам совуқ, изгирин эсаётганидан Фаргона эмас, Москвага келиб қолганимни билдим. Ҳамма йўловчиларнинг эғнида плашч, мен эса енги калта оқ куйлақдаман.

Дилдираб аэропорт биносига кириб, чўнтаklarимни кавлаштириб кўрсам, атиги ўн етти рубль бор экан. Қандай қилиб Москвага келиб қолдим экан, деб ўйлаб курсам, ёнма-ён турган самолётларни чалкаштириб, “АН-24”нинг ўрнига “ИЛ-86”га чиқиб олган эканман.

Бизни олиб келган аэробусдан тушиб келаётган учувчиларга қарасам, узбек, тошкентлик йигитлар экан. Йўлларини кесиб чиқиб:

– Отагинам, Фаргонага учаман деб, жиндай янгилишиб, Москвага келиб қолибман, – дедим.

Аввалига учувчилар гапимга ишонишмади, кейин Фаргонага олган чиптамни кўришгандан сўнг, бош чайқаб:

– Шунча одамнинг кузи қаёқда экан, одамлар чипта билан Москвага учолмаётганида, бу киши чиптасиз келибди, – дейишди. Тошкентга қайтишга пулим йўқлигини айтгандим:

– Бунақа ноёб ҳодиса ҳаётда бир мартагина булади, майли, қайтишда сизни Тошкентга чиптасиз олиб кетамиз, – деб кулишди. – Фақат кечгача шаҳарни томоша қилиб, соат кечки саккизда аэропортнинг хизмат йўлагига келасиз.

Девонанинг ишени Худо ўнглабди деганларидай, чўнтақдаги ўн етти рўблинг кучи билан Москвани айланиб, айтилган вақтда аэропортга келсам, ҳамшаҳар учувчилардан бири мени хизмат йўлагига кутиб турган экан. Ўша аэробусда, Тошкентга қайтиб келдим.

Фаргонага эса эртасига, бир кун кечикиб етиб бордим. Режиссёримиз:

– Иш пайтида қаерларда юрибсан?! – деб гўлдиради.

– Москвага бориб келдим, – десам, у:

– Бошни қотирма, ортиқча отиб олиб, хаёлан бориб келгандирсан! – деб ўшшайди.

Тавба, ўшанда чиптасиз Москвага бориб қайтганимга ҳеч ким ишонмаган эди, энди эса умуман ишонишмайди.

ХОТИНИМДАН ОЛҚИШ ОЛГАНИМ

Иккинчи ҳангома

– Отагинам, ўзи мен роса баракали, омадли йигитларданман. Нега десангиз, "бемаза қовуннинг уруғи кўп бўлади", деганларидай, каминангизнинг

нимаси кўп — улфатлари кўп! Шунақанги меравой улфатларим борки, бир чақа сарфлатмасдан, маош олгунимча, меъёрига етказиб, пишириб, кейин уйга кузатиб қўйишади. Фақат, ичиб келсам, хотиннинг киссаларимни қоқлаб қўйиш одати ёмон. Эрталаб туриб, бош оғриги қилай десанг, чўнтагингда шамол ўйнаб юрган бўлади. Мен ҳам анойилардан эмасман. Хотиннинг бу қилиғига қарши ҳийла ўйлаб топдим. Ичиб келсам, уйга киришдан олдин ҳовлида эҳтиётимни қилиб, киссадаги пулни бирор жойга яшириб, кейин ичкарилайман. Пулни ҳар гал ҳар хил жойга, баъзан гиштнинг, баъзан қопнинг тагига яшираман. Аммо эртасига, кўпинча, яширган жойни унутиб қўяман. Ҳайронман, кайфда ишлаган калла, соғ пайт ичи ковак ошқовоққа айланади-қолади.

Кўпинча, яширганимни хотин топиб олади-да, “Хужайин, бугун эрталаб гуруч қопининг тагидан ўтгиз минг топиб олдим, йўлақдаги гиштнинг тагидан элик минг топиб олдим”, — деб мақтанади. “Ҳой, номард, бу пул меники эди!” — дея олмайман, десам ҳарбий сирни очиб қўяман-да! Ҳар гал яширганларим хотин томонга ўтавергач, бошқача усулни ўйлаб топдим. Энди пулни ҳовлидаги дарахтларнинг тагига кўмадиган бўлдим. Дарахтнинг тагини кавлаб, пул ахтариш хотиннинг калласига келмайди, кавлаган билан ҳам тополмайди. Хотин у ёқда турсин, кўпинча, ўзим яширганни ўзим тополмай, гижиниб юраман.

Бир сафар роса қовун бўлган. Йил якунида иш-хонада ўн учинчи маошни бериб қолишди. Менинг қўлимга ҳам анча-мунча пул тегди. Хотиннинг фаҳми етмайдиган қисмини ажратиб олиб, уйга келганимда уни ҳовлининг бир чеккасига кўмиб, кейин, ичкарига кирдим-да, маошнинг қолганини хотиннинг қўлига тутқаздим. Боёқиш қувониб кетганидан, “Қанча маош олудингиз?” — деб сўраб ҳам ўтирмади.

Эртага, Янги йил байрамида ҳовлига кўмганимга улфатлар билан базми жамшид қуришни ўйлаб,

ичимдан бир қувонаман, бир қувонаман денг! Уша қувонч билан тонг отиб, ҳовлига чиқиб, “дод” деб юбордим. Буни қаранг-ки, туни билан қор ёғиб, ҳовли ярим метр ошпоқ кўрпага кўмилиб қолибди.

Оббо, энди шуниси етмай турувди, шунча пулни қоронғида қаерга кўмганим ёдимга тушса, ўлай агар. Кўмилган жой устига қўйилган тош қор тағида қолган. Буғилиб, у ёқдан-бу ёққа юриб, ниҳоят, хазинани топишнинг йўлини топдим. Белкуракни олиб, қор бостан ҳовлини бир чеккадан ағдаришга тушиб кетдим.

Хотин ҳовлига чиқиб, кузларига ишонмай, менга бир зум анграйиб қараб турди-да, сунг ўзига келиб:

– Айланиб кетай, хўжайин, энди одам булай дебсиз! Жуда тўғри қиласиз, кузда шудгор қилинган ер — баҳорда тўтиё бўларкан. Қор ёғсам гайрат қилган эргинамдан айланай! — деб мени алқашга тушиб кетди.

Терлаб-пишиб то қоронғи тушгунича ҳовлининг ҳар бир қаричини белкуракда ағдариб чиқдим, аммо пуллар топилмади. Аттанг, баҳоргача шунча пул чириб кетадиган булди-да, деб ичимни ит тирнайди, хотиним бўлса, қувончи ичига сигмасдан, атрофимда гирдикапалак, тилидан бол томиб мени тинмай алқайди.

БУРУН УСТИДАГИ БАРМОҚ

Бир олифта кўчадан утиб бораётса, маст кимса кўча чеккасидаги кўлмак ўртасида керилиб ўтирганмиш. Олифта уни мазах қилиб:

– Ҳў, бойвачча, соат неччи бўлди?! — деса, кимса:

– Соатми? Ҳозир-да! — кўрсаткич бармоғига туфлаб, уни бурнининг устига қўйиб дебди. — Соат... икки ярим бўлди, катта ака!

Олифта қўлидаги соатга қараса, икки яриммиш. “Тасодиф бўлса керак,” деган хаёлда утиб кетиб,

бироздан сўнг, яна шу йулдан орқасига қайтаётиб, қараса ҳалиги маст ҳалиям кўлмақда ўтирганмиш. Олифта олифтачилиги тутиб, уни яна калака қилиш учун:

– Соат неча булди, шеф?! – дебди.

Маст яна кўрсаткич бармогига "туф" деб, уни бурнининг устига қўйиб:

– Учдан ун тўрт минут кетибди, катта! – дебди.

Олифта соатига қараб, минутигача тўғрилигидан ажабланиб:

– Буни қандоқ қилиб биялпсан-е?! – дебди.

– Манов бармоқ билан биялпман! – дебди маст кўрсаткич бармоқни силкиб.

– Бунинг сирини мангаям ўргатасанми?!

– Пожалиста, ёнимга ўтирсанг, ўргатаман!

Олифта кўлмакка кийим билан ўтиришдан қанчалик жирканмасин, кўрсаткич бармоққа қараб вақтни аниқлашни билгиси келиб, мастнинг ёнига бориб ўтирибди.

– Ўтирдингми? – дебди маст.

– Ўтирдим!

– Энди кўрсаткич бармогинга туфла! Туфладингми?

– Туфладим...

– Энди бармоқнинг учини кучанинг нариги тарафидаги бино томонга тўғирла! Тўғирладингми?!

– Тўғирладим.

– Энди бармоқни пастроқ тушириб, бурнингни устига қўйсанг, бино деворидаги соатни кўрасан! Кўрдингми?!

ПИЛЕСОС

Эрталаб хотинни ишга, болаларни ўқишга кузатиб, уйда ёлғиз ўтирсам, бир қўлида катта сумка, иккинчисида кичкина халта кўтарган, шиширилган шарга ўхшаб кетадиган дум-думалоқ нусха эшиқдан кира солиб:

– Ассалому алайкум, бой ота! Сизни “Бойтек” фирмамиз ва ўзимнинг номимдан табриклайман! – деди.

– Нима билан табриклайсиз? – дедим ҳайрон бўлиб.

– Фирмамизнинг “Сифатли молларимиз — оммага!” акциясида иштирок этишингиз муносабати билан табриклаймиз! – деб нусха сумканинг ён киссасидан ялтироқ қутича чиқариб, қўшимча қилди. – Мана шу ажойиб “Бойтек” дезодорантини сизга совға сифатида тақдим этишга рухсат этасиз!

– Совға олишни болаликдан яхши кўраман, раҳмат, – деб мамуният билан дезодорантни олиб, қутини очмоқчи эдим, нусха:

– Шошилманг, дезодорантга эга бўлиш учун аввал фирмамизнинг “Бойтек” номли ажойиб пилесосини харид қилишингиз лозим! – деб катта сумкасида кип-қизил пилесос чиқара бошлади.

– Пилесосинг ҳам, дезодорантинг ҳам керакмас, бошимни қотирмасдан жўна! – дедим ҳалиги мамнуният жаҳлга айланиб.

– Бой ота, жўна, дейишга шошилманг, аввал бу пилесоснинг суперлигини кўринг-да!

– Яхшиликча жўна, бўлмаса суперингни чиқариб қўяман!

– Бой бува, жиндай сабр қилсангиз, бунинг қандай ишлашини сизга намойиш қилман!

– Уйда пилесослик иш қолмаган, хотин ишга кетишдан аввал ҳамма ёқни тозлаб кетган!

– Бунданташвишланманг, пилесоснинг суперлигини намойиш қилиш учун ўзим билан елим халтада ахлат ола келганман! – деб хотин ишга кетишдан олдин ялтиратиб, артиб кетган паркет полга қўлидаги елим халтадан тупроқ аралаш ахлат сочиб:

– Агар мана шу сочган ахлатдан полда бирорта гард қолса, тилим билан ялаб, тозалайман! – деб пилесосни ишга шайлай бошлади.

– Шундайми? Яхши, унда сенга туз билан мурч бераман! – дедим.

– Туз билан мурчни нима қиламан? – ҳайрон бўлди бақалоқ.

– Паркетни тилинг билан тозалаётганингда тўккан ахлатинг мазалироқ бўлсин учун устига сепасан!

– Нимага паркетни тилим билан тозалар эканман?!

– Кечадан бери уйда чироқ йўқ, пилесос ишламагандан кейин паркетни тилинг билан тозалайсан! – деб куча эшикни қулфлаб, калитни чўнтакка солдим.

МУХЛИС

Мухлисидан танқидчиси кўп бўлган хонандани кўчада бир кекса киши тўхтатиб:

– Кампиримнинг айтишича, қўшиқ айтаркансиз-а?!

– деди шангиллаб.

– Ҳа, қўшиқ айтамыз, – деди хонанда ҳаяжонланиб.

– Қанийди, қўшигингизни бир марта тинглаб, маза қилсам, боримни беришга розийдим! – дебди киши хўрсиниб.

– Э, барака топинг, мингга кириб юринг, сиз санъатнинг қадрига етадиган ҳақиқий шинаванда экансиз! Сиздай мухлосим борлигини билмас эканман! Раҳмат! – деди қўшиқчи қўлларини кўксига қўйиб, кузлари қувонч ёшига тулиб.

Киши бўлса унинг гапига эътибор бермасдан давом этди:

– Аммо, тинглашнинг ҳеч иложи йўқ-да! Мана, элик йил бўпти, қулогим том битган, гарангман, болам! – дебди “мухлис” алам билан.

СУВИ АЧИГАН ЭКАН

Аҳмадалининг ичига тентак сувдан жиндай киргандан кейин терисига сигмай, бор-йугини улфатларига сочишини шишадослари яхши билишарди. Бугун ҳам худди шундай бўлди. Бурни қип-қизил Нортонинг туғилган кунини нишонлаш баҳонасида растадаги дуконда бошланган отишув, Аҳмадалининг сахийлиги тутиб кетгач, маҳалла чойхонасида давом этди. Ўтириш якунида унинг сахийлиги, ўғил болалиги ҳақида айтилган қадаҳ сўзларидан гуппидай шишиб кетган Аҳмадали:

– Ҳозир бу ердан қарсак чалиб турамиз-у, тарқалмасдан, қаторимизда хато булмасдан, тўппатўғри бизникига борамиз! – деди тишини гугурт чупи билан ковлар экан.

– Энди, сизи хўроз йигитлигингизни биламиз, – деди жўрабоши Тоғберди оловга лампамой сепгандай қилиб. – Борсак, келинни уринтириб қўямиз-да!

– Келинни уринтирмаймиз, иккита памидорини саккизга бўлиб, туз сепиб, битта яримталикини майдалаймиз-да, кейин хайрлашамиз! Ҳовлидан ичкарига кириш йўқ.

– Унда бошқа гап, – деди бурни “памидор”дай қип-қизил Нортон. – Мана бу эркакча гап бўлди!

Аҳмадали олдинда хўроз юриш қилиб, орқасидан узун-қисқа, семиз-ориқ улфатларини эргаштирганча, дарвозадан ҳовлига кириб келганида, кичик ўғли Саиджон айвонда берилиб ўйинчоқ сурнайни чалиб утирарди.

– Аянгни чақир, меҳмонлар келди, дегин! – буюрди Аҳмадали ўғлига, улфатларини ёнгоқ тагидаги сўрига чиқишга ундар экан.

– Аям ҳали ишдан келмадилар, – деди Саиджон сурнайини пуфлашдан тўхтаб.

Улфатлар жиндай тихирликдан сўнг сўрига чиқиб, хонтахта атрофига чўкишди. Аҳмадали елиб-югуриб, хонтахта устига дастурхон ёзди, нон қўйди.

– Э, ноннинг нима кераги бор, памидори билан ҳалигини олчиқсангиз бўлди, – деди Тоғберди тоқатсизланиб.

– Ҳозир, бир минутда ес қиламиз-да! – мезбон гизиллаб бориб айвондаги холодильникни очиб, куни кеча ўзи қўйган новча пишанинг жойида йўқлигидан гангиб қолди. Сўнг, гизиллаб ошхонага кириб, шкафларни бирма-бир очиб кўрди, шиша топилмади.

У сўри ёнидан зипиллаганича, ҳовлининг нариги бошидаги катта уй томон ўтиб кетаётганида улфатлар:

– Ҳой, нимага оёғи куйган товўқдай ҳовлида у ёқдан-бу ёққа зириллаб югуряпсиз, яримтани опкелиш шунчалик қийинми?! – деб шовқин солишди.

– Ҳозир, ҳозир, жиндай сабр қилиб туринглар-да, – деб сурнайини дудуллатаётган ўғлига ўшқирди. – Э, бас қил, ҳозир шу сурнайнинг етмай турувди!

У гизиллаб ичкарига кириб, стенкага қаради, сўнг диван атрофини исковуч итдай тимирскилаб чиқди. Лекин арзанда шиша ҳеч қаерда йўқ эди.

– Биз турдик бўлмаса! – дейишди сўридагилар.

– Ҳозир-да, бунча, – Аҳмадали гаши келиб тўнгилади, кейин алам билан мингилаб қўйди. – Падарига лаънат, ширингина кайф ҳам бир тийин бўлди!

У хаёлига бир нарса келиб, ҳовлида ҳамон сурнай чалиш билан машғул ўғлининг тепасига борди:

– Менга қара, бола, мабодо холодильникда шиша кўрмадингми?

– Кўрдим, – деди бола сурнайини кафти билан артиб. – Ичида суви бор шишами?

– Ҳа, ичида суви бор шиша! – Аҳмадали кўнгли ниманидир сезиб, сергакланди.

– Э, уни ичиб курсам суви ачиган экан... Сурнай яхшими, дада?

– Йиғиштир сурнайингни! – уғлининг қилигидан ота портлаб кетишига оз қолди. – Нимага ичиб кўрасан? Калланг борми ўзи?!

– Лимонадми деб ичиб курсам, суви ачиб кетибди, кўнглимни айнитиб юборди. Уни тўкиб ташлаб, шишасини уйдаги бошқа шишаларга қушиб, шарабарачига топшириб, сурнай олдим!

Аҳмадали айвон чеккасига ҳолсизланиб ўтириб қолди. Ўзларича гудраниб, сўкиниб, ҳовлидан чиққан улфатларни Саиджон сурнай чалиб, то кўчанинг бошигача кузатиб қўйди.

МЕНАМ КУЛАМАНМИ?

– Қувончбек аканикига чиқаркансиз, – деди хотиним ишдан келишим билан, – ўртоқлари келишибди.

– Мениям олиб чиқинг, – деди уч ёшли қизим Зулфия кўзларини жавдиратиб.

– Ўшаларникига сен етмай турувдинг, – деди хотиним киноя билан.

– Етмай турсам, чиқа қолай, – деди Зулфия мугомбирона кулиб.

– Майли, мен билан чиқа қолсин, – дедим боланинг кўнглини қолдиришни истамасдан.

– Йўқ, – деди хотин, – меҳмонларнинг олдида тантиқлик қилиб уялтираши мумкин.

– Уялтирмайман, – деди Зулфия катта одамлардай жиддийлик билан.

– Бўпти, борасан, фақат у ерга чиққанингда жим ўтирасан.

– Хўп! – бош силкиди қизим. – Жим ўтираман.

Эшикдан киришимиз билан Қувончбек "Э, келинлар, келинлар!" деб, ота-болани улфатлари ўтирган меҳмонхонага бошлади. Салом-алиқдан

кейин бизни қўярда-қўймай тўрға ўтқазишди. Бундай қарасам, уч ёшли қизим энг тўрда, қўлларини бир-бирининг устига қўйиб, худди катта одамлардек, жиддий ўтирибди. Суҳбат узилган жойидан уланиб, анча ўтгач, Қувончбек:

– Зулфия, шоколад емайсанми? – деб ширинлик солинган вазани унинг олдига суриб қўйди.

Қизим ялт этиб менга қараб:

– Ада, мен шоколад емэйман-а? – деди.

Даврадагилар кулиб юборишди.

– Нега емайсан, егин-да! – деди Қувончбек кулиб.

– Адам айтса, ейман, – деди Зулфия бир вазадаги конфетларга, бир менга қараб.

– Адаси, айтинг, Зулфия конфетдан есин, – дейишди меҳмонлар кулишиб.

– Майли, конфетдан биттасини олақол, – дедим купчиликнинг “хоҳишига” қулоқ тутиб.

– Майли, битта конфет ейман, – қизим ҳиммат кўрсатиб, вазадан битта шоколад олиб, ёнига қўйди ва менга хавотир билан қараб, сўради: – Ойимга айтмайсизми?

– Битта есанг айтмайман, – дедим бош силкиб.

Дастурхонга шўрва тортилиб, ҳамма қатори Зулфиянинг олдига ҳам косада шўрва қўйилди.

– Қани, Зулфияхон, овқатни ичсинлар, – деди Қувончбек қизимнинг қўлларини бир-бирининг устига қўйиб ўтиришидан кулиб.

– Йўқ, ичмайман, – дея кескин бош силкитди қизим.

– Нега?

– Конфетдан кейин овқат ичиш мумкин эмас, – деб тушунтирди у. – Адажон, овқат ўрнига яна битта шоколад ейман-а?

Бу гапдан хонада “тур” кулги кўтарилди. Қаҳқаҳа тиниб, ўртага жимлик чўккач, қизим жон-жаҳди билан мен томонга ўтирилиб:

– Менам куламанми?! – деса бўладими.

Қаққақадан меҳмонхона гумбурлаб кетгандай бўлди.

Қизим бўлса кўзларидан ёш чиққудай қотиб кулаётган амакиларга қовоғини уйганча, ҳайрат билан тикилиб ўтирарди.

МАШИНАГА ПУЛ ЙИҒЯПМИЗ

Уч ёшли Шуҳрат машинани жони-дилидан ортиқ кўради. Дадаси такси ҳайдайди. У уйига тушликка келганида, бола учун чинакам байрам бошланади. Отаси овқатланиб чиққунича, кабинада ўтириб, рулни бураб, хаёлан дунёнинг ярмини айланиб чиқади.

У онаси билан амакисиникига меҳмонга бориб қайтгач, “машина дарди” янада кучайди. Амакисининг ҳовлисидаги қирмизи рангли “Нексия”нинг атрофини айланиб, эшик тутқичларини ҳавас билан ушлаб, деразаларини силаётганида, мезбонларнинг у тенги Бобир исми ўгли югуриб келиб:

– Тегма масинамизга, нали тул! — деб уни елкаси билан туртиб юборди. У машинадан узоқлашар экан, хўрсиниб қўйди.

Уйга қайтишда бола автобус деразасига пешонасини тираганича, кўчада у ёқдан-бу ёққа гизиллаб ўтаётган енгил машиналарга ҳавас билан тикилиб, сўнг онаси томон ўтирилиб:

– Ойи, бизай қачон масина оламиз? – деди қовоғини уйганича.

– Буни дадангдаъ сўра, мен қайдан билай? – деди онаси.

Кечқурун дадаси ишдан кела солиб, апил-тапил ювиниб, телевизор қаршисидаги оромкурсига ўзини ташлаганича, футбол учрашувини томоша қила бошлади.

Шуҳрат оромкурси ёнига, гиламга чўкка тушиб, бирпас экрандаги ўйинга қараб туриб, сўнг:

– Дада, бизай қачон масина оламиз? – деди.

– Нима? – деди дадаси экрандан кўзини узмасдан.

– Қачон масина оламиз? – саволни такрорлади Шуҳрат.

– Машинами?.. Ҳозир... – деди-ю, дарвоза қарши-сида рўй берган кескин вазиятга берилиб, жон-жаҳди билан қичқирди. – Те-е-еп! Э, шалпайган! Шундай тўпни теполмаса-я!

Ўйин кескинлашгани сайин отасининг ҳаяжони ҳам кучайиб, боланинг саволи унутилди. Репортаж тугаганида, Шуҳрат юмшоқкурси ёнида, гилам устида ухлаб қолган эди.

Эрталабки нонушта пайтида тарелкасидаги кашага қошиқ тиқиб, ўйнаб ўтирган Шуҳратга дадаси:

– Ўйнамасдан кашангни е! – деди.

– Қачон масина оламиз? – деди Шуҳрат кеча жавобсиз қолган саволини такрорлаб.

– Машина олиш учун, ўғлим, пул йиғиш керак, – деди дадаси.

– Пул? У қандай йиғилади? – деди бола дадасининг юзига ҳайрат билан тикилиб.

– Пул йиғиш учун кашани кўпроқ, шоколад билан сариёғни камроқ ейиш керак, – деди дадаси кашали тарелкани боланинг олдига яқин сурар экан.

Шуҳрат, дастурхон ўртасидаги конфет вазага кўз ташлаб:

– Унда мен энди салёғ билан сакалат емайман, – деди кашали тарелкага қошиқ тиқар экан.

– Пул йиғиш учун, – давом этди дадаси, – ҳадеб шортингнинг янгисини киявермасдан, эскисини эҳтиётлаб, кирлатмасдан кийиш керак.

Шуҳрат шортигидаги доғ-дуғларни кафти билан яшириб:

– Шойтигимни... энди кийлатмайман, – деди қизариб.

Ўша кундан эътиборан Шуҳрат бутунлай ўзгарди-қолди. Онаси дастурхонга сариёғ, конфет келтириб қўйса:

– Қуйманг, емайман! – деб хархаша қиладиган одат чиқарди.

– Сен эмасанг, даданг, аканг ейди, – дерди онаси кулиб.

– Дадам ҳам, акам ҳам эмасин!

– Даданг ишлайди, конфет, сариеғ емаса чарчаб, машинага кўпроқ пул йиғолмайди, – тушунтирди онаси.

– Унда дадам есин, – деди у. Энди у шоколад, сариеғдан бош тортибгина қолмасдан, кийимини ҳам тоза, кирлатмасдан кийишга интилар, бу билан машина олинадиган кунни яқинлаштираётганига ишонарди.

Ана шундай, тежамкор кунларнинг бирида, аскар хизматидан бўшаган тоғаси, йўл-йўлакай Тошкентга тушиб, уларникида бир неча кун меҳмон бўлди. Шўхрат тоғасининг аскарча кийимини силаб:

– Кийимингиз йилтиладими? – деб сўради.

– Йиртилмайди! – деди гурур билан тоға.

– Йилтимаса менга белинг.

– Берсам нима қиласан?

– Кияман! – деди бола қатъийлик билан.

– Ўзингни кийиминг-чи?

– Ўзимники эскилмай тулади, сунда масинага пулни кў-ў-ўп йиғамиз, – тушунтирди жиян.

Армияда аскар форма тоғанинг жонига теккан эканми, уни жиянига ташлаб, поччасининг куйлакшими, босоножқасини кийиб, қишлоққа жўнади.

Болакай аскарча кийимни эгнига илиб, белигача кирза этикнинг ичига тушиб, бир неча кун ҳовлида у ёқдан-бу ёққа судралиб юрди. Кечаси, бола ухлаганида онаси аскар формани халтага тиқиб, чердакка чиқариб қўйди. Бола икки-уч кунгача ҳиқиллаб, солдатча формани топиб беришини онасидан талаб қилиб юриб, натижа чиқмагач, формадан умидини узди.

Уша куни уйда Шуҳрат билан акасигина бўлиб, онаси қаёққадир кетганида, қишлоқдан холаси келиб қолди. Акаси хонтахтага дастурхон ёзиб, нон, чой келтириб қўйди, кейин холодильникдан сариёғ олаётган эди Шуҳрат:

– Ёғни холодильникка қўй, холам ёғ емайди! – деди жон-жаҳди билан.

– Ие, ким айтди мени ёғ емайди, деб, ейман! – деди холаси жиддий оҳангда:

– Бизай ёғ емаймиз, сизам еманг, – деди Шуҳрат.

– Нимага ёғ емайсизлар?

– Масинага пул йиғамиз, ёғни дадам ейди.

– Нимага энди даданг ейди, даданг ҳам емасин!

– Дадам ишлайди, емаса чалчаб қолади, – тушунтирди бола.

Оиланинг тежамкори кейинги гал меҳмонга келган аммаси туршакли тарелкани дастурхоннинг бир чеккасига қўйганини кўриб:

– Тулшакни нима қилмоқчисиз? — деди кутилмаганда.

– Нима қилардим, уйга олиб кетмоқчиман? – деди аммаси кулиб.

– Олиб кетмайсиз, тулшак ўзимизга келак.

– Керак бўлса бозордан бошқасини оласизлар.

– Босқа олмаймиз!

– Нимага олмайсизлар, пулинглар йўқми?

– Пулимиз бол, уни йиғиб, масина оламиз!

Аммаси чўнтагидан румолча олиб, кулгидан ёшланган кўзларини артиб, уни қайта ёнига солаётганида ҳушёр назоратчи:

– Лумолингизга нима соддингиз, қулуқ чой соддингизми? – сўради бола хонтахта чеккасида турган чойкутига ишора қилиб.

.. Боланинг машина ҳақидаги орзусига фаришталар “омин” деган эканми, ишқилиб, бир йил ўтмасдан, Шуҳратнинг дадаси машиналик бўлди.

МЕЗБОНЛИҚДАН САБОҚ

Роқия жияни Нафиса билан унинг дугонасини остонада қарши олар экан, зинадаги қизининг шиппагини оёғи билан нари суриб, ичкарига қараб қичқирди:

– Ҳой, Гулноз, сўқимчик, кап-катта бўлиб, оёқ кийимни қаёққа ечишни билмайсанми?! Қачон тартибга кирасан, сен қиз?! – Кейин остонада турган қизларга деди. – Вой, неға остонада турибсанлар, ичкарига киринглар.

Қизлар остонанинг кираверишига, бир чеккага оёқ кийимларни ечиб, Роқияга эргашиб меҳмонхонага киришди.

– Қани, ўтиринглар-чи, – деди Роқия ўзи кираверишдаги юмшоқ курсига чўқар экан, кейин яна тутоқди:

– Гулноз, креслога секинроқ ўтирсанг ўласанми?! Буниям пружинасини ишдан чиқарибсан-у, қиз бўлмай туз бўлгур! Сени дастингдан бу уйга мебель чидайдимми-йўқми?! Қиз деганиям шунақа қўпол бўладими?! Анқаймасдан, чой дамлаб ке!

Қизлар қунишиб, стулларга омонатгина ўтиришди.

Гулноз чойнак кўтариб кириб, дуққилатиб стол устига қўйди-да, пиёлаларга чой қўйиб, қизларга узатаётганида Роқия яна бозиллади:

– Полировка стол устига қайноқ чойнакни қўйдингми?! Тарелка ола кирсанг қўлинг узилиб тушармиди?!

Қизлар қўлларидаги пиёлаларни қаёққа қўйишларини билмасдан, қизариб, бир-бирларига қараб қўйишди.

– Нафис, майиздан олиб ўтиринглар.

Қизи биринчи бўлиб вазадан бир чимдим майиз олиши билан Роқия тутоқди:

– Майизни жойига қўй, тишинга қурт тушади! Ундан кўра, опаларингга ярим косадан мастава сузиб ке!

Қиз тап-туп юриб чиқиб кетаётган эди, онанинг афти яна буришди:

– Оёгингни тапилатмай бос, қиз бола дегани қадам босгани сезилмаслиги керак! – деди, кейин жияни Нафисадан ҳол сураган бўлди. – Нафи, қишлоқдагилар соғ-саломатми?

– Раҳмат, қишлоқдан кеча келдим, ҳаммалари сизга салом айтишди, – деди Нафиса қизариб, кейин қимтиниб қушиб қўйди. – Шу саломни етказгани бирровга кирувдик, энди биз борайлик.

– Ҳа, намунча тез, борардинлар-да, дам олиб, овқатланиб бундай.

– Раҳмат, овқатлангандик... Зачётлар бошланган, шунга тайёрланишимиз керак.

Қизлар ўрниларидан туриб, ўзларини ташқарига уришди. Роқия ҳам уларни кузатишга турар экан, қизига буюрди:

– Гулноз, опаларингга хайр дегин-у, дастурхонни йиғиштириб ол! – кейин қизларга тушунтирди. – Қиз бола деганга мезбонлик бошдан ўргатилмаса, борган жойида онасининг юзини ерга қаратадиган бўлади! Ҳм!

ТЕЛПАККА ТУШГАН КУЯ

Талабалик йилларимда деканимиз сувсар телпак киярди. Ушанда мен ҳам сувсар телпаклик бўлишни орзу қилгандим. Мана энди, неча йил ишлаб, ёшим бир жойга борганда, ниҳоят, сувсар телпаклик ҳам бўлдим. Хотин телпакни қўлига олиб, мўйнасини кафти билан силар экан:

– Худди шу размер, шу ранглигидан менга ҳам олиб берасиз, – деди. – Ҳозир аёллар ҳам шунақа телпак кийишмоқда.

– Насиб қилса сенга ҳам олиб бераман, – дедим-у, лекин сўзимнинг устидан чиқолмадим, хотин сувсар телпак киёлмади.

Маҳалламизда Олмагул исми саксонга сабоқ, туқсонга товоқ берадиган шаддодгина бева аёл бор. Уша бир куни ҳазиллашибми, атайинми, “Вой, Наси, эшакка туқим, одамга либос, деганларидай, хўжайинингиз илгарилариям “ничего” эдилар-у, телпак кийганларидан кейин жа-а-а крутой бўлиб кетибдиларми?! Тунов куни кўриб, кўнглим сус кетиб, шайтон қурғур, иссиқ-совуқ қилиб, шу пўрим йигитни узинга қаратиб олмайсанми. деди! – деб қақиллаб кулибди.

Шаддод беванинг гапини хотин менга айтаётиб, телпагимга галати қараб қўйди. Кейин уша кундан бошлаб телпакни кийсам:

– Яна шу ўлгурни кийдингизми?! Эски норка телпакни кийсангиз, тешиб чиқадими?! – деб гашлик қиладиган бўлди.

Хулаас, сувсар телпакни хотин кундошидан баттар ёмон кўриб қолди.

Қиш ўтиб, баҳор ҳам келди. Телпак ечилиб, бошга дўппи қўнди. Қиш кийимларига нафталин, тамаки сепилиб, елим халталарга жойланди. Лекин бизнинг сувсар телпак даҳлиздаги илгақда осилганича қолаверди. Баҳор ўрталарида телпакка ишора қилиб, хотинга:

– Онаси, телпакни ўраб қўйиш эсингдан чиқиб-дими? – дедим.

– Ўлибманми, эсдан чиқариб! – деди зарда билан.

– Кунлар исиб қолди, куяга ем бўлмасин демоқчиман-да...

– Мўйнали нарсани обдан шамоллатиб, қуёш едириб, кейин ўраш керак, – деди хотин гапимни бўлиб, кейин киноя билан қўшиб қўйди. – Эркак дегани хотиннинг ишига бурун тикмасдан, ўзининг ишини қилса-да!

Баҳор ўтиб, ёз келди. Костюм, шляпа ечилиб, енги калта кўйлақда, бошланг юрадиган булдик. Телпакни ҳамон уша даҳлиздаги илгақда кўриб, хотиннинг ишига аралашмаслик учун “чурқ” этмадим.

Саратон бошида телпак атрофида капалаклар учаётганига кўзим тушиб, хотинга:

– Телпак даҳлизда яна қанча туради? – дея сўрадим.

– Ҳа-я!..Кеча айвонга чиқариб, қуёшда тобламоқчи эдим, эсимдан чиқибди, – деб телпакни қўл учида ушлаганча айвонга олиб чиқиб кетди.

Куз арафасида телпагимни айвон устунисидаги миҳга илинганча, ранги униққан, чанг босган аллозда кўриб, “Хотин уни қуёшда тоблаётган экан-да”, дея кўнглимдан ўтказдим. Мезон кирганида телпакни ўша миҳда осилганича, буришиб қолганини кўриб:

– Онаси, телпак қуёшда тоблангандир? – деб эсига солган бўлдим.

– Ие, айтмоқчи, олиб қўйиш ёдимдан кўтарилибди.

Хотин уни айвондан олиб кириб, ишқоп устига ташлади.

Декабрнинг биринчи куни қора совуқ билан бошланди. Телпакни ишқоп устидан қўлга оламан десам, жунлари қўлимга ёпишиб чиқди. Ҳайрон бўлиб уни хотинга узатдим:

– Телпакка нима бўлган, жунлари тўкиляпти?

Хотин телпакни қўлига олиб, у ёқ-бу ёғини айлантириб кўрди-да, афтини буриштириб:

– Пуфф, паразит, бунингиз куяга ем бўлибди-ю! – деб қўл учида ушлаганча олиб бориб ахлат челақка ташлади.

– Ие, нима қилдинг?! – дедим кўзларим косасидан чиққудек бўлиб. – Сувсар телпакни ахлатга ташладингми?!

– Вой тавба-ей, унингизнинг сувсарлиги қолибдими? – деди хотин кўзлари яшнаб. – Вишт! Сувсар тамом! Худога шукр, энди уйда хотиржам ўтирадиган бўпман!

САНЪАТКОРЛАР ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

ҲАЗИЛНИНГ ҚАТТИҒИ

Оташнафас ҳофиз Комилжон Баротов ҳаётда ҳазилни ўта яхши кўрадиган, у кишининг ошнолари ҳам ўзига ўхшаган ҳазил кўтарадиган, ўйлаб топган шумликлари бир-бирларидан ўтадиган инсонлар бўлишган. Ҳофизнинг пойтахтда кўзга кўринган тадбиркор Ҳомидхон деган ошнаси бўлиб, у киши ҳам дўстларига ўта қалтис ва фавқулодда шумликлар қилар экан. Комилжон ака Ҳомидхоннинг улфатлар билан бўладиган бир неча гапларида қатнашгач, бир куни:

– Ҳомидхон, шунча ўтиришингларда сизларга туздош бўлдим, энди бир якшанба улфатлар билан бизникига бориб ўтириб кетинглар, мен ҳам дастурхон ёзиб, атаганимни ўртага қўяй, – дебди.

– Хўп бўлади, ҳофиз, унда келгуси якшанбага қирқ кишилиқ дастурхон тузанг, – дейди Ҳомидхон.

– Хўп.

– Артис-партис ҳам айтиб қўйинг.

– Хўп.

Айтилган кунга Комилжон ака елиб-югуриб, қирқ кишилиқ дастурхон тузабди.

Тайинланган вақт ҳофизнинг дарвозаси қаршисида Икарус автобуси тўхтабди. Автобусдан Ҳомидхон ака етакчилигида қирқ нафар ўрис, татар, ўзбек, яна алақайси миллатдаги, эгиларида эски-туски жомакор, ориқ-семиз, новча-пакана “улфатлар” тушиб келаётганмиш. Бу байнаминал жамоани Ҳомидхон ака мардикор бозордан ёллаган экан.

Комилжон ака “миқ” этмасдан меҳмонларни қўли кўксига кутиб олиб, шоҳона дастурхон атрофига ўтқазиб, қуюқ-суюқ таомларни бирин-кетин торттирибди. Новча-пакана шишалар очилиб, “улфатлар”нинг оғизларига тентак сув теккач, ёйилишиб, керилишиб, “Бир эшитайлув!”, “Давай задушевную!” деган талаблар эшитила бошлабди.

Таклиф қилинган ҳофизлар бирин-кетин уртага чиқиб, санъатларини намойиш эта бошлашибди. Хуллас, ҳовлида қарс-бадабанг базм алламаҳлагача давом этибди. Ниҳоят, зиёфат якунланиб, дастурхонга фотиҳа ўқилгач, улфатлар яна Икаруста ўтириб, орқага қайтишибди.

Комилжон ака қўли кўксида, уларни кузатиб қолибди.

Орадан бир оз вақт ўтгач, Ҳомидхон ака Қора денгизга, курортга дам олгани кетадилар. Улар кетганларидан кейин, бир ҳафта ўтгач, Комилжон ака бир нечта мардикорни эргаштириб, ошналарининг уйига кириб келади-да, айвонда ўтирган уларнинг турмуш ўртоғига:

– Ҳомидхон курортдан менга қўнғироқ қилиб, мана шу, сиз ўтирган айвонни буздириб, ўрнини текислатиб қўйсангиз, дедилар. Шунга усталарни олиб чиқувдим, – дебдилар.

– Вой тавба, нега айвонни буздирар эканлар?! – дейди ошнасининг хотини ҳайратга тушиб. – Бу айвонни ўзлари ўтган йили ҳавас қилиб, қурдирувдилар! Менга бу ҳақда ҳеч нима демовдилар...

– Сизга демаган бўлсалар, менга қўнғироқ қилиб, дедилар.

– Шундай чиройли айвонни нимага буздиришларига ҳеч ақлим етмаяпти-да!

– Нимагалигини мен ҳам билмасам, балки қўнғилларига ўтиришмай қолганми?

Хуллас, мардикорлар ишга киришиб, хаш-паш дегунча айвонни бузиб, ўрнини текислаб, гул экиб кетишибди.

Ҳомидхон ака курортдан қайтиб келсалар ҳовлида айвон йўқмиш, ўрнида гултожихуросу райҳонлар гуркираб ўсиб ётганмиш.

– Бу нимаси? – дебди Ҳомидхон тили зурга айланиб. – Айвон қани?!

– Нималигини ўзиз билмайсизми? – дебди хотини йиғлагудан бери бўлиб. – Комилжон ака айтганингиздай қили-и-иб, айвонни буздириб, ўрнига гул эктириб қўйдилар!

– Ҳм, ҳофизини тушмагур биру бир қилмоқчи бўптилар-да! Барибир менинг фойдамга биру икки бўлади! – дейди Ҳомидхон ва ярим кечаси ҳофизнинг дарвозасига бир камаз қайноқ бетон тўктиради.

Эрталаб Комилжон аканинг қўшнилари дариллаб, шақиллаган шовқиндан чўчиб, ташқарига чиқишса, қўлларига отбой болға ушлаган бир гуруҳ ишчилар ҳофизнинг дарвозасида тоғдай уюлиб ётган бетонни кучираётганмиш. Ҳофиз бўлса, осонликча кўчмаётган бетоннинг қаттиқлигидан ажабланиб, ўзича “Ҳазил ҳам шунчалик қаттиқ бўладими?” – деб бош чайқармиш.

МАШҲУРЛИКНИНГ ЗАРАРИ

– Санъатлар ичида энг муҳими — кино, деганлари жуда тўғри экан, – деди актёр ошнам. – Театрда қанча йил ишлаб эришмаган машҳурликка бир-иккита фильмда роль ўйнаб эришдим. “Тоштақалик Марадонна” комедиясида болалар футбол командасининг тренери ролини ўйнагандан кейин ҳаммага отнинг қашқасидай танилиб, кўча-кўйда мени кўрганлар ўтирилиб қарашадиган, “Ие, фалончимиз? Ўшанинг ўзими?” деб сўрашадиган бўлишди. Катталар майли-ю, футболни яхши кўрадиган болаларнинг чинакам қаҳрамонига айландим. Ана шундан кейин “Бола, деганнинг кўзида рентген бўлади, у ҳақиқий талантгагина тан беради!” деб талтайиб юрдим. Лекин бу талтайишим узоққа бормади.

Бир куни театрдан чиқсам, бекатда бир гўзал турибдилар денг! Курсангиз, бирорта Мажнун мусаввир чизган сурат экан, дейсиз! Ҳа-ҳа, худди шундоқ дейсиз! Ҳалиги “сурат” ҳам мени кўриб, шаҳло кўзлари ёниб:

– Вой, сиз ўшами?! – деса бўладими. Худо берганга туқис беради, деб шунга айтсалар керак-да! Овозини эшитибоқ, қирқ йил кузада қирқ бор қайнаб пишган майни ичгандай кўзларим тиниб кетди. Агар унинг овозини эшитсангиз, овоз эмас, сеҳрли мусиқа дердингиз.

– Адашмадингиз, хоним, худди уша сиз айтганингизман! – деворибман.

– Вэй, ўлманг-ей, ҳаётда ҳам кинодагичдай шўх экансиз! – Хонимнинг жонон пиёланинг жарангидай хандон кулгисидан юрак симобдай эриб турганида, у кутилмаган савол берди. – Мабодо оддий бир мухлисангиз сизни бир пиёла чойга таклиф этса, боришга имкон топармидингиз?

– Агар сиздай гузал таклиф этса имкон топмаган номард! – деб кучайдим.

Хоним мени якшанба куни кундузги соат ун иккига уйига таклиф этиб, қўлимга манзили ёзилган қоғозни тутқазиб, юрагимнинг бир булагини ўзи билан ола кетди.

Соатнигина эмас, дақиқаларни санаб якшанбанинг келишини кута бошладим. Тошбақадай имиллаб, минг йилдай туюлган якшанба ҳам етиб келди. Сабрим чидамасдан, ижодий учрашувни баҳона қилиб, уйдан вақтли чиқиб кетдим.

Хонимнинг кўчасига, келишилган вақтдан бир соат олдин етиб бордим-у, нима қилишни билмасдан куча бошида, гангиб туриб қолдим. Яхшиямки, куча уртасида дарахтзор хиёбон бор экан, уша ердаги ўриндиқлардан бирига ўтириб, ваъдалашган вақт келишини кута бошладим. Лекин одамларнинг менга қизиқсиниб қараб ўтаётганларини сездим-да, ўриндиқдан туриб, хиёбон ичкарасига қараб юрдим. Жиндай юргач, бир гала бола чувуллашиб, футбол ўйнаётган яланглиқдан чиқиб қолдим. Дарвозада турган болакайнинг кўзи менга тушди-ю, бир зум анграйиб қолди, сўнг ўзига келиб:

– Қаранглар, тренер келяпти, тренер! – деб жонжаҳди билан бақира бошлади.

Майдонни чангитиб копток талашаётган болалар аввалига унинг гапини эшитмасдан, уйинни давом эттиришди.

– Ана, қараларинг, Марадоннанинг тренери! – деди бола мени қули билан кўрсатиб.

“Марадонна” сўздан кейин болалар қушёр тортиб, копток талашидан тухтаб, дарвозабон қули билан кўрсатаётган мен томонга қарашди. Кейин ўйинчиларнинг энг новчаси “Ие, бу ўша!” деб бақириб юборди. Бир зумда эгни-боши чангга беланган болалар атрофимни ўраб олишди.

– Сиз ўша Марадоннанинг тренерисиз-а? – деди биринчи бўлиб мени таниган дарвозабон бола кўзлари ёниб.

– Худди шундай!

– Бизгаям копток тепишни ўргатасизми?

– Мен тренермас, артистман, тренер ролини ўйнаганман, холос.

– Алдаманг, тренерсиз! – дейишди болалар чувуллашиб.

– Хуп майли, болалар, футбол ҳақида бошқа пайт бафуржа гаплашамиз, ҳозирча хайр, мени кутишяпти, – дедим гапни якунлаб.

– Кимникига келяпсиз, курсатворамиз! – деб болалар менга эргашишди. Уларнинг кузатувида жиндай юргандан кейин, хоним айтган рақамли дарвоза кўринди. Келишилгандай эшик қия очиқ эди. Йўлақдан бора туриб, “лип” этиб ичкарига ўзимни урай десам, бир гала бола изимдан эргашиб келяпти. Уларни чалғитиш учун хонимнинг дарвозасидан утиб кетдим. Беш-олти ҳовлидан утгандан кейин, уйлар тугаб, йўл катта Анҳорга бориб тақалди. Ноилож орқага қайтдим. Йўл кўрсатувчиларим:

– Кимнинг уйини ахтаряпсиз, исмларини айтинг, топиб берамиз! – дейишди.

– Стоп! – дедим жаҳлим чиқиб. – Мияни ачитмасдан тарқалларинг, қайга боришни узим биламан!

Орқага қайтишда яна ўша, қия очиқ дарвоза қаршисига келгач, энди юришдан фойда йўқлигини билиб, ўзимни ичкарига урдим. Кирдим-у, эшикни чаққонлик билан ёпдим. Кучадан болаларнинг овозлари эшитиларди.

– Ие, қани улар?!

– Фокусчик эканлару, гойиб бўлдилар!

– Гойиб бўлмадилай, Мунийя опанинг дайвозасига кийиб кетдилай!

Қадам товушини эшитиб, ичкаридан чиққан хоним, ҳолатимни кўриб:

– Вой, мунча қизариб кетибсиз, ё биров қувладими?
– деб кулди.

– Қувлади! Ёмон қувлади! – дедим бўғилиб. – Маҳаллангизнинг зумрашаларидан аранг қочиб қутулдим!

– Уларга нима ёмонлик қилибсизки, келиб-келиб сизни қувлашса? – хоним хандон отиб кулганча, мени ичкарига бошлади.

Дид билан ясатилган меҳмонхона ўртасидаги катта столда ноз-неъмат тўла дастурхон кўзни қамаштиради. Дастурхон тўридаги оромкурсига ўтиришим билан, уй бекаси бир қўли кўксига, жилмайиб, пахта гулли пиёлада чой узатар экан, ўша дилни сеҳрловчи овозда: “Хуш келдингиз!” – деди.

Бир пиёла чой ва бир пиёла майдан кейин кўнгил тинчиб, суҳбатимиз энди қизий бошлаганида кучадан болаларнинг:

– Тренер, чиқа қоле-е-енг! – деб қичқиринларидан нафасим ичимга тушиб кетди.

– Тренер, тренер!

– Мунира опў-ў-ў, айтинг тренер чиқсе-е-ен!

Хоним довдираб, ўрнидан туриб айвонга чиқди, яна ичкарига қайтиб кирди. Унинг ранги бўздай оқариб кетган эди.

– Уйдан ҳайдаяпти деманг-у, маҳаллачилик...чиқмасангиз бўлмас... – деди у ердан кўзларни узоқмасдан.

"Сендан мени айирдилар"ни хиргойи қилиб, хонимнинг уйини тарк этишдан ўзга чорам қолмади. Хуллас, кўнгил кўчасига қилинган ўша кунги сайил машҳурлигим туфайли кўнгилсиз якунланди.

ҚОЙИЛМАН, НОДИРОВ!

(Кекса актёрнинг ҳикоялари)

– Ушбу комедия ўтган асрнинг 70-йилларида, театримизда бўлган, – деди кекса актёр, кейин уйчанлик билан қўшиб қўйди. – Лекин у саҳнада эмас, саҳна ортида қўйилган. Ушанда Нодиров деган чаласавод, лекин қўл-оёғи чаққон, ҳамиша қўли кўксидан тушмайдиган, тилла тишларини ярқиратиб, илжайиб юрадиган, серсалом йигит театрга маъмур бўлиб ишга келди. Ўзингиз биласиз, ўша, шўролар замонида кирсовундан тортиб, палосгача, квартирадан тортиб, енгил машинагача ишхоналарга юқоридан тақсимланиб бериларди. Хуллас, ўша Нодиров ишга келганига энди уч ой бўлганида бизга битта "Жигули" автомашинаси ажратилди-ю, театримиз хода тиқилган арининг уясига айланди-қолди. Хизмат қилиб қўйган кекса санъаткорларнинг дағдагалари-ю, машина орзусида юрган ёш актёрларнинг илтижоли монологуларидан чарчаган директор декорация цехига яшириниб жон сақлайдиган ҳолатга тушиб қолганди. Ниҳоят, маҳаллий қўмита йиғилишида машина атоқли санъаткор, халқ артисти Ўткир Самадга берилсин, деган қарор тортишувларга чек қўйди. Ўткир Самадга эътироз билдириб бўлмасди-да!

Можаролар тинганидан жони кириб қолган директор хонасида кўкчойни симириб, ўзи яхши кўрган "Сўлим"ни димоғида хиргойилаб ўтирганида,

эшик “гийқ” этиб, жиндай очилиб, унинг тирқишидан тилла тишларини ярқиратиб, илжайиб турган Нодировнинг башараси кўринди.

– Нодиров, киринг, кираверинг! – деди директор мамнунлик билан.

Нодиров аста эшикни очиб, остонадан кирган жойида тухтатди.

– Марҳамат, ўтиринг, – деди директор стол қарлисидаги стулни қули билан кўрсатиб.

– Раҳмат, хўжайин, мен шундай, тик турганим маъқул, – деди Нодиров қўлини кўксига қўйиб.

– Бугунги томошабин масаласи нима булди?

– Иккита мактаб ва битта техникумни гаплашиб қўйдим. Бугун ҳам аншлаб қиламиз, – деб яна тилла тишларини ярқиратиб илжайди у.

– Яхши! – деди директор кайфияти янада кўтарилиб.

– Очиғи, қадам олишингиз ёмон эмас! Шундай давом эттирасиз деган умиддаман.

– Сиздан бир илтимосим бор эди, – деди Нодиров жиддийлик билан.

– Қанақа илтимос? – деди директор хушёр тортиб.

– Театримизга “Жигули” берилибди, деб эшитдим.

– Ҳа, берилди, лекин уни кимга бериш ҳал қилинган, – деди директор Нодировнинг у ҳақда гап очаётганидан гаши келиб.

– Шу машина менга берилса, хизматингизга доим қоим турардим! – деди қўлини кўксига қўйиб.

– Э, бунинг ҳечам иложи йўқ, Нодиров! – бош чайқади директор. – Биринчидан ишга келганингизга ҳали ярим йил ҳам бўлмади, иккинчидан, машина умумжамоанинг қарорига кўра, халқ артисти Ўткир Самадга берилди. Ўткир Самаднинг кимлигини биласиз, ўхў, таниқди артист!

– Туғри, у таниқди артист, лекин сиз директорсиз! Қайси идорада ишламайин, директорнинг гапи гап бўлганини биламан!

– Лекин бу шунчаки оддий идорамас, театр!
– Сизам оддий директормас, театр директорисиз!
– деди Нодиров. – Оддий булмаганингиз учун ҳам бу ерга раҳбарсиз. Сиз, машинани фалончига берамиз, десангиз биров “гинг” демайди. Ўткир Самадлар нима берсангиз ҳам миннатдор бўлмаган, бўлмайди ҳам. Лекин бизга ўхшаганлар яхшилиқни унутмаймиз, хўжайин.

– Қарор қабул қилинган-да...

– Ўткир Самадингиз қарордан кейин ҳузурингизга кириб “Раҳмат” дедими?

– Йўқ... кирмади.

– Кирмайди ҳам! Агар машина бизга берилганида хизматингизда тик турардик!

– Турасизми? – деди директор Нодировнинг кўзларига кулимсираганча тикилиб.

– Турмаган — номард! – Нодиров кўксига муштлади.

– Ҳай, бир папитка қилиб кўрамиз унда! – кизаринқираб деди директор.

– Сиз агар шунга жазм қилсангиз бўлмагани булдирасиз, хўжайин!

Ўша куни қайтадан театр жамоасининг йиғилиши чақирилиб, унда директор гапни шундай бошлади:

– Ўртоқлар, ўзларингизга маълум, театримизга битта енгил машина ажратилган. Хуш, уни кимга бериш керак, деб ўйлайсизлар?!

Тупланганлар “Ўткир Самадга берилади дейилди-ку!” – деб гувлади.

– Тугри, – деди директор, – қонун буйича машина Ўткир Самадни ки. Лекин мен Ўткир акадан кечирим сўраган ҳолда машинани маъмур Нодировга беришни таклиф қиламан!

Залда гала-говур кўтарилди. Олдинги қаторда ўтирган Ўткир Самад директорга ҳайрат билан тикилиб қолди.

– Уткир акага унақа оддий “Жигули”мас, ГАЗ-24” ажратишларини сураб, шаҳар ижроқўмига хат тайёрлаганмиз. Хуш, нега энди машинани айнан маъмурга бериш керак, деяпман?! Чунки маъмур корхоналарга чипта тарқатиши керакми, керак. Афишаларни ёпиштириши учун автобазадан машина чақириб, унга пул тўланадами? Туланади! Агар машина унга берилса, чипталарни ўзи тарқатади, афишаларни ҳам ўзи ёпиштиради Нодировга машинани бериш билан театримизнинг оғирини енгил қилган, қанча маблағни тежаган бўлардик. Машина Нодировга берилсин, деганлар қул кутарсин.

Директорнинг бундай гапидан кейин залда утирганларнинг аксарияти таклифни қўлаб, қул кутарди.

Нодиров мажлис тугаши биланоқ унинг қарорини ижроқўмга олиб кетди, у ердан чиқиб, базага бориб машина учун пул тўлаб, квитанцияни киссасига солиб қайтди. Орадан икки кун утгач, директор Нодировни хонасига чақириб:

– Машина билан қутлаймиз энди! – деди унга маънодор тикилиб.

– Раҳмат, хўжайин, борингизга шукр! – деди Нодиров одатдагидай қўлини кўксига қўйиб. – Қилган яхшилигингиз биздан қайтмаса, Худодан қайтсин! – деб ўрнидан турди.

– Шуми? – деди директор ажабланиб, – энди буёғи нима бўлади?

– Эртага базага бориб машинани олиб келаман. Светига жиндай бериш керак экан, унинг ҳам иложини қиламиз-да...

– Униси тушунарли, лекин буёғи нима бўлади? – қизариб-бўзариб саволини такрорлади директор.

– Буёғи, деганингиз қаёғи? – деди Нодиров ўзини тушунмаганликка солиб.

– Ие, галати бўлди-ю, Нодиров?! Наҳотки ўтган кунги гап ёдингиздан чиққан бўлса?!

- Қайси гап?
- Агар машина менга берилса, хизматингизда қоим тураман, деганингиз-чи?! Негадир қоим турганингизни кўрмаяпман...
- Йўғ-е, мана, қаршингизда тик турибман! - деди Нодиров ўзини довдирликка солиб.
- Қани турганингиз?! - қип-қизарди директор.
- Мана, турибман, яна қандай тур, дейсиз?!
- Ахир сиз бошқача туришни айтдингиз-у!
- Қанақа, бошқача туришни айтибман?!
- Луттибозликни бас қил! - деди диреткор столга мушт уриб. - Мени лақиллатмоқчимисан?! Олиб булсан машинани, априс!

Хуллас, ўша куни директор яна фавқулодда мажлис чақириб, жамоанинг янги қарорига биноан машинани қайтадан халқ артисти Ўткир Самадга берадиган бўлди. Мажлис сўнгида Нодиров урнидан туриб:

- Кечирасизлар, уртоқлар, утган кунги мажлис қарорини ижроқўмга топширганман, унда местком раиси ҳамда директоримизнинг ҳам имзолари бор. Кечанинг ўзида машина учун кассага пул тўлаганман, квитанция киссамда. Бутунги қарорингларни истаган жойингларга оборинглар! - деб урнидан туриб, зални тарк этди. Залга чўккан оғир жимликни Ўткир Самаднинг жарангдор овози бузди:

- Қойилман, Нодиров, мана буни маҳорат деса бўлади! - деб қарсак чалиб юборди.

ЮТГАНМИЗИ

- Машина воқеасидан кейин, - деб ҳангомасини давом эттирди кекса актёр, - театр директори енг шимариб маъмур Нодировнинг изига тушиб, уни театрдан шармандаларча ҳайдаш учун ҳар бир қадамини назорат қиладиган бўлди. Ахтарса, топилади, деганларидай, ниҳоят Нодировни нафақат ишдан бушатиш, балки устидан жинойий иш қўзғаш мумкин

булган ҳужжат топилди. У битта корхонада беш юз сўмлик концерт утказиб, театр бухгалтериясига юз сўмлик квитанция топширган экан.

Директор бундай далил билан энди Нодиров сувдан қуруқ чиқолмайди, деган ишонч билан уни хонасига чақириб, қаллоблиқда айблади.

– Аввало қаллоблигим исботланиши керак, – деди Нодиров пинагини ҳам бузмасдан.

– Исбот керакми? Марҳамат! – директор тортмадан квитанцияни чиқариб, Нодировнинг тумшуги олдида силкиди.

– Ҳа, буми? Қани, кўрай-чи! – Нодиров утирган жойидан квитанцияга диққат билан тикилди.

– Кўринг! – деди директор тантана билан унинг олдида квитанцияни ташлар экан.

– Шуми? – Нодиров уни қулига олди.

– Ҳа, шу!

– Мана шу кичкина, бир парча қоғозми?

– Шу бир парча қоғоз сизни парчалаб ташлашга қурби етади! – деди гурур билан.

– Мана шу-я?! – деб Нодиров қоғозни оғзига солиб, чайнаб-чайнаб ютиб юборди.

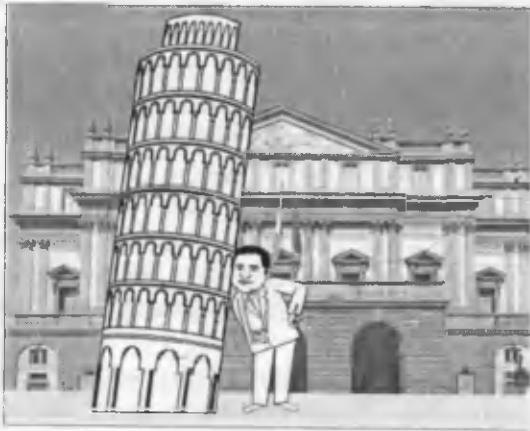
– Э, ҳай, бу нима қилганингиз, нега квитанцияни ютдингиз?! – деди довдираб қолган директор.

– Бундай далилларнинг кўпини ютганмиз, бундан кейин ҳам ютаемиз!

Шундай деб Нодиров ўрнидан туриб, хонадан чиқиб кетди. Директор булса, унинг ортидан анграйганча қараб қолди.

БИР КУНИ ХУСАН ШАРИПОВ...

АРТИСТ

Бир пайтлар маҳалламизда бир қулогига доим райҳон қистириб юрадиган, шоп мўйлов, қизил этикли, икки юзи этигига мос, хўрозсимон киши бўларди. У кишини маҳалладошлари “ҳожатбарор” деб аташарди. Чунки у иморат қураётганларга арзон қурилиш материаллари, машина оламан, деганларга ёғи артилмаган “Волга”дан “Жигули”гача, ўқишга кирмоқчи бўлганларга юридикдан медгача киритиб қўйишни ваъда қилиб, лаққа тушган содда боёқишларнинг ҳам ишончи, ҳам пулини шилиб, орқасидан сарсону саргардон қиладиган, ҳаромдан ҳазар қилмайдиган учар кимса эди.

Айтишларича, ҳатто у бир пайтлар, бошига қозондай салла қўндириб, саватдек соқол ўстириб, чеккадаги қишлоқларга бориб ўзини Уламои Калон, деб таништириб, ихлос қилганлардан йиққан назир-ниёзига шаҳарда қимор ҳам ўйнаган экан.

Ўша нокас бир куни маҳалла чойхонасида мен билан тўқнаш келиб, ўзидан ўзи:

– Ҳа, артис, жа-а-а машҳур бўлдим деб, димоғлари шишиб, одамни назар-писанд қилмасдан, ҳатто кўришилганим истамай қоптиларми?! – дея тўнғилаб қолди.

Шу тобда “Сен билан кўришгандан ит билан ҳуришганим яхши!” демоқчим бўлдим, яна андишага бориб, “Ҳа энди, пайқамабмиз, биздан ўтса узр!” – деб кулиб, гапни калта қилмоқчи бўлсам, у яна авжига чиқиб:

– Бўлсанг артис бўпсан-да! Артислик ҳам иш бўптими, лубой қизиққан одам артислик қилиши мумкин! – деб сасиб қолди.

– “Лубой қизиққан одам артислик қилиши мумкин” деган гапингизни исботлайсизми?! – дедим жаҳлим чиқиб.

– Э, Ҳусанбой, оборинг мани ўша минатурангизга, лубой ролни қотириб қўймасам, отимни бошқа қўяман! – деб баттар кучайди.

– Унда маҳоратингизни ҳозир, шу ерда синаб курамиз! – дедим.

– Синаб куринг! – деб керилди у.

– Унда мен бориб, қозон бошидан хабар олиб келаман, сиз образга кириб туринг, – деб қозон бошида гурунглашиб, ош тайёрлаётган маҳалламиздаги улфат йигитларнинг ёнига қовогимни уюб бордим. Йигитлар ҳолатимни куриб, ажабланиб:

– Ҳусан ака, сизни ким хафа қилди, ҳалигина бир гапириб, ўн кулиб ўтирувдингиз-у? – дейишди.

– Кўрмайсанларми, анови нусхаси совуқни! – дедим қизил этикли ўтирган сўрига ишора қилиб.

– Кап-катта одам, томи кетганми билмадим, ўзидан ўзи тепамга келиб, қаёқдаги куракда турмайдиган гапларни айтиб, асабни эговляпти ярамас! У яна ёнимга келиб, бирор ҳунар кўрсатадиган бўлса, қараб турмассизлар?

– Э, анови, қизил этикли қаллобми? – дейишди йигитлар, – сизга қарши битта движение қисин, синдириб ташаймиз!

– Синдириш ҳам гапми, чочиб ташаймиз!

– Унда қўрқмасам ҳам бўлар экан, аммо, илтимос, ҳушёр туринглар! – дедим-у, “ҳожатбарор” ўтирган сўри ёнига қайтиб келдим.

– Ҳуш, артислигимни синаб кўрасизми? – деди у гердайиб.

– Синаймиз, – дедим қозон бошидаги йигитларга қараб қўйиб. – Мен қозонхона томонга ўтаман, сиз қўлда пичоқ билан орқамдан қувиб борасиз-да, “Ҳа-а-а, аблаҳ, қўлга тушдингми?!” – деб менга ташланасиз. Менга чиндан ташланаётганингизга қозонхонадаги йигитлар ишонишлари керак.

– Бўпти! – деди қизил этик ўрнидан қўзғалар экан.

Мен аста қозонхона томонга ўтдим. Артис бўлмиш қўлида пичоқ билан сўридан тушиб, қозонхона ортига ўтди, у ердан бошини чиқазиб аввал ичкарига мўралади, яна ўзини девор ортига олди, кейин у ердан отилиб чиқиб пичоқни боши узра кўтарганча:

– Ҳа-а-а, аблаҳ, қўлга тушдингми?! Мана энди кунингни кўрасан! – деб менга ташланган эди, қозон тепасида турган йигитлардан бири уни чалиб юборди. Бечора “артис”, қўлида пичоқи билан, “гуп” этиб юзтубан йиқилди. Ҳалиги чалиб юборган йигит, оёғини унинг кураги устига қўйиб:

– Ҳозир бир босиб, бақадай эзворайми? – деди таҳдид билан.

Қизил этик ётган жойида қўрққанидан типирчи-лаб:

– Ҳусанбой, йигитларни олдиндан ўқитиб қўйибсиз-да! – деб бақариб юборди.

– Хуш, қалай, артислик осон эканми? – дедим уни ўрнидан туришига кўмаклашар эканман.

– Э, йў-ў-ўқ, артислик қиламан деб, тепкида ўлиб кетишимга бир баҳя қолди, Ҳусанбой! – деди у инқиллаб, эгни-бошидаги чангни қоқар экан.

ХИЗМАТ КЎРСАТГАН ИРРИГАТОР

Бир куни эрталаб театр директори мен билан Марям Ихтиёровани хонасига чақариб:

– Иккалангизга республикада хизмат кўрсатган артист унвони берилибди, табриклайман, бундан кейин ижодинглар янада гуллаб-яшнасин, соғу саломат бўлинглар! – деб, кетидан тайинлади: – Эртага соат ўнда Олий Кенгашнинг мажлислар залига борасизлар, унвонлар ўша ерда тантанали тарзда топширилади.

Тайинланган вақтда Олий Кенгашнинг мажлислар залига кириб бордик. Мажлислар залига мукофот ва унвон олувчилар тўпланишган.

Биринчи бўлиб Икром Акбаровга “Ўзбекистон халқ артисти”, Марям Ихтиёровага хизмат кўрсатган артист унвонлари тақдим этилди. Фамилиям “Ш”дан бошлангани боис, ҳаммадан кейин чақирилишимни биламан. Ниҳоят унвон топширувчи:

– Шарипов! – деди.

Чапаклар остида чиқиб бордим. Нишонни костюмим ёқасига тақиб қўйди. Ҳаяжонланиб жойимга келиб ўтиргач, аввал ўзимдаги, кейин Марямнинг кўксигаги нишонга қарадим. Негадир унинг нишони меникидан бошқачароқ эди.

– Марямхон, нишонингизнинг орқасига нима деб ёзилган экан, қаранг-чи, – дедим. Марям нишонининг орқа томонини ўтирди. Унда “Республикада хизмат кўрсатган артист” деган ёзувни ўқидик. Марямхон менинг нишонимдаги “Республикада хизмат кўрсатган ирригатор” деган ёзувни ўқиб, “Вой ўлай!” деворди. Менам “О-о-о!” дедим. Кейин унвон олган аёллардан бири минбарга чиқиб, қўлидаги қоғозга қараб, “Мукофот учун шахсан фалончи-пистончиевга раҳмат! Бу мукофот бизни янада гайрат-шижоат билан меҳнат қилишга илҳомлантиради! Ва ҳоказо, ҳоказо, деди. Ҳаммамиз чапак чалдик. Кейин унвон топширган раҳбар “Яна ким гапирмоқчи?” – деб сўради. Қўл кўтариб “Мен гапирсам майлими?” дедим.

– Марҳамат, чиқиб гапиринг! – деди у минбарни қўли билан кўрсатиб.

– Муҳтарам раис, мухбирлар чўлқуварлар ҳақида мақолалар ёзишганида, одатда: “Қуш учса қаноти, одам юрса оёғи куядиган азим саҳроларда, қум барханлари, илону калтакесаклар билан олишиб, чулларни бўстонга айлантиришади!” деб ёзишади. Мен ҳеч қачон чулларни ўзлаштирмаганман, қум барханлари билан олишмаганман, бутун умр саҳнада роллар ўйнаганман, киноларда суратга тушганман, бутун мени нима қилиб қўйдинглар? – десам, ҳамма

утирганлар кулиб юборди. Шу пайт залда утирган аёллардан бири: “Вой, ман ўлай!” деди. Ўша чулқувар аёлнинг куксига “Хизмат курсатган артист” нишони тақилган экан. У нишонни олиб чиқиб, нишон тақувчининг қўлига берди. У мени ёнига чақириб, костюмим ёқасидаги “Хизмат курсатган ирригатор” нишонини ечаётувди, “Бунисиям қолаверсин, ҳам “Хизмат курсатган артист”, ҳам “Хизмат курсатган ирригатор” бўлиб, қўшалоқ унвон билан кррай десам, залда гур кулги кўтарилди.

МАФТУНИНГМАН, ЛА СКАЛА!..

1978 йил Италия бўйлаб ўн беш кунлик саёҳатда бўлдим. Альп тоғларининг жануби-ғарбидаги Апеннин ярим оролининг жаннатмонанд манзаралари, денгиз соҳиллари, қадимий гўзал шаҳарларини томоша қилдим, Римдаги жаҳоннинг турли бурчакларидан келган сайёҳлар тавоф қилиб, танга ташлайдиган қадимий фавворага танга ташладим, Арно дарёси соҳилидаги Пиза шаҳрида “Қулаётган минора” тагига бориб, унга бошимни тираганимда, қандайдир куч мени минорадан нарига итариб, мункитиб юборди. 118 та орол устида қад кўтарган муъжизакор, сеҳрли Венеция шаҳри кўчалари бўйлаб гандолада сузар эканман, бу афсона ва эртаклар ўлкасининг сеҳри, денгиз тўлқинлари устида муаллақ қотган биноларнинг муҳташамлиги, қадим қасрларнинг салобатидан завқимки ичга сиғдиролмай “Тсҳир ва Зухра” мусиқий драмасидан “Эй, қуёш!” ариясини куйлай бошладим:

Э қуёш, кўрсат юзинг, тундан бағир қонланмасин,

Тун қораси ёр зулфидек паришонланмасин.

Юз очиб, оламни равшан қил ёруғ нуринг билан,

Йирт бу зулмат пардасини, пора қил, жонланмасин...

Шунда атроф соҳиллару кўприклар устига тўпланган оломон “Браво!” “Брависсимо!” деган хитоблар ва қарсақлар билан мени олқишлади.

Венециядан кейин Миландаги Ла Скала опера театрини кўриш бахтига муяссар бўлдим. Ла Скалага кирганингизда санъатнинг муқаддаслигини ҳис қиласиз. Театрга киришдан олдин пойафзаллар устидан юмшоқ пайпоқ кийгизишади, боиси — бу ерда оёқ дупури эшитилмаслиги, бу маскандаги сокинликни ҳеч қандай бегона шовқин бузмаслиги керак. Опера санъатининг энг юксак мезони бўлган бу театр биносини томоша қилиб, кейин саҳнага чиқдик. Саҳнадан томоша залига қарасангиз, тилларанг ўриндиқлар товланиб кўзни қамаштиришидан лол қоласиз.

Шунда мен бу саҳнада қўшиқ айтмасам ўзимни бир умрга кечиролмаслигимни англадим: “Мафтунингман, Ла Скала! О, Ла Скала, ты любовь моя!” — деб овозимнинг борича кўйлаб юбордим.

Саҳна ортидан иккита барваста йигит чиқиб келиб, қўлимни орқага қилиб, олдларига солиб, ичкарига, театр маъмури хонасига олиб кириб, таржимон орқали: “Қаердансиз? Нимага бундай қилдингиз?” деб сўрашди. “Тошкентданман” десам қаерлигини тушунмасдан, елка қисишди. “Самарқанд, Бухоро!” дегандим, уларнинг юзларига табассум қалқиб: “О, Бухара, Самарқанд!” дейишди. Кейин “Нима иш қиласиз?” деб сўрашди. Мен мусиқий театр артистиман, бир умр Ла Скалани кўришни орзу қилганман, дедим. Шунда чехралари янада ёришиб: “О, артист!” деб, бош силкиб, театр меҳмонлари қайд этиладиган дафтарга “Хусан Шарипов, артист!” — деб ёзиб, қўлимни сиқиб, хайрлашишди. Ташқарига чиқсам, гуруҳдаги сайёҳ шерикларим саросимада туришибди. “Нима дейишди, жарима олишмадимми?” — деб сўрашяпти. “Нима дейишарди, артистлигимни билиб, тушунишди. Билсангиз, бу саҳнада руслардан Фёдор Шаляпин, ўзбеклардан Хусан Шариповгина қўшиқ айтиш шарафига муяссар бўлган!” — дедим гурур билан.

ЙУҚОЛГАН ЖОМАДОН

Водий бўйлаб давом этган бир ойлик гастролимиз Наманган вилоятида якунланди. Тошкентга қайтадиган кунни Наманган аэропортига келсак, самолёт учиши бир соатга кечиктирилибди. Театр анжомлари-ю, жомадонларни аэропорт биноси ичкарасида бир бурчакка тўплаб, унга Файзулла Олимхўжаев деган найчимизни қоровул қилиб, жамоамиз билан овқатлангани кетдик. Овқатланиб қайтишимиз билан самолётга чиқиш эълон қилинди. Апил-тапил нарсаларни олиб, самолётга чиқдик. Тошкентга етиб келиб, олдиндан келишгандай, уй-уйга тарқалмасдан театрға бордик: шу кунни Лутфихон ая қизларини узатаётган эди. Нарсаларимизни театрда маъмуримизга қолдириб, тўйга жўнадик. Тўй айна авжигачиққан палла нарсаларни жойлаштириш учун театрда қолган маъмуримиз ранг-қути учган ҳолатда кириб, водийдаги гастролдан тушган пуллар солинган жомадон йуқолибди, деди. Хуш, нега айнан пул солинган жомадон йуқолади? Аэропортда буюмларга қоровуллик қилган Файзулла акага қарадим. У киши каравотда завқ билан най чалаптилар. Аста ёнларига бориб, "Файзулла ака, Наманган аэропортида нарсаларга қоровуллик қилгандингиз-а?" – дедим. "Ҳа", деди у киши. "Жамоанинг бир ой ишлаб топган пуллари солинган жомадон йуқолибди", – дейишим билан илҳом билан най чалаётган одам бир зумда букчайди-қолди.

Маъмур зудлик билан Наманганга учадиган булди. Жомадон топиладими-йуқми, деб қулогимиз динг! Топилмасачи булади? Тўй татимай қуйди. Маъмур Наманганга учиб бориб, у ёқдан қунгироқ қилиб: "Топилди, пуллар жойида!" – деди. Шошилинда айнан уша жомадон сурилиб, эшик ортида қолаверган экан. Маъмур бориб қараса, у сурилган жойида, эшик ортида турганмиш. Хабарни эшитибоқ, каравотда икки

букилиб утирган Файзулла акага: “Хавотирланманг, жомадон топилди, пуллар жойида!” – дедим. Бунни эшитиши билан у кишига жон кириб, найни бошқача илҳом билан чалиб, ҳаммани завқлантириб юборди.

ЙЎҚОЛГАН ИККИ ЮЗТАЛИК

(Ҳусан Шариповнинг устозлари Сойиб Хужаев
ҳақидаги ҳангома-аридан)

Андижонда гастролдамиз. Вилоят театрида “Тошболта ошиқ” аншлағ бўлиб қўйилмоқда. Сойиб ака Тошболта ошиқни уйнамайди, Тошболта бўлиб яшайди.

У киши футболга ишқибозлар. “Пахтакор” ютган куни кайфиятлари кўтарилиб, бошқача бўлиб ўйнардилар.

Қуралай кўз, қуралай,

Туйнутингдан мўралай.

Сен ялло айтганингда

Оҳангига йўрғалай!

– Пари, бугун зўр бўлди, “Пахтакор” ютди, – девордидилар.

Ютқазган куни:

– Пари, бу ёғи бўмади! – дердилар.

– Нимаси бўмади?

– “Пахтакор”, баттар бўгурлар, ютқазиб қўйди!

Бир куни спектакль бошланишига бир соат қолганида, Сойиб ака театр ҳолисида сувга тушган мушукдай ҳурпайиб ўтирибдилар.

– Нима бўлди? – десак, йиғламосираб:

– Мани Худо урди, киссамдан кеча олган икки юз сўм маошимни олдириб қўйдим! – дейди.

Уста баъзан “Уним йўқолди, буним йўқолди!” деб эркалик қиладиган одатлари бор эди. Навбатдаги эркаликлармикан десам, ростга ўхшайди. Хавотирланиб директоримизга:

– Уста чиндан пул олдирган бўлсалар бугунги Тошболта гишболта булади, – дедим.

Спектакл бошланди. Директор билан кулисда қўрқиб ўтирибмиз. Сойиб ака Рисолат пари билан гаплашяптилар:

– Пари, мани бутун Худо урди!

– Нима бўлди?

– Икки юз сўмимини олдириб қўйдим!

Тошболтанинг қудаси мулла Соли билан дуэти бошланди.

– Ман кичкина, сиз катта,

Таралло-ялло-ялло!

– Тўй қиламиз, албатта,

Таралло ялло-ялло!

– Қўй сўямиз, албатта!

Таралло, ялло-ялло!

– Иссиқ нонлар саватда,

Таралло, ялло-ялло!

– Пулни чўзинг, Тошболта,

Таралло, ялло, ялло!

– Қанақа пул?!

– Қалин пули!

– Қанақа қалин, ўзим 200 талигимни олдириб ўтирибман-у, сиз қалин пули, дейсиз!

– Нима олдирибсиз?

– 200 таликни ўмариб кетишибди. Энг кичкина чўнтагимнинг тагидан ўмариб кетишибди, баттар бўгурлар!

Зал кулги, қўрсаклардан жаранглаб кетди.

Хуллас, спектакл тугагунча ўмарилган 200 талик Сойиб аканинг оғзидан тушмади.

Спектакль тугагач, Сойиб ака таъзимга чиқдилар. Гулдурос қўрсаклар янграяпти. Уста уч марта таъзим қилиб, қўрсак тинмаганидан кейин микрофонга келиб:

– Намунча чапак чаласизлар?! Чапакни мани ўстимдан кулиб чалаяпсизларми?! 200 сўмни олдириб,

меҳнат қияпти, бошқа ҳеч нима, ҳеч ким билан иши йўқ. Шу актёрга тан бердим. Ҳа актёр бугунги йиғилишимизда иштирок этяптими?!

Актёрлар Сойиб акага қараб: "Сизни гапиряпти!" дейишибди. Сойиб ака русча билмаганидан: "Оббо, буям мени гапиряптими?!" деб, қўрқиб ўриндиқда бошини эгиб, букчайиб ўтирганмиш.

– Сизни мақтаяпти! – дейишибди ҳамкасблари.

– А?! – деган Сойиб акага жон кириб. Гаис бўлса:

– Хаджаев, иди сюда, я хочу поцеловать тебя! – дейди.

Сойиб ака ўрnidан "дик" этиб туриб, минбарга чиқиб:

– Ладна, ўп! – деса, раис уни қучоқлаб ўпади.

Сойиб ака бўлса залга қараб:

– Ҳ-ў-ў, директор, ҳ-ў-ў, режиссёр, булдим, энди мени унвондан маҳрум қилмайсизларми?! – дейди.

Устанинг гапига ҳамма кулиб, қарсак чалиб юборган.

ҲОЖИКАРИМ ОЙГА ЧИҚДИ

Юрий Гагарин фазога учган 1961 йилда театримизда "Ҳожикарим ойга чиқди" номли спектакль қўйганмиз. Ҳожикарим ролида — Сойиб Ҳужаев. У киши бозорчи, фақат пулни пулга қўшиш-у, даромадни ўйлайдиган хасис одам. У ойда тилла, жавоҳир куп, деб учишни орзу қилиб ўтириб ухлаб, тушида ойга чиқиб, ҳамма ёқда тилла, марваридларни кўриб кўзлари қамашади. Нозанин қизлар атрофида рақс тушишади. Ҳожикарим нозанинларнинг бирини Инжу, бирини Минжу, дейди. У ойда америкаликларга тўқнаш келиб: "Бу ерда нима қилиб юрибсизлар?" – деб сўрайди. Америкаликлар: "Биз бу ерда ҳарбий база қурмоқчимиз", – дейишади. Ҳожикарим бўлса: "Мен бу ерда бозор қураман!" – дейди.

Спектаклни тайёрлаш жарёни ўта қийин кечди. Сойиб ака дастлаб ролга киришолмади, унга сари режиссёрнинг фйгони чиқади. Йўқ, кейин уста ролга киришиб кетдилар. Сойиб аканинг маҳорати билан асар томошабинларга манзур бўлди. Аммо у беш мартагина қўйилди.

Бешинчи спектаклдаги Ҳожикаримнинг тушидаги ойга кўтарилиш саҳнасида, Сойиб ака анча баландлаган пайтда, белга боғланган тасма узилб кетиб, уста гумбурлаб саҳнага қулаб тушдилар. Ҳаммамиз, томашабинлар ҳам қўрқиб кетишди. У киши умуртқа, оёқ синадиган даражадаги баландликдан тушиб кетганди. Йўқ, ҳайтовур, уста бошларини кутариб, ўринларидан инқиллаб турдилар-да, аввал қўллари, кейин оёқларини силкиб куриб: “Мана, Ҳожикарим ойга чиқди, кейин ерга пўқиллаб тушди!” дедилар. Залда гур кулги кўтарилди.

Шундан кейин у киши: “Бўлди, мен бу спектаклда ўйнамайман! Улиб кетсам бола-чақамни ким боқади?!” – деб оёқ тираб туриб олдилар. Шу билан спектакль олтинчи бор ўйналмади.

КАСБ БАЙРАМИ

“Телеминиатюралар театри”нинг бадиий раҳбари Эргаш ака Каримов жума куни ишдан кетаётиб, бизга:

– Эртага биринчи апрель — касб байрамимиз, тагин бировларга аданиб, шарманда бўлиб юрмаларини! – деб кулиб қўйдилар.

– Ҳаракат қиламиз, – деб сирли жилмайди, ҳар қадамда кутилмаган шумликларни ўйлаб юрадиган ҳамкасбимиз Саид Анвар.

– Сенга-ку бу байрамнинг алоқаси йўқ, сен учун ҳар куни биринчи апрель, одамларни лақиллатиш бўйича жа-а-а планни ошириб бажаргансан, – деди Эргаш ака қора папкасига кроссвордли газеталарни

жойлар экан. — Сенга адданиб юриб, Исомхон ҳам кетворди.

Эргаш ака “Исомхон ҳам кетворди” деганларида “Табассум”да кўп йил муҳаррир бўлган ажойиб инсон — Исом Зокировни назарда тутган эдилар. Дарҳақиқат, ёш боладай бегубор, бировни умрида алдамаган Исом ака Саиджоннинг шумликларига иккиланмасдан ишонардилар. Хуллас, бу икковлон — бири алдашдан, иккиччиси — алдагишдан чарчамас, улар учун, Эргаш ака айтганидай, ҳар куни биринчи апрель эди.

Уша куни Эргаш ака Саидга шундай деб, кулнинг тагидаги чўғни очиб кетган эканлар. Ҳангоманинг қизиги эртасига — биринчи апрель куни рўй берди. Уша, шанба куни уззукун қаттиқ жала ёғаётган эди.

Эрталаб соат унларда Эргаш аканинг телефони жириглади. Устоз гўшакни кўтарса, нотаниш овоз: “Эргаш ака, бугун биринчи апрель — кулги куни, касб байрамингиз билан табриклайман!” — дейди.

— Раҳмат, ким билан гаплашяпман? — сўрайди Эргаш ака.

— Телевидениедан, масъул навбатчиман, — дейди овоз. — Раҳбарият ҳам касб байраминглар билан Роза опа икковларингни табриклагани уйингларга ўтишмоқчи.

— Ие, шунақами?! — дейди Эргаш ака шошилиб. — Қачон ўтишмоқчи экан?

— Соат ун икки яримга ўтамиз, дейишди, уйда бўласизларми? — сўрайди овоз.

— Уйда бўламиз, албатта, бўламиз! — дейди Эргаш ака раҳбариятнинг эътиборидан боши осмонга етиб. — Кутамиз, келаверишсин!

Эргаш ака гўшакни ташлабоқ, Роза опага дастурхон тузашни тайинлаб, ўзлари халта, сумкаларни олиб, бозорга югуради. Жала остида елиб-югуриб, керакли нарсаларни харид қилиб, шалаббо бўлганча уйга келади. Эр-хотин биргаликда дастурхон тузашиб, айтилган вақтда меҳмонларнинг келишини кутишади.

Соат бир бўлади — меҳмонлар келмасмиш, икки бўлса ҳамки, улардан дарак йўқмиш. Эргаш ака бетоқат бўлиб телевидение навбатчисига қўнғироқ қилади:

Гушакни кўтарган овоз Эргаш акани таниб:

– Эшитаман, устоз? – дейди.

– Раҳбарият келмади-ку?! – дейди Эргаш ака асабийлашиб. – Роза билан кутиб утирибмиз!

– Раҳбарият қаёққа келиши керак, эди? – ҳайрон бўлиб сўрайди навбатчи.

– Бизникига келишмоқчи эди, – дейди Эргаш ака.

– Раҳбарлардан ким бўлсаям гушакка чақиринг-чи.

– Раҳбарлардан ҳеч ким йўқ,!

– Ҳали менга сиз қўнғироқ қилмовдингизми? – дейди Эргаш ака баттар ҳайрати ошиб.

– Йўқ, мен қўнғироқ қилмадим, устоз.

Шундагина Эргаш ака касб байрамида ўзи алданиб қолганини ва унга “навбатчи” бўлиб ким қўнғироқ қилганини билади.

– Айтдим-а, Роза, овози са-а-ал анови Саид қитмирга ўхшади деб! – дейди Эргаш ака пешонасига шапатилаб.

Улкан кулги дарғаси Эргаш Каримов ҳаётда ана шунақа ёш боладай содда, ишонувчан, бегубор инсон эди.

ҲОЛМАТ ҚАВЛАРИЯ ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

ХОЛМАТ СЕРЛАҚАБ

— Одамнинг серлақабини кўрганмисиз? Хўроз табиат, гулдаста қилиқли Холмат тоға ана шунақа серлақаб, аломат одам эди. У кишини айримлар ҳар бир гапга “Интересно”ни қўшиб гапиришидан “Холмат интересно” дейишса, яна бошқалар отанинг уруш пайти отлиқ аскар бўлганликларини кўзда тутиб, ҳурмат билан “Холмат кавалерия” дейишарди. У одам “отиб” олганидан кейин “Холмат чатоқ” бўларди. Кейинги пайтда маҳалладошлар у кишининг лақабларини умумлаштириб, “Холмат серлақаб” дейдиган булишди.

Ўша куни серлақаб тоға барвақт туриб, соқолини қиртишлаб, тақа мўйловини қайчилаб, ўглининг дезодарантини юзига пуркаб, эгнига ҳам ўглининг куёвлиқда кийган коверкот костюминини кийиб, оёғида қора ботинка, бошига маргилонча дўппини қия кўндириб дарвозадан чиқаётганида, айвонда кўрпа қапиб ўтирган Тўхтатош ая чолига кўзойнағи устидан тикилиб:

— Ҳа, отлиқ аскар, сўфи азон айтмасидан йўл бўлсин, яна матчойи сайилми? — деб гап ташлаб қолди.

— Кампир, ман бир франтавуӣ аднакашниклар билан учрашиб, дардлашиб қайтаман, — деди тоға дарвоза олдида тўхтаб.

— Дардлашибмас, ичиб қайтаман, деб тўғрисини айтавуринг?! — деди ая киноя билан.

— Вот интересно, сан қачон манга бигизсуқди гап қилишни бас қиласан?! — деди тоға асабийлашганидан мўйловларининг учи диккайиб.

— Тунда ўглингизнинг сафардан қайтишини пойлаб ўтириб, ундирганингиз тинчлик бермаяпти-да! Нафс кўрсин-а, нафс!

— Сахийнинг ишига бахилнинг тиши қамашибди, дегандай, сан тумса мандан ўглингиям меҳрини

қизганасан! Манга умуман яхшиликни раво кўрмайсан, сая ярамас, пошис! – деб жаҳл билан кўча эшикни қарсиллатиб ёпиб чиқиб кетди.

Тўхтатош ая кўча эшикка бир зум тикилиб ўтирди-да, кейин игнали қўлини алам билан силтаб:

– Ҳукиз бўлиб бузоқ одатини қўймаганга гап гапирдинг нима-ю, гапирмадинг нима! – деб кўзойнагини тўғрилаб, яна кўрпа устига энгашди.

Серлақаб тоға шў кетганча, кеч хуфтонда костюмини елкасига ташлаб, дарвозадан ўзининг “Моя любимая” қўшигини хиргойи қилиб кирди.

“Платком махнула у ворот,

Моя любимая,

В кармане маленьком моём,

Есть карточка твоя...

– Ана, келди жинни шамол, – деди ҳовлидаги тахта сўрида чой ичиб ўтирган Тўхтатош ая.

– В кармане маленьком моём,

Есть карточка твоя...

– Ҳа, картишқасиям қуриб кетсин, қўшниларни бемаҳалда тинчини бузмасангиз бўлмайдими-а?! – деди ая ўтирган жойида энсаси қотиб.

– Интересно, мани ҳовлимда қўшниларнинг тинчи причем?! Айтсам, ўзимнинг собствениий ҳовлимда айтаяпман. Ҳозир би-и-ир файз қиламиз, во-о-от, – деб атрофга аланглаб, айвон токчасида турган ўзининг севимли чарм гармошқасига кўзи тушиб, – подать суда гармошка, унда қўшиқ айтиб файз қиламиз неможка, – деди жонланиб.

– Ҳай, гийқилламай ўлсин шу савилам, бир куни тандирга тутантириқ қилмасам, жонимни ҳиқилдоғимга келтирди-да шу узун ичак савил! – деб ая сўридан жаҳл билан тушиб, уйга кириб кетди.

– Сигирнинг муърашидан бошқани эшитмаган сан бечора ҳафтафаҳм ашуланнинг фарқига борармидинг? – деб тап-туп айвонга чиқиб, токчадаги гармошқани “гийқ” этказиб қўлига олди, қайтиб келиб сўри

чеккасига чўкиб, уни гарқиллатиб қулочлаб тортганича, овозини баралла қўйиб, севимли қўшиги "Темная ночь"ни бошлаб юборди.

Только пўли свистят по степи,
Только ветер гудит в провадах,
Тускло звезды мерцают...

Ичкаридан сабри чидамай чиққан Тўхтатош ая остонада туриб:

– Ман сизга айтиб қўйганим, манов қўшнингиз Саидқул ҳали чиқиб, "Эрингга айт, яна ичиб келиб, бемаҳалда гармонини гарқиллатиб, уйқумни бузадиган бўлса, ўзидан кўрсин, чиқиб гармониниям, ўзиниям йиртиб ташлайман!" деб гўданглаб чиқиб кетди, – деди ая.

Холмат тоға гармон тортишдан таққа тўхтаб:

– Интересно, шу гапни мана шу Саидқул сўтак айтдимиз?! – деди ҳайратдан кўзлари катта-катта очилиб.

– Айтди-да, айтмаса манга зарилмиди шуни сизга етказиб?

Кавалерия гармошкасини "гарт" этказиб сўрига ташлади-да, айвон супасига чиқиб, қўшнисининг ҳовлиси томонга кекирдагини чўзиб:

– Ҳей, Саидқул, санми гармон билан мани йиртадиган?! – қичқирди овозининг борича. – Ман йўқлигимда уйимга кириб карилаган кекирдагингни узиб ташлайман, ҳезалак!

– Ҳай, яшшамагур! Илойим, тилингга зиңдалак чиқсин, кавалерия бўлмай бўйнинг узилсин-а, бўйнинг узилсин! – Саидқулнинг айвонидан жазаваси тутган Майрамхоннинг вагилаган қарғиши эшитилди.

– Ҳе курка товўқ, ўчир қақиллашингни, сангамас, анов ҳезимкаш эрингга гапиряпман! – дуволга қўнган хўроздек кўкрак керди кавалерия.

– Анови қутурган итнинг нафасини ўчирасизми-йўқми?! – эрига аламли чийиллади Майрамхон.

– Ҳў, сўтак, хотининг этагига буқинмасдан чиқ баққа! – депсиниб қичқирди кавалерия.

Шу пайтгача айвонида бошини хам қилиб, индамай утирган Саидқул ўрнидан сапчиб туриб:

– Араққа қўшиб эсингниям ичиворганмисан, валат?! – деди йигламсираб. – Сендан тинчлик бўладими-йўқми?!..

– Ул-а, қўрқдингми, дўмпагувалак?!

Саидқул девор тагига югуриб келди:

– Овозингни ўчирмасанг, ўчириб қўйишга кучим етади! – деди кўзларидан ўт сочгудай бўлиб.

– Сани-я?! Хотинингни олдида карилламасдан, эркак бўлиб кўчага чиқ, ким-кимнинг овозини ўчиришини кўрамиз! – деди кавалерия.

– Энди ўзингдан кўр, пачогингни чиқармасам юрган эканман! – кўксига муштлади Саидқул.

Иккала қўшни, икки томондан кўчага отилишди. Улар дарвозаларидан чиқа солиб, бир-бирлари билан айқаш-уйқаш бўлиб кетишди. Эрларининг орқасидан “ҳай-ҳай”лашиб чиққан аёллар, остонада тўхтаб, бир-бирларига ёвқараш қилиб, ашаддий хўрозбозлардай ўртадаги олишувга тикилганча туриб қолишди.

Аввалига норғулоқ Саидқул кавалериянинг бўйнини, елкаси оша қучоғида сиқиб пастга боса бошлади. Лекин серлақаб бир силтаниб, унинг қўлтигидан чиқиб, чаққонлик билан унинг қорнига калла қўйди. Саидқул “Иҳ!” деди-ю, икки букилиб қолди. Серлақаб энди унинг бўйнини қўлтиги орасига олиб, пастга боса бошлади.

– Бўйнимни қўйиб юбор, қўйиб юбор бўйнимни, нафас қайтди-и-и! – хирилади Саидқул.

Тўхтаюш ая қўшниси Майрамхонга “Бизни отлиқ аскарни курдингми?” дегандай мағрурона қараб қўйди.

Шовқин-суронни эшитиб уйларидан чиққан қўшнилари уларни ажратиб қўйишди. Маҳалла оқсоқоли Содиқ бува:

– Соқолинг оқарганида невараларингга кулги бўлмай ҳар нима булларинг! – деб койиб, уларни уйларига киритиб юборди.

– Саидқулнинг бўйинини бўғиб, додлатганимни кўрдингми, Тош?! – деди кавалерия димоғи чоғ бўлиб. – У пўстак командуший Доваторнинг аскарини енгаман дедими?!

– Кўйлакни ечинг, отлиқ аскар, эсизгина-я, яп-янги кўйлакни дабдала қипсиз! – деди ая бош чайқаб.

– Э, гап кўйлақдами, гап эркаклик гурурида! – деди серлақаб тоға кўйлакни ечиб, кампирига узатар экач, кейин унғ қўлини букиб, мушагири кампирига намойиш этиб, қўшиб қўйди. – Мана бу қилич ушлаган кўлда ҳали куч кў-ў-ўп! Ҳар қандай душманга атпур беришга ярайди бу қўл!

– Ҳа жанжалга ярайди! – деди ая киноя билан. – Сизни бекорга “чатоқ” дейишмаган-да!

– Нима дейишса дейишсин, лекин орқамдан ҳақорат қилган сўтакларни кавалериячасига тақимга босиб, судрайман!

– Ҳеч ким орқангиздан ҳақорат қилмовди, гармонни гарқиллатишни тўхтатармикансиз, деб ичимдан тўқиб гапирсам, “пов” этиб ёниб кетдингиз!

– Ҳали бу Саидқулнинг гапимас, ўзингни гапингмиди?! – ранги оқариб сўради кавалерия.

– Э, йўқ, бе, йўқ, қўшница дағдаға қилишни бошлаб юборишингизни билиб ўтирибманми?

– Эҳ, ярамас, кампир, санларга кунимиз қолса, бугун маҳаллага ўт қўйиб, оловида исинасанлар! Ман дурак, сани правакасияннга учиб, юз ювмасдан юз кўришадиган, ўлсам тобутимни кўтарадиган қиёматлик қўшним билан ёқа бўғишгача бордимми-а?! – деб кавалерия пешонасига муштлаб, йиғлаб юборди.

ОТ ПАСТЛИК ҚИЛДИ

Холмат “кавалерия” нафақага чиқди-ю, шаҳар ҳовлисига сигмасдан, қишлоққа, жиянлариникига тез-тез кетиб, у ёқларда ҳафта-ўн кунлаб юрадиган одат чиқарди. Аввал бошда уйдагилар унинг бу

юришларига киндик қони тўкилган жойларда бемалол юриб, жигарларини кўриб, хуморидан чиқиб олсин, деб эътибор беришмаган эди. Чолининг ҳафта ўтмай қишлоққа чопишлари биринчи бўлиб кампири, Тўхтатош аяни гашлангирди. Кавалериянинг навбатдаги қишлоқ сафари чўзилиб кетгач, кампир:

– Отанг “матчойи сайл”да ун кунлаб юради, сан бўлсанг тиш ёриб, “Отам қайда юрибдйкин?” – демайсан, ё шу юриши санга маъқулми?! – деди алам билан.

– Ман нима дейман, – деди онасининг киноясидан уялган Мирҳолиқ, – отамга “Қишлоққа борманг, уйда кимирламай ўтиринг!” деб буйруқ қиламанми?

– Шундоқ дейсан-у, унинг бу юришида биров билиб, биров биамасдан, пенсага чиққанидан кейин фалончи отасини уйига сиғдирмай қўйипти деворса, суягинг сирқирамасин деб, олдини олиб айтяпман, – деди кампир.

Онасининг шу гапидан кейин угил ўйлаиб қолди. Артист зотининг тупроги енгил бўлади, битта-яримта тили билан юрадигани, кимсан фалончининг отаси уйига сигмай, қишлоқда дайдиб юрибди деса, тамом-да!

Ана шу ўйлардан Мирҳолиқнинг юраги гашланиб юрганида, жўяли маслаҳат хотичи Назирадан чиқди.

– Дадамлар бир умр ишлаганлар, тўрт девор ичида қафасга тушгандай сиқилиб қолдилар, – деди. Сўнг ўйлаиб туриб давом этди. – Улар отни яхши кўрадилар, от олиб берсангиз, шунга овунармидилар?

Хотиннинг бу гапи Мирҳолиққа маъқул келди. Отаси унга ҳам бир неча бор, от бўлса зрмакка боқардим, деганида, “Шунчаки айтяпти” деб эътибор бермаган эди. Хотини айтганидек, от олиб берса, отасининг “матчойи сайллари” барҳам топишини ўйлаб, шу якшанбадаёқ Шўра бозорига чиқиб, от олишга қарор қилди. Бунга эшитган ота ёш боладай қувониб кетди. Онаси эса:

– Дуппидеккина ҳовлида шу битта от ўйини етмаётувди. Худо хоҳласа, унгаям етишадиган бўшмиз! – деб пичинг қилди.

– Сенга қуйиб беришса, от урнига мани тушовлаб боқардинг! – деди кампирининг пичингидан аччиқланган кавалерия.

Якшанба кунни тонг отмасидан Холмат ака угли ётган хонанинг эшигини аста тиқирлатди, сўнг уни жиндай очиб, невараларини чўчимаслик учун личирлаб:

– Ҳолип, турақол, бозорга кечикамиз, – деди.

Саҳар уйқуси чала булган Мирҳолиқ урнидан аранг турди-да, ташқарига чиқиб, кўкда чарақлаб турган тонг юдузига қараб:

– Ҳали тонг отмасдан қаёққа борамиз? – деди эснаб.

– Саҳар савдоси хосиятли булади, болам, машинани гараждан чиқар, – деди ота тоқатсизланиб.

– Жа-а-а, қизиқсиз-а, дада, – деди угил гараж томон юрар экан.

Машина катта йўлга чиққач, ота пенциллин идишни оғзига олиб бориб, тишига такилатиб, тилининг тагига нос ташлади-да, кузларини юмиб, анча йўлгача индаймай уни шимиб борди, сунг деразани очиб носни туфлаб ташлаб:

– Тушимга Ойқашқа кирибди! – деди киссасидан рўмолча чиқариб, соқол-муйлови аралаш лабини артар экан. – Жанавар тушимга кирмаганига ҳам куп бўлувди! Ўққа учишдан олдинги тулпор кўринишида, узоқдан кишнаб келиб, бэшини бошимга суркапти! “Келдингми, тулпорим?!” деб йиглаб, уйғониб кетибман. – Ота овози буғилиб, кўзларида қалққан ёшни румолчасига артди. – Туриб, шаҳидларнинг руҳига бағишлаб тиловат қилдим.

Мол бозорига киришлари билан ота пешонаси қашқа қорабайирни кўриб, “Ойқашқага ухшаб кетаркан!” – деб, унинг қаршисида тухтади-да, олдига бориб, ёлидан силаб:

– Қалайсан, оғайни, мени танидингми? – деганида Мирҳолиқ отасига ажабланиб қаради.

– Гапимга ҳайрон бўляпсанми? Отлар асил чавандозни билади. Менга маъноли қараб туришини кўр бунинг.

Ота отнинг тумшугини силади, лабини очиб, тишларини кўрди, кейин туёқларини кутариб:

– Зап от экан-у, расво қилишибди, оёғига ем туширишибди, – деди бош чайқаб.

– Оёғига ем туширишибди, деганингиз нимаси? – деди Мирҳолиқ тушунмасдан.

– Ем бериб, кетидан сув ичиришган! – деди ота ачиниб.

– Ия ақсақал, сўлай бўган, атти билер экенсиз, – деди ота-боланинг гапларига қулоқ солиб турган отнинг эгаси, қозоқ йигит.

– Биламиз-да, чироқ, биз от миниб, кўпқари чопиб юрганимизда сан ҳали онангни қурсоғида ҳам йўқ эдинг! – деди ота гурур билан, сўнг қушиб қўйди. – Сенам отни билганигда бечорани бу аҳволга солмасдинг!

Ота отдан узоқлашар экан:

– Аттанг, шундай отни расво қилишибди! – деди бош чайқаб. Қорабайир ҳам отанинг ортидан маъюс тикилиб “хайр” деяётгандай ҳазин кишнади.

– Ана, ҳамма гапимизни тушунди, жанавар! – деди Холмат ака хўрсиниб.

Ота қорабайирдан кейин бозордаги бирорта ҳам отни ёқтирмасдан, ниҳоят, бир оқ қуноннинг атрофида айланишиб қолди.

– Ҳолиш, мана шуни яхшилаб боқса, одам бўладиган, – деди у. – Оппоқ, чиройли от бўлади. Оқ отда хосият кўп, шунинг учун уни подшолар минган.

Ота жаллоб билан узоқ тортишиб, бир нархга тўхтаб, бор барака қилгунларича, кун чошгоҳдан ошиб қолган эди.

– Мана бу бошқа гап! – деди ота оқ қунонни етаклаб, бозордан чиқар экан. – Бу қунон Бахтиёр қулунимники! Неварамни ўзимга ўхшаган чавандоз қилиб тарбиялайман! От миниб, қиличдай бир йигит бўлсин! Сан энди машинангда кетавур, болам. Ўзим буни уринтирмасдан, қоқилтирмасдан, етаклаб, уйга боргунча танишиб, иноқлашиб оламыз.

Чиндан ҳам қунон келиши билан ота ўзгарди-қолди. Эрталабдан кечгача унга андармон бўлиб, ем беради, сув беради, устини тарайди, тагини тозалайди, невараси Бахтиёрни устига миндириб, етаклаб маҳаллани айлантиради.

Ота қунонни етаклаб, дарвозадан чиқиши билан маҳалла болалари уларни ўраб олишади. Ўша куниям худди шундай булди. Болалар қунонни ўраб олиб:

– Холмат бобо, сизни чавандоз булган дейишади, отга қандай минардингиз? – дейишди чувуллашиб.

– Ман лубой отга бир сакрашда минардим! – деди ота кучайиб.

– Ву-у-й, қойил! – дейишди болалар жўр булиб.

Невараси Бахтиёр бобосининг “отга бир сакраб миниши”дан гурурланиб, тенгдошларига “Кўрдиларингми, қандай бобом бор!” дегандай қарайди.

– Отга сакраб минишни кўрсатинг, Холмат бобо! – дейишди болалар яна чувуллашиб.

– Курсатинг! – деди невараси Бахтиёр кузлари ёниб.

– Кўрсатайми?! – деди ота болаларга бир-бир қараб.

– Кўрсатинг, курсатинг! – дейишди болалар жўр бўлиб.

– Унда чавандозча отга минишни бир куриб қуйларинг! – деди ота ва бир сакраб қунон устига ўтирди-ю, лекин мувозанатни йўқотиб, нариги томонга айланиб, ерга гурсиллаб тушди. Болалар кўрқувдан нафасларини ютиб, туриб қолишди.

Ўртага чўккан жимликни қуноннинг, ерда чалқанча ётган отанинг бошини тумшуги билан ҳидлаб, “Нима бўлди?” дегандай пишқириши бузди.

Биринчи бўлиб невараси Бахтиёр тилга келиб:

– Бобо, ёмон йиқилмадингизми? – деди ранги қув учган ҳолда.

Холмат кавалерия бадани зирқираб оғриб турса-да, неварасини қўрқитмаслик учун ўрнидан даст кўтарилиб:

– Вот безобраз, биз армияда баланд отларга сакраб минардик, бу от манга сапсим пастлик қилди! – деди.

БИР КАЛИШЛИК ОБРЎ

Уйга оқ қунон келди-ю, Холмат кавалерия бир пайтлар йўқотган азиз нарсасини қайта топгандай, асовлигини ташлаб, маъқулгина қарияга айланди. Унча-мунчага митригини бузмайдиган кампири Тўхтатош ая уйда қовоғини очиб тиш ёрмагани билан, қўшни аёлларга “Артис болам зукко чиқди, отасини от билан овутди-қўйди!” деб ўглини алқаган бўлди.

Дарҳақиқат, энди Холмат кавалериянинг оқшомлари гузардан шўхланиб қайтиб, ҳовлида қайиш гармонни гартиллатиб, маҳаллани бошига кўтариб, урисча ашула айтишлари ҳам, ҳафта-ўн кунлаб “матчойи сайл”ларга кетишлари ҳам барҳам топди. У ҳар куни тонгда, сўфи азон айтмасдан уйғониб, ҳовлида бадантарбия қилади, кейин қуноннинг тагини супуриб-сидиради, қашлағич билан ёлидан думигача тозалаб, емлайди. Шундан кейин “Қора кўзим”ни димоғида хиргойи қилганча, отни етаклаб кўча айланади. Нонуштадан кейин ишком тагидаги доимий оромгоҳи — чорпояга чўзилиб, отнинг бир маромда “курт-курт”лаб хашак чайнашидан завқ туюб, пинакка кетади.

Холмат кавалерия оқ қунонга андармон бўлиб, вақтнинг қандай утганини ҳам билмайди. Бир тун,

ҳамма уйқуга кетганида кавалерия чорпояга чузилганча ҳисоблаб кўрса, уйга қунон келганига роппа-роса бир ой бўпти. Шишадонлар билан ҳам ўттиз кундан бери кезлашмабди. Кавалерия ёстиги тагида бир ойдан бери йигилиб қолган “носвой” пуллари-ю, углининг кун-кунаро “чойхона харажатлари”га берганларини олиб санаб кўрса, битта семиз қўчқор бўлмаса-да, ўртачароқ совлиққа етадиган сармоя тўплабди.

Холмат ака димоғи чоғ, сармояни рўмолчасига тутди, уни ёстиқ тагига қўйиб, сезилмаялтимикан деб муштлаб кўрди, бошини қўйиб, кўкдаги юлдузларга бир зум тикилиб ётди-да, кейин сапчиб урнидан туриб:

– Ну канешна, шунча нарсани ёстиқ тагида қолдириб бўладими?! – деб тиззасига муштлади, кейин оёғи билан пайпаслаб, ердаги калишни кийди-да, рўмолчага тугилган сармояни ёстиқ тагидан олиб, уни бехитроқ жойга яшириш учун ҳовлини айланиб, дурустроқ жой тополмасдан, бурчакдаги тандир қаршисида тухтаб, ичига бош суқиб кўрди.

– Эҳе, тандирга яширсам, шунча пул оловга тутантириқ булар-да! – деб пулларнинг оловда ёнишини тасаввур қилиб сесканди. Уйланиб туриб, тандир тепасидаги олов ва тутун тафтидан қорайиб кетган шифер қоқилган парвозларга тикилди. Айни ўша қорайган парвозлар кўзига ишончли туюлиб кетди. Тандир супасига отга мингандай сакраб чиқаётанида, чап оёғидаги калиш “тап” этиб ерга тушди. У бир пой калишда турганича, рўмолчадеги сармояни шифер билан парвоз ўртасига жойлаб кўрди. Сармоя рўмолча ичида қандайдир омонат, хилвираб тургандай туюлди. У сармояни яна қўлга олди-да, “Нима қилсам экан?” деган хаёл билан бошини қашиб, пастга қаради. Пастда тунқарилиб ётган бир пой калишга кўзи тушиб, хаёлига келган ялтироқ фикрдан илжайиб, ўнг оёғидаги калишни ечиб, сармояни ичига тикди. Сармоя калишга худди картмондагидай жойлашди.

Сармояли калиш шифер билан парвоз ўртасига сиқилибгина кирганидан кавалериянинг кўнгли тўлиб, супадан пастга сакраб тушди-да:

– Энди бизи кампир буни исковуч ит билан ҳам тополмайди! – деб ўзининг топқирлигидан мамнун ҳолда келиб, чорпоядаги тушакка хотиржам чўзилди.

Холмат ака кундузлари бўлса-бўлмаса тандир ёнига борар, калишнинг жойида турганини кўриб, кўнгли яйраб, “Чоргоҳ”ни димоғида хиргойи қилиб юрарди.

Уша куни маҳаллада эски улфатларидан Сайфи сассиққа тўқнаш келди. Сассиқ одатига кўра:

– Кавалерия, гузарда кўринмай қолдинг, ё уйда ичишни ургандинг, ё даромадинг касод?! – деган ҳамиятига тегадиган қўланса гап қилди.

– Мани шаънимга бунақа сассиқ гап қима! – деди кавалерия чапанчилиги тутиб. – Бор, уша ман ҳақимда совуқ гап қилган жами улфатларни Нишон бужурнинг чойхонасига тўпла, харажати мандан! – деб уйга гизилади. Сайфи сассиқ бўлса, қўвончи ичига сигмасдан, улфатлардан тезроқ суюнчи олгани гузарга қараб туфлисининг тагидан тутун чиққудай югурди.

Кавалерия кўчадан кирибоқ тандирга тармашди. Парвозга қистирилган калишни суғириб, ичидан рўмолчага тугилган сармояни олди. Ҳаяжон билан тугунни ечди. Тугундан гижимланган газета чиққанида, унга бир зум анграйиб қараб, кейин кўллари қалтираб, газета гижимини ёйди. Газета орасидан ҳам пул чиқмади. У алам билан калишни ерга тапиллатиб уриб, атрофга аланглади. Айвонда бамайлихотир чой ичиб ўтирган кампир Тўхтатош аяга кўзи тушиб:

– Тош, бу... сани ишингмиди?! – деди.

Кампир кинояли илжайиб қўя қолди.

– Шу ерга пул яширганимни қайдан била қолдинг?! –

– Ерда юрадиган калиш шифтга нимага чиқиб қолганини гўсхўр одам ҳам билса керак?! – кулди кампир.

– Лекин ман гўсхўр шуни билмадим-ку! – деди кавалерия пешонасига муштлаб. – Улфатларга бугун бир эрийман, деб катта гап қипқўювдим, ушандан жиндай бермасанг бўлмайди, гапимнинг устидан чиқолмасам, нима деган одам бўламан, – деди ялинган оҳангда.

– Ҳеч шу улфатларингиз тўймади, тўймади-да, қанча бераман?! – деди кампир камзулининг ич чўнтагидан ўша таниш рўмолчага ўроғлиқ сармойани чиқарар экан, муросага келиб.

– Обруйимга муносиб қилиб берасан-да, – деди кавалерия айвон ёнига бориб.

– Сизи обруйингиз бир калишмас, бир этик пулдан ҳам юқори туради, ҳм! – деди кампир ўрамдан пул ажратар экан, кейин қўшиб қўйди. – Шунинг учун келгуси гал пулни этикка жамланг, баракалироқ бўлади!

ТВАРЛАР АЛАМДА ҚОЛИШДИ

Ёз кунларининг бирида Мирҳолиқ спектаклдан чиқиб, ярим кечаси уйига келса, ҳовлида дадалари ҳар доим тунайдиган тахта сўри бўм-бўшлигини куриб ажабланди. Хотини Назирахондан:

– Дадам бир ёққа кетувдиларми? – деб сўрагани, у боши билан осмонга ишора қилди. Абдуҳолиқ тушунмасдан:

– Дадамни сўрасам осмонни кўрсатасиз, қанилар? – деди жаҳли чиқиб.

– Токсўрининг тепасига қаранг, – деди хотини.

Абдуҳолиқ бундай тепага қараса, дадаси темир қувурдан ишланган токсўрининг устига иккита тахтани ёнма-ён қўйиб ётиб олган, устига ёпган чойшаби шабадада оқ байроқдай ҳилпирарди.

– Ҳов, дада, бу нимаси энди, тушинг бу ёққа, йиқиласиз! – деди хуноби ошган ўғил.

– Маза қилиб ётибман, мани безовта қилма, болам, – деди Холмат ака пинагини бузмасдан.

– Маза қилиш учун сўрининг тепасига чиқиш шарт эканми?! – деди ўғил баттар бўғилиб.

– Сўрининг тагида чивин чақиб, қонимни сўриб, жонимни бўғзимга келтиргандан кейин, мана шу ерга, шабадага чиқиб олдим, – тушунтирди Холмат ака, сўнг мамнунлик билан қушиб қўйди. – Тварлар бу ёққа чиқолмасдан роса аламда қолишди!

Ота шундай деб ҳузурланиб кулди.

РЕПЕТИЦИЯ

Мирҳолиқ вилоятдаги гастролдан уйига ярим кечаси етиб келди. Машинани гаражга қўйиб ҳовлига кирса, отаси Холмат кавалерия, шотут тагидаги чорпояда, қуруқ тахтанинг устида, бошининг тагига тўртта хом гиштни қўйиб, “Помир” сигаретининг тутунини буруқсаратиб, хаёлга чўмиб ётган экан.

– Келдингми, Ҳолиш? – деди ота бошини кўтариб. – Келишингни кўнглим сезиб, ухламай ётувдим.

– Тинчликми, дада? – деди ўғил отаси бош қўйиб ётган гиштларга ҳайрат билан тикилиб.

– Тинчлик бўлмай, уруш булармиди, болам? – деди ота яна бошини гишт устига қўяр экан. – Сани келишингни куте-е-еб ётибман-да!

– Бу қандоқ ётиш, дада?!

– Буми? Бу ҳақиқий ётиш! – деди отаси гурур билан. – Бугун бир репетиция қилай дедим-да.

– Қанақа репетиция?

– Нарёққа оборганингда, лаҳадда бошимга пар ёстиқ қўярмидинг, гувала қуясан-да! Гувалада бош қандай туришини билай деб, репетиция қилиб ётибман!

Ўғил нима дейишини билмай, отасининг бошида серрайиб туриб қолди.

МИНИАТЮРАЛАР

ЭРКАКНИНГ ИШИ

Эркак диванда ялпайиб, телевизор томоша қилмоқда. Хотин қулида гоҳ латта, гоҳ капгир билан у ёқдан-бу ёққа ўтади. Бир пайт у, енглари шимарилган қолда, бир қулида ювилиб, гижимланган кир билан хонага мўралаб дейди:

ХОТИН: – Хужжэйик, ҳар замонда бир чиқиб, қозонни ковлаб қўя оласизми? Кирни бошлаб қўйгандим...

ЭР: *(Ижирганиб)* – Қанақа қозон?! Қанақа ковлаш?! Эркак дегани ҳеч замонда қозон ковлайдими, товуқмия?!

ХОТИН: – Улгурмаяпман-да, дадаси.

ЭР: – Улгуриш-улгурмаслик бу сани проблеманг. Хотиннинг иши — қозон ковлаш, эрнинг иши — уйни қуриқлаш! Шунақа майда, арзимайдиган ишга эрингни уринтирасанми, нодон!?

(Хотин елка қисиб, чиқиб кетади. Эр телевизор овозини баландлатиб, экранга тикилади, кейин ижирганиб, кўрсаткич бармоғини пешонасига нуқади. Хотин эса бир қулида ювилган кир, иккинчи қулида капгир билан у ёқдан-бу ёққа югуриб ўтади. Кейин у елкасида ювуқли чойшаб, қулида кир осадиган арқон билан яна хонага бош суқади.)

ХОТИН: – Эски арқон узилиб кетди, шунга янгисини тортиб берсангиз...

ЭР: *(Ловилаб ёнғиб)* – Энди кир осадиган арқонингниям мани елкамга илмоқчимисан?! Нима бало, томинг кетиб қолганми ўзи?! Ҳай, демаса кирниям манга ювдирарсан! Хотин — уйнинг чироғи, эр — кучанинг маёғи, дейишади. Чироқмисан, давай, уйингни ўзинг ёрит, кирингни ўзинг ос! Лекин эркакнинг дам олишига халақит берма! Эркак дегани тиниқиб дам олмадими — тамом, соғлигидан дарз, ишидан файз кетади!

(Хотин бошини хам қилиб, чиқиб кетади. У қўлида болға, елкасида чойшаб, кир осадиган арқон билан у ёқдан-бу ёққа югуриб ўтади.)

ЭР: – Кир осадиган арқонни тортиб берармишман! Бу олқиндига қолса, атомнинг кучини утин ёришга сарфлайди! Эрнинг юраги — шернинг юраги эканлигини билмайди бу мағзава!

(Йулакка қараб тишларини гижирлатади. Ўзича гўдраниб, яна телевизорга тикилади. Хотин икки қўлида иккита халта кўтариб пайдо бўлади.)

ХОТИН: – Уйда картошка-пиёз тутабди, кеча шуни айтишни унутибман. Бозорга “гир” этиб бориб...

ЭР: – Келасанми?

ХОТИН: – Мабодо сизни...

ЭР: – Мендан хавотирланма. Фақат “зув” бориб, “зув” келгин. Кўча-кўйда дугоналарингни учратиб қолсанг, валақлама, латта-пугтага алаҳлама! Тушлик кечикса, иштаҳа бузилади.

(Хотин бўшашганча чиқиб кетади.)

ЭР: *(Фигони чиқиб)* – Бу қанақа ҳафтафаҳм хотин бўлдики, рузғорида картошка-пиёзи тутагунча билмаса?! Хотининг яхши бўлса ёқанг оқарар, ёмон бўлса соқолинг оқарар, деб бекорга айтишмаган. *(Ўйланиб қолади)* Ё эркакнинг ишини қилиб, шартта хотинни янгиласаммикин? Шундай қилсам ёмон бўлмасди! *(Ҳиринглаб кулади.)* Фақат монов шўрпешона, думпагувалакка қийин булади-да. Хотин бахти эрда бўлар, етим бахти — ерда, деб бекорга айтилмаган. *(Хотин иккита оғир халтани кутариб, уйга инқилаб кириб келади.)* Ҳа, келдингми, ишқилиб?..

ХОТИН: *(Юзидаги терни артар экан)* – Уф, югуриб бориб келгунимча тинкам қуриди.

ЭР: – Тинкам қуриди, дегин-а?! Битта бозорга бориб-келганингга тинканг қуриса, ўлмаган бизи жонимиз экан-да!

ХОТИН: – Ўн беш кило юк билан югуриш осонми?! Лоақал бозор-учарга ёрдам берсангиз буларди. Бир кун дам олишда ҳаммасига ўзим югураман.

ЭР: – Ие, ҳали бозор-учарингням мани елкамга ортмоқчимисан? Эрнинг бурчи нима-ю, хотинники нималигини билмайдиган нодонсан десам, яна мендан хафа бўласан!

ХОТИН: – Хуш, доно булиб айтинг-чи, эркакнинг бурчига нималар киради?

ЭР: *(Хотиннинг юзига ачиниб тикилганича)* – Билмасанг эшит! Эркакнинг бурчи жасорат кўрсатиш! Эркак омон бўлса, қўрғоч саломет, деб бекорга айтилмаган! Ҳай, майли, бундай эркакча гапларга ақлинг етмайди, яхшиси, овқатни суз. *(Хотин дастурхон ёзиб, овқат сузиб келади. Эр овқатланиб бўлгач, керишади, эснайди.)* Бугун негадир чарчадим, хотин.

ХОТИН: – Чарчасангиз ётиб дам олинг.

ЭР: – Тўғри, овқатдан кейинги яхши дам — меҳнатга ҳамдам, деб бекорга айтилмаган.

(Эр диванга чўзилиб ётади ва хуррак ота бошлайди. Хотин идиш-товоқни йиғиштириб, оёқ учида чиқиб кетади. Кейин у яна кириб, эрини туртиб уйғотади.)

ХОТИН: *(Ваҳима билан)* – Хўжайин, хўжайин, илтимос, туринг!

ЭР: *(Чучиб уйғонади)* – Тинчликми, нима гап?!

ХОТИН: – Тинчлик эмас-да! Кимдир ҳовлида юрибди! Кўрқиб кетдим!

ЭР: *(Кўрқиб, бошини елкалари ичига тортиб)* – Йўғ-е, сенга шундай туюлгандир. Мушук-пушук, ит-питдир. “Тур, кет!” десанг кетарди.

ХОТИН: – Мушук билан ит томдак “тап” этиб тушиб, ёпиқ гаражингизнинг эшигини гичиллатиб очадими?

ЭР: *(Дағ-дағ тираб)* – Унда Худо урибди бизни! Гаражнинг эшиги гичиллаган бўлса, машинага ўғри тушган. Ўзинг чиқиб бақириб, қўшнилари ёрдамга чақир, ман чиқсам омон қўйишмайди. Ўғри дегани ҳеч нарсадан қайтмайдиган одамхўр бўлади!

ХОТИН: – Ман чиқсам-чи?

ЭР: – Сан аёлсан, ўғри дегани аёлни аяйди...

ХОТИН: – Вой тавба! Үзингиз чиқиб, эрнинг юраги — шернинг юраги қандай бўлишини кўрсатинг ярамасга!

ЭР: – Жи-и-им, секинроқ гапир, уйғоқдигимизни билиб қолса, бу ёққа кириб ўзимизга ташланади, аблаҳ. Машина кетса кетсин, бош омон қолсин! Машина топилади, бош топиламайди!

ХОТИН: *(Кулади)* – Э, омон бўлинг-е! Шуми эрнинг жасорати?! Жасоратларини кўрайлик, деб ҳазиллашувдим!..

ЭР: – Ярамас, ҳазилинг бошингда қолсин! Ҳазил деганиям шунақа совуқ бўладими?! Хотин кишининг мижози совуқ бўлади, дейишарди, ҳазилиям совуқ бўларкан-да, а?!

ТУЗОҚ

Хонага эр ҳовлиқиб кириб, атрофга хавотир билан қарайди.

ЭР: – Ҳайрият, улгурибман! Ҳали келмабди. (У шкафни очиб, ўзича қушиқ хиргойи қилганча, уст кийимини ечиб, уй кийимини кияди. Шу пайт эшик тақиллайди. Эр эшик ёнига бориб, уйқули овозда) – Ким у?!

ХОТИН: *(Эшик ортидан)* – Бу мен, хўжайин, очинг...

ЭР: *(Эшикни очиб, эснаб)* – Э, ниҳоят, келдиларми ишқилиб? Келардингизда, ой бор, йил бор!

ХОТИН: *(Сафар халта билан ичкарига кириб)* – Авваламбор, ассалому алайкум! Яхши ўтирибсизми, зерикмасдан, шўхлик қилмасдан...

ЭР: – Ваалайк... агар қолганингиз рост бўлса...

ХОТИН: – Уйдагилар, ойим, дадам сизга кўпдан-кўп салом айтишди. Отпусқада эканлар, нега сен билан бирга келмадилар, деб роса хафа бўлишди. Янаги сафар бир ўзинг келмасдан куёв билан келгин, дейишди. (У сафар халтасини ерга қўяди)

ЭР: – Раҳмат, агар шу гап рост бўлса...

ХОТИН: – Вой, албатта, рост! Ўзингиз зерикмайгина ўтирибсизми? Бу гал роса бир ҳафтага сизни ёлғиз қолдирдим.

ЭР: – Бир ой қолиб кетганинггаям шукр дейишдан ўзга чорамиз йўқ...

ХОТИН: – Келганимга хурсандмисиз, ишқилиб?

ЭР: – Проста хурсандгина эмас, қувонганимдан қўшақ айтгим келпти. (Кафтини оғига тақсимчадай тутиб) Бу гулшан устига жонон, сарафроз этгани келибсиз! Бу соз устига соз келибсиз! Ва ҳоказо, ҳоказо келибсиз!

ХОТИН: – Э, барака топинг, ҳофиз!

ЭР: – Ўзлари келдилар, энди, канешна барака топамиз! Главний, емоқ-ичмоқдан, деганларидай.

ХОТИН: – Емоқ-ичмоқдан қийналмадингизми?

ЭР: – Ҳа, энди кетганингиздан кейин уйда коса-товоқ, чойнак-пиёлани тополмагач, емоқ-ичмоқ нима буларди? Уйдаги идиш-товоқ топилмади, деб кўнгироқ қилсам, “Уйда ётиш керак!” – деб гапни калта қилдингиз. Интересно, идиш-товоқнинг уйда ётишга нима алоқаси бор?

ХОТИН: – Уйда ётганингизда шу саволни бермасдингиз.

ЭР: – Уйда ётмасдан, очиқ мозорда ётармидим?! Энангни уйига кетганингдан бери прямо қозондан шурва симириб, тоғорадан чой хуриллатиб, ташқарига чиқмасдан, кўрсатганига шукр, деб тўрт дуволнинг ичида ўтирибмиз-да!

ХОТИН: – Тўрт дуволнинг ичида ўтириб, бир ҳафтада диванга бир марта чўзилмабсиз-да?

ЭР: – Нега чўзилмас эканман? Бир ҳафтадан бери шу диванда чалқа тушиб, сизи дуойингизни қилиб ётибмиз-у!

ХОТИН: – (Дивандаги чойшабни тортиб олади ва унинг устига қатор қилиб терилган тарелка, коса,

пиёла ва бошқа идишларга тикилиб) Шунча нарсанинг устида ётганда қийналмадингизми, хужайин?!

ЭР: (Дивандаги нарсаларга ҳайрат билан тикилиб, сўнг бошини қашиб) – Бу қанақа маскиропка?

ХОТИН: – Бу маскиропка эмас, сизга қўйилган тузоқ!

ЕЧИНИБ КИР!

Дўхтир халатидаги актёр саҳнага чиқиб, узича гўдиллайди.

ДЎХТИР: – Вой бошим-ей! Ёрилиб кетай дейди-ей! Кеча Тошпўлатнинг тўйида бўларимиз бўлмиз... Уйга қачон, қай аҳволда келиб, тўшакка қандай ётганимни билсам улай агар. Бунақа отгандан кейин, ишга чиқмай, аччиқ маставани ичиб, кун бўйи ётсанг.

Ҳой, ким бор?! Бу касалхонада бугун ишга чиққан одам борми ўзи?! Йў-ў, ҳаммаси қирилиб кетганми?! Ким бор деяпман?!

(Ҳамшира қиз эшиқдан бош суқиб)

ҲАМШИРА: – Мен бор!

ДЎХТИР: – Бор бўлсанг ажаб бўпти! Яхшиям отанг онанга уйланиб, сан тугилган экансан, худди бир нарсани қойиллатгандай "Мен бор!" деб кериласан. Нима қилай, бор бўлсанг? Суюнчи берайми?! Истарший сестранг қани?! Ишга келганми у, ё улганми?!

ҲАМШИРА: – Йў-ў, ўлмаган, тириклар...

ДЎХТИР: – Тирик бўлса тирикман, деб башарасини кўрсатмайдими?!

ҲАМШИРА: – Ҳозир кўрсатолмайди.

ДЎХТИР: – Нега? Ё унинг ҳам башарасидан олиниб қолганми?!

ҲАМШИРА: – Йў-ў, ҳозир улар олтинчи палатада манти еб утирибдилар...

ДЎХТИР: – Тешиб чиқсин еган мантиси! Касалларнинг мантисини еяптими?! Чақир бу ёққа ўша

мантихурингни, менсиз еган мантисини бурнидан
булоқ қилиб чиқариб олай!

ҲАМШИРА: (Қувониб) – Хуп бўлади! (Чиқиб
кетади. Бошида телпак, куртка кийган йигит, қўлида
қоғоз билан кириб)

ЙИГИТ: – Мумкинми, дўхтир?

ДУХТИР: – Мумкинмас! Бу ер катта холангни
айвоними, сузиб келавурадиган?! Ечиниб
кирмайсанми?!

ЙИГИТ: (Қўлидаги қоғозни унга узатиб) – Мен
фақат...

ДУХТИР: – Ечиниб кир дедимми, ечиниб кир!
(Йигит елка қисиб чиқиб кетади) Касалхонами бу ё
молхонами?! Тупирлашиб, кийим билан бостириб
киришади.

ЙИГИТ: (Курткаси ечилган, телпаги қўлида) – Энди
мумкинми, дўхтир?

ДУХТИР: (Уни кўриб, баттар жазаваси қўзийди) –
Мен сенга ечиниб кир, дедимми, ечиниб кир-да!

ЙИГИТ: (Унга қўлидаги қоғозни узатиб) – Мен
фақат...

ДУХТИР: (Стolni муштлаб) – Фақат-мақатни
билмайман, ечиниб кирасан, кейин гапирасан! Чиқ!

(Йигит баттар ажабланиб, елкасини қисиб, чиқиб
кетади.)

Расволар, маданиятсизлар, ечиниб кирни
тушунмайдиган масовлар! Нима, сенга бу ер
чойхонами, ё пивохонами?! Ҳозир бир кружка муздай
пиво булса ёмон бўлмасди...

ЙИГИТ: (Куйлакчан кириб) – Энди мумкинми?!

ДУХТИР: – Мумкин эмас, мен сенга ечиниб кир,
дедим!

(Йигит чиқиб, майка ва калта иштонда кириб)

ЙИГИТ: – Энди мумкиндир?

ДУХТИР: – Мумкин! Мана, ечинса бўларкан-у!
Хўш, нима бўлди, нимадан шикоят қилмоқчийдинг?

Қаеринг огрийди, қачон ва қандай қилиб огрийди, тушунтириб гапир!

ЙИГИТ – Мени ҳеч қаерим огримайди. Мана бу накладнойга қул қўйсангиз бўлгани!

ДУХТИР – Қанақа накладной?

ЙИГИТ – Касалхонага кўмир олиб келувдим, шунга “Юкни олдим” деган мана бу жойига қул қўйинг, демоқчийдим!

ЭКСТРАСЕНС БОЛА

Ичкиликбозлиги билан қишлоқда отнинг қашқаси бўлган, жиккаккина, бурни қип-қизил Қуроқбой иккинчи синфда иккига ўқийдиган, сочи тақир қилиб машинкада олинган, кўйлагининг ёқалари гижим Ўроқбойни судраб, мактаб директорининг хонасига кириб келади ва стол устига бир варақ, гижимланган қогозни ташлаб, гердайиб туради.

ДИРЕКТОР: – Нима бу?!

ҚУРОҚБОЙ: – Нималигини ўқисангиз биласиз-да! (Директор стол устидаги Қуроқбой ташлаган қогозни ажабланиб қулига олиб, уни овоз чиқариб ўқийди)

ДИРЕКТОР: – Ўрта мактабчинг директори Ҳалимбой Салимбоевга ариза!

Ушбу ариза шул ҳақдаким, мени ўғлим, мактабингизнинг иккинчи синф ўқувчиси Ўроқбой Қуроқбоевда гайритабиий қобилият ва биоқувват пайдо бўлганлиги ва бу қобилиятнинг умумбашарий аҳамияти ҳамда жаҳон фанида катта воқеалигини ҳисобга олиб, уни ўқишдан озод қилишингизни сўраймиз”...

Тушунмадим. Бу ўзи қанақа ариза?

ҚУРОҚБОЙ: (Гердайиб) – Ўзим ҳам шундай деб уйловдим. Мактабнинг директори ярим варақ аризани

тушунмаса, унда бу ерда ўқишнинг даражаси қай ҳолатдалиги тушунарли бўлди! Сиз учун содда қилиб айтадиган бўлсам, сизнинг собиқ ўқувчингиз, айни пайтда бизнинг ўғил — Ўроқбой кўзи билан тикили-и-иб туриб, яримталиқ арақни жойидан силжитиб юборяпти. Шундай тикилади-да, қўлини теккизмасдан силжитади! Энди боланинг ўқиши шарт эмас! Фанлар академиясига борамиз, кейин Америкага гастрол!

ДИРЕКТОР: — Кунгиллариға қўтир тоғора! Америкада сиздай пиёниста ва мана бу иккичи, чаласавод болага пишириб қўйишибдими?! Қани, хўв, Қўроқбойев, дарсга гизилла-чи!

(Ўроқбой бошини эгиб, отасининг жиккак гавдаси ортига яширинади.)

ҚЎРОҚБОЙ: (Боласининг елкасидан ушлаб) — Бошни кўтар, ўғлим! Энди сени мактаб билан кўрқитишолмайди! Энди биз буларни бир тийинга олмаймиз! Булар бизга капейка! Сендаги экстра қобилият, биласанми, миллиондан, йў-ўқ, миллиарддан битта одамга насиб этади!

Мен ҳам арақ шишасини кўзим билан жойидан суришни орзу қилганман. Ана шу орзу деб умр бўйи риёзат чекканман! Мана энди, ойнинг ўн беши қоронгу, ўн беши ёғду билан, деганларидай, мен етмаган орзуга сен етган экансан, ёруғ кунларга чиқиб, кўкрагимизга шамол тегадиган бўлди. Энди алvido, мактаб!

ДИРЕКТОР: — Менга қаранг, боланинг олдида нималар деб валдираяпсиз? Эсингизни едингизми? Бизда ўрта таълим мажбурий эканлигидан хабарингиз борми ўзи? Ўғлингиз ўрта мактабни тўлиқ ўқиб, битиришга мажбур!

ҚЎРОҚБОЙ: — Йўқ, у оилани боқишга мажбур! Ҳамма ака-ука, тоға-жиянлар бунга ишониб, ишдан бўшаб олишган. Йигирма саккизта одам, оиласи билан Ўроқбойга умид кузини тикиб ўтиришибди.

Энди Үроқбой шаҳарма-шаҳар, мамлакатма-мамлакат юриб, сеанслар кўрсатади! Биз унга продусорлик қиламиз!

ДИРЕКТОР: – Сиз билан сафсата сотишишга бекорчи вақтим йўқ. Маориф бошқармасига ҳисобот ёзишим керак. Илтимос, халақит бермасдан, кабинетдан чиқинг!

ҚУРОҚБОЙ: – Үргилдим кабинетингдан! Үроқбой, чиқар ҳалигини! Кўрсат бунга ҳунарингни!

(Үроқбой мактаб сумкасидан яримта ароқ шишани чиқариб, дўқилайтиб стол устига қўяди. Үзи икки қадам орқага тисланиб, нигоҳини шишага қадаб, кафти билан уни ўзидан сургандай ҳаракатлар қила бошлайди. Ота турган жойида юлқиниб, жон-жаҳди билан қичқиради.)

Тириш, тириш! Бўш келма, Үроқбой! Кучинг борича тириш! Менсимаслик қанақа бўлишини бу пандавоқига кўрсатиб қўй, ўғлим! Бу ҳали соямизга салом берадиган бўлади. Үроқбой бизнинг мактабда ўқиган, деб телевизорга чиқиб, оғиз купиртириб, мақтанади!

(Үроқбойнинг юзи қаттиқ кучанишдан қизариб кетади. Директор олдида турган арақ боланинг нигоҳига дош беролмай, дириллаб сурила бошлайди.)

ДИРЕКТОР: – (Ўзини йўқотиб) Бу бўлиши мумкинмас!

(У ўзини шиша устига ташлайди. Лекин шиша билан қушилиб у ҳам дириллаб, орқага сурилади. Қўрққанидан кўзлари пешонасига чиққудай олаяди)

ҚУРОҚБОЙ: – Ҳа, Үроқбой, бўш келма, ўғлим! Шишани директоринг билан бирга қўшиб сур! Бу бечораям маошга оила тебратади! Бунгаям қийин! Майли, кенга кенг дунё, буниям боқимандалар рўйхатига, йигирма тўққизинчи қилиб киритиб, савоб учун боқамиз!

ПУЛ ДАРДИ ЁМОНИ

(Психотерапевт хонаси)

БЕМОР: – Мумкинми, дўхтир?

ДУХТИР: – Мумкин!

БЕМОР: (Оёқ учида хонага кириб, атрофга аланглаб, сўнг овозини пасайтириб) – Хонада ҳеч ким йўқми, дўхтир?

ДУХТИР: (Ўйбўхаланиб, атрофга аланглаб) – Ҳеч ким йўқ! Бемалол гапираверинг. Хуш, сизни нима безовта қиялпти?

БЕМОР: – Пул безовта қиялпти! Шу пул деб ҳаловатимдан айридим...

ДУХТИР: – Тушунаман, пул дарди ёмон бўлади! Бирор яқинингизга қарз бериб, ололмай юрибсизми, ё мўмайроқ пул йўқотдингизми?

БЕМОР: – Аксинча, топиб олдим!

ДУХТИР: – Қанча?

БЕМОР: – Бир қопчиқ!

ДУХТИР: – Бир қопчиқ?!

БЕМОР: – Ҳа! Ғамсиз, ташвишсиз юрувдим, пул топдим-у, тинчимни йўқотдим! (Йиглайди) Оч қорним — тинч қулогим, деганлари шу экан-да, а?!

ДУХТИР: – Тинчланинг, ўзингизни босинг! (Стаканга дори қуйиб, унга тутади) Мана буни ичворинг.

(Бемор дорини бир кўтаришда ичиб юборади)

ДУХТИР: – Энди ҳаммасини бир бошдан гапиринг.

БЕМОР: – Гира-шира тонгда ошга кета туриб, юмшоққина нарсага қоқилиб, эгилиб қарасам — қопчиқ! Тунда утган бирорта арава-парава, мошин-пошиндан тушиб қолгандир, деб очиб кўрсам, қопчиқ тўла пул! Яна ҳаммаси дўллар!

ДУХТИР: – Дўллар!? (Стаканга дори қуйиб, даст кутариб ичади.)

БЕМОР: – Дўллар! Аввалига довдираб, нима қилишимни билмай туриб қолдим.

ДҲХТИР: – Ҳзингизга келгандан кейин, қопчиқни қўлтиқлаб, уйга югурдингиз...

БЕМОР: – Йў-ў-ў, дўхтир, қаёқда! Эгаси келиб қолармикан, деб қопчиқнинг тепасида қоровуллаб, кутиб турдим.

ДҲХТИР: – Қ-қ-қанча кутдингиз?

БЕМОР: – Бир соат.

ДҲХТИР: – Мабодо, болаалингизда бошингизга пишт-пишт тушиб кетмаганмиди?

БЕМОР: – Йў-ўқ!

ДҲХТИР: – Кўп ичасизми?

БЕМОР: – Сувними?

ДҲХТИР: – Арақни!

БЕМОР: – Умуман арақ ичмайман!

ДҲХТИР: – Авлодинларда суюк сурадиган касал йўқмиди? Жинни-пинни, восвос деганларидай?

БЕМОР: – Авлодимизда ҳаммаси порада!

ДҲХТИР: – Бир соатча кутдингиз, иннакейин-чи, иннакейин?

БЕМОР: – Ҳеч ким келмагач...

ДҲХТИР: – Виждонингиз тинчланиб, қопчиқни уйга олиб кетдингиз...

БЕМОР: – Йў-ў-ўқ, милицияга бориб, “Бироптаси пул йўқотдим, деб сизларга арз қилмадими?” дедим.

ДҲХТИР: – Милицияда, “Пулни бу ёққа чўз!” – дейишдими?

БЕМОР: – Йў-ў-ўқ, ҳеч ким арз қилмади, дейишди. Демак, атайлаб сохта пулларни кўчага ташлаб кетишган, деб уйладим. Буни аниқлаш учун милициядан чиқиб, тўғри банкка бордим.

ДҲХТИР: – Банкдагилар, дўлларлар сохта, дейишдими?

БЕМОР: – Йўқ, ҳақиқий, дейишди. Кейин у ердан чиқиб...

ДҲХТИР: – Ниҳоят уйга кетдингиз!

БЕМОР: – Йу-ў-ўқ, нимага уйга кетар эканман?!

ДУХТИР: – Унда нима қилдингиз?!

БЕМОР: – Қопчиқни ташлаб юбордим!

ДУХТИР: – Вой-й-й! Ичидаги пули биланми?!

БЕМОР: – Албатта!

ДУХТИР: – Вой дура-а-ак! Ўзизни дўхтирга кўрсатишингиз керак экан-у!

БЕМОР: – Мен ҳам аввалига дўхтирга кўрсатай-чи, деб қопчиқни сизга олиб келаётувдим. Касал кўрадиган одамга пулни кўрсатиш бефойда, деб ахлат қутисига ташлаб юбордим.

ДУХТИР: (Ўрнидан сапчиб туриб) – Ахлат қутисига-а-а?!

БЕМОР: – Ҳа, мана шу поликлиника ташқарисидаги ахлат қутисига ташлаб юбордим.

Кейин... (Дўхтир кўзлари ола-кула бўлиб, ўрнидан сапчиб туради.) Гапнинг бердисини айтгунимча сабр қилинг-да, дўхтир!

(Дўхтир деразани қасира-қусир очади)

Шошманг, дўхтир, кейин нима бўлганини эшитсангиз-чи! (Дўхтир ўзини деразадан пастга ташлайди) Гапни охиригача эшитмасдан тўртинчи қаватдан калла қўйдими бу?! (Деразадан пастга қараб қичқиради) Кейин, чўчиб уйғонсам... тушим экан, демокчийдим. дўхтир!

ЎЙИНДАН ЎТ ЧИҚДИ

Қишлоқ растаси. Лоторея соғувчиси, қўлида мегафон:

СОТУВЧИ: – Ҳурматли қишлоқ аҳли! Ютуқли лотореяларимизга марҳамат қилинг! Қимматбаҳо ютуқларимиз сизларга мунтазир! Омадингизни синаб кўринг! Атиги олти юз сўмга “Нексия”, “Матиз” автомашиналарини ютиб олиш имкониятини қўлдан берманг! Бир зумда катта ютуққа эришиб, бадавлат бўлишингиз мумкин!

(Оломон лоторея столи атрофини ўраб олган. Кимдир томоша қияпти, кимдир лоторея харид қилиб, танганинг орқаси билан чиптадаги ютуқ ёзиладиган катакни ўчирмоқда. Абдуҳолиқ стол ёнига келиб, лоторея олаётганларни қизиқиб кузатади. Сотувчи унга кўзи тушиб)

– Олинг, ака!

АБДУҲОЛИҚ: – Олардим-у, умримда лотореядан кетмаганман-да, ука!

СОТУВЧИ: – Кунглим сезиб турибди, бу сафар, албатта, ютасиз!

АБДУҲОЛИҚ: – Сезиб турган булсанг, ол битта ютуқ чиқадиганидан!

СОТУВЧИ: – Марҳамат! (У пулни олиб, битта лоторея узатади)

АБДУҲОЛИҚ: – Кунглингни қандайлигини синаб кўрамиз-да, энди! (У бир чеккага чиқиб, танганинг қирраси билан лотореядаги катакни ўчириб, ундаги ёзувни ўқиб, қичқириб юборади) О, ес! (Қувончдан ўйинга тушиб кетади) Ким олади-я, “Нексия”ни-я!? Ман оламан-а, “Нексияни-я!” Ютуқ йуқ дейсанлар, бор экану ҳақиқат!

ҲАМҚИШЛОҚЛАР: – Ҳолиқвой, нима чиқди?!

– Нима чиқибди, “Нексия”ми?

АБДУҲОЛИҚ: – Қанешна Нексия! Майдалашиб утирадим! Бераман деса қулига, чиқазиб қўяр йўлига, деганлари шу-да! Олти юз сумга битта “Нексия”ни йўлимизга чиқазиб қўйганнига шукр! (Сотувчининг олдига бориб) “Нексия”ни сандан оламизми?

СОТУВЧИ: – (Ҳайратланиб) Чиқдимиз?!

АБДУҲОЛИҚ: – “Ми”сини олиб ташла, ука! Кунглинг тўғри сезган экан! Аканг қарагай Нексия ютди! Қани, Нексиянг, чиқаз буёққа!

СОТУВЧИ: – Унақа катта ютуқни шаҳарга бориб, фирмадан оласиз.

ҲАМҚИШЛОҚЛАР: – Ютуқни ювамизми?!

АБДУҲОЛИҚ: – Канешна ювамиз! Ювиш ҳам гапми, тўй қиламиз! Бизникига тўйга марҳамат қиласизлар!

(У даврадан чиқиб, одамлардан узоқлашиб, ўзича кулади)

Лотореяга Нексия ютармишман! Туянинг думи ерга текканда, ҳўкизлар дарахт тепасига уя қуриб, бола очганда лотореяга Нексия чиқади!

(Абдуҳолиқ уйига қайтаётиб; дарвозаси олдида одамларни кўриб тўхтайтиди.)

АБДУҲОЛИҚ: – Ие, бизникига одамлар кириб кетишяптими?! (У қадамини тезлатиб, дарвоза олдида келади. Ҳовлидан хотини ўгли билан чиқади)

ХОТИН: – Гизилаб бориб, бозордан йигирмата патир, эликта нон ол! (Эрига кўзи тушиб) Хайрият-е, келдингизми, дадажониси! Бутун маҳалла-кўй, ошна-оғайнингиз уйингизни тўлдириб ўтиришибди, фақат сиз йўқсиз! Одам деганиям шунақа бемалолхўжа бўладими!?

АБДУҲОЛИҚ: – Нима гап ўзи, тинчликми, хотин?!

ХОТИН: – Вой товба-ей, ҳеч нарса билмагандай буларнинг қилиқ қилишларини қаранглар!

БОЛА: (Оғзининг таноби қочиб) – Дада, “Нексия”ни ўзим ҳайдаиман, ўзим, майлими?!

ХОТИН: – Э, ҳалиям кетмай турибсанми, тезроқ бориб, нонни олиб келсанг-чи! (Бола чошиб кетади. Эрига) Нимага уйга кирмай серрайиб турибсиз? Қўшнилар қон чиқариш керак, дейишганига Бўтавой қассобни чақириб, семиртираётган қўчқорингизни бўғизлатвордим!

АБДУҲОЛИҚ: – Нима, қўчқорни бўғизлатдим дейсанми?! Қўчқор причем?!

ХОТИН: – Вой товба! Шундоқ омад кулиб турганда, битта қўчқорни қизганимизми?! Бунчалик қаттиқ булманг-ей, хужайин! Эшитганлар нима дейди?! Вой,

нимага бетда турибсиз, кириг ичкарига! (Хотин вайсаганича ичкарига кириб кетади. Абдуҳолиқ бўшашиб, деворга суяниб қолади.)

АБДУҲОЛИҚ: (Пешонасига шапатилаб) – Уйин қилмай ўл дейдиган одам йўқ. Уйиндан ўт чиқди, деганлари шу бўлади, Мирҳолиқ!

ҚУШНИ: (Ичкаридан олдида фартук, бир қулида пичоқ билан чиқиб) – Абдуҳолиқ, қўчқорни бўтизладик. энди уни қаерга осайлик?!

АБДУҲОЛИҚ: – Қўчқорними?! Уни (тилини чиқариб) манов узун тилимга осинглар!

ТУГМА

Топилмалар столига бир киши тугма кўтариб кириб:

КИШИ: – Ассалому алайкум, шу ер топилмалар столими?

ҚИЗ: – Ҳа.

КИШИ: (Тугмани стол устига қўйиб) – Мана!

ҚИЗ: – Бу нима?

КИШИ: – Тугма! Аёллар пальтосининг тугмаси.

ҚИЗ: – Аёллар пальтосининг тугмаси эканлигини куриб турибман. Лекин буни нимага олиб келдингиз?

КИШИ: – Шу ер топилмалар столими?

ҚИЗ: – Столи!

КИШИ: – Топган нарсамни олиб келдим-да.

ҚИЗ: – Устимдак кулпсизми?

КИШИ: – Нега устингиздан кулар эканман?

ҚИЗ: – Бунга қўшиб, кўчада ётган бирорта буш гугурт қутисини ҳам олиб келмабсиз-да!

КИШИ: – Гугурт қутисини опкелишим керакмиди? Билганимда опкелардим.

ҚИЗ: – Раҳмат! Катта раҳмат! Жуда ҳалол одам эканлигингиз кўрииб турибди. Тугмангиз ўзингизга сийлов. Ҳазилингиз кулгили чиқмади!

КИШИ: — Топган нарсани топилмалар столига олиб келиш сизларда ҳазил, дейиладими?

ҚИЗ: — Бир донагина тугма олиб келиб, овора бўлмасдан, унга тегишли пальтониям ола келмабсиз-да!

КИШИ: — Пальтони топмаган бўлсам қандай олиб келаман?

ҚИЗ: — Яна гапимни тушунмадингиз! Бир донагина тугмага овора бўлсиз, демоқчийдим.

КИШИ: — Сизнинг-ча, бир дона эмас, бир вагон тугма келтиришим керакмиди?

ҚИЗ: — Ўзи ғалати одам экансиз-у! Бу оддий, пластмасса тугма бўлса, олтин ёки платина буганида бошқа гап эди...

КИШИ: — Ҳозирча олтин ё платина тугма топмадим. Топсам, албатта, опкеламан!

ҚИЗ: — Яхши, тушундим. Ҳозир бу топилмани протоколлаштираман. Лекин бу арзимас матоҳни биров сўраб келишига ишонмайман.

КИШИ: — Чунки сиз, собиқ хотинимни билмайсиз-да!

ҚИЗ: — Бунга собиқ хотинингизнинг нима дахли бор?

КИШИ: — Бу тугма хотинимнинг пальтосидан тушиб қолган. Тўғрироғи, менинг уйимда тушириб қолдирилган.

ҚИЗ: — Унда, бу қуриб кетгур тугмани хотинингизга ўзингиз бериб қўя қолмабсиз-да?

КИШИ: — Нега энди ўзим берар эканман? Тугма керак бўлса ўзи шу ерга келиб олиб кетсин!

ҚИЗ: — Қаердан келади?

КИШИ: — Намангандан! У ҳозир Наманганда, онасиникида яшайди!

ҚИЗ: — Наманганда, онасиникида яшаса, тугмаси топилганини қаёқдан билади?

КИШИ: – У шу тугмани деб устимдан неча бор шикоят ёзди! Ниҳоят, уни уйдан топиб, Наманганга телеграмма юбордим.

ҚИЗ: – Битта тугмани, деб хотинингиз шунча жойдан келишига ишонмайман!

КИШИ: – Мен ишонаман!

ҚИЗ: – Мен ишонмайман!

КИШИ: – Бекор қиласиз! У ташқарида, тугмани сизга тоғчиришимни кутиб турибди!

(Ташқаридан аёл кишининг шангиллаган овози эшитилади)

АЁЛ: – Қани менинг йўқотган тугмам?! Онам келинлигимда кийдирган пальтонинг тугмасини сен ярамасга қолдирмайман!

КИШИ: – Ана, тугманинг эгаси келяпти.

ГАП КҮНГИЛДА

Ичкаридан оқ халат кийган, қўлида дори солинадиган қути кутарган дўхтир чиқиб, мунгайиб турган аёл қаршисига келиб, қўллари кериб, бош чайқайди.

ДУХТИР: – Энди бардам бўласиз-да, келинойи... Қўлдан келган ҳамма чораларни қўладик, лекин начора, тиббиёт ҳали муъжизага қодир эмас. Тайёргарликни кўришдан бошқа иложингиз йўқ.

ХОТИН: (Йиғламосираб) – Бошга тушганни кўз кўради-да, иложимиз қанча, дўхтир?..

(Дўхтир бошиёни сараклатиб, қўлиёни кўксига қуйганича, ҳовлидан чиқиб кетади. Шу эшиқдан Тўғриқул ҳовлиқиб киради)

ТЎҒРИҚУЛ: – Тинчликми, дарвозангларда скорий турган экан, кўзим тушди-ю, хабар олай, деб югуриб келяпман.

ХОТИН: – Лапарбой ака яна оғирлашиб қолдилар. (Йиғлайди) Энди нима қиламан?! Упоқмиди-супоқмиди, эрим эди!..

ТҮҒРИҚУЛ: – Кеча туппа-тузук эди-ю, мабодо бирорта яхши хабар эшитувдими?

ХОТИН: – Э, айтмоқчи, нариги маҳаллалик Ваққос амаки келиб, ўғлим фан доктори бўлди, деб оғиз кўпиртириб мақтанувди. Шу гапни эшитганидан ранглари оқариб-кўкари-и-б турди-да, Ваққос амаки кетишлари билан “ваҳ!” деб юракларини ушладилар-у, ҳушларидан кетдилар. Дўхтир, ҳаракатингларни қилаверинглар, дегандэй гап қилди.

ТҮҒРИҚУЛ: – Бекорларнинг бештасини ебди, уша дўхтир! Улар Лапарбойни билишмайди. Унинг дарди танасида эмас, кўнглида! Кўнгли топиб гапирилса, тузалиб кетади!

ХОТИН: – Айтганингиз келсин, ишқилиб!

ТҮҒРИҚУЛ: – Айтганимни келтираман ҳам! Қани, касални кўрайлик-чи!

(Тўғриқул Лапарбойнинг хотинига эргашиб, хонага киради. Хонадаги диванда Лапарбой тўшакда узала тушиб, беҳуш ётибди. Тўғриқул унинг тепасига бориб дейди)

Лапарбой, ҳў Лапарабой! Мени эшитяпсанми?

ХОТИН: – Беҳуш ётган одам ниманиям эшитарди?

ТҮҒРИҚУЛ: – Ҳозир кўрамыз-да, эшитиш-эшитмаслигини. Салимбойнинг ишдан олинганини эшитдингми, Лапарбой?!

ХОТИН: – Во-о-ой, тавба, анов бошқарма бошлиғи Салимбой Содиқовични ишдан олишибдими?

ТҮҒРИҚУЛ: (Бармсғини лабига боғиб, ёлғон ишорасини қилиб, гапида давом этади) – Олишгандаям шармандаларча олишибди.

(Бемор бошини аста қимирлатади)

Шокир бизнесмен бўлса банкрот бўлиб дўкони, участкаси, машинасини сотиб, қарзларини тўлаётганмиш.

(Бемор кўзларини очиб, бошини ёстиқдан кўтаради)

ЛАПАР: – А-а-а-а!

ХОТИН: – Худога шукр, узларига келяптилар!

ТЎҒРИҚУЛ: – Кеча Метинбойнинг “Мерседес”ини, гаражининг эшигини кўпориб, олиб кетишибди. (Бемор ўрnidан туриб ўтиради.)

Милицияда тоғаси бор экан, уша машинани...

(Бемор яна ҳушидан кетиб, ёстиққа йиқилади.)

ЛАПАР: – Э-э-э!..

ХОТИН: – Вой, хушхабар айтманг, айтманг, ўлиб қолади-я!

ТЎҒРИҚУЛ: – Тоғаси милицияда булсаям машина топилмабди.

(Бемор яна кўзини очиб, бошини ёстиқдан кутаради.)

Яна бир яхши янгилик! Шодимат шапшакнинг ўғли институтда ўқий олмай қишлоққа қайтиб кепти!

ЛАПАРВОЙ: – Қайтиб кептими?! Ажаб бўпти, зап бўпти! Шодимат ўғлим фалон жойда ўқийди, деб гердайиб юрарди. Энди гердайиб бўпти!

ТЎҒРИҚУЛ: – Олмошнинг саккизта бурдоқи кўйини тунда кўрасидан ўғирлаб кетишибди!

ЛАПАРВОЙ: (Хиринглаб кулади) – Саккизта кўйни-я! Шуниси зўр бўпти-да!

ТЎҒРИҚУЛ: – Яна бир зўр хабар!

ЛАПАРВОЙ: – Шошма, оғайни, шошма! Бунақа яхши гапларни проста гапириб, увол қилмасдан, яхши нарсани майдалаб, ҳузур қиле-е-еб, эшитиш керак! Мен ҳозир, физилаб чиқиб, растадан тентак сувдан битгасини кўлтиқлаб келман, унғача хотин қозонни чўчитиб, жиз-пиз қилворади. Қитгай-қитгай қил-е-еб, ҳалиги яхши хабарларни бошидан тинглаб, бир мириқамиз! Ҳозир, мени кутгил ва мен тезда қайтарман!

(Лапар оёғига шиппагини илиб, ташқарига отилади)

МАСАЛЛАР

(Крилов ва Мухтор Худойқулдан бошқача)

ЖАНГОВАР ФАОЛИЯТ

Харсанг Чағиртошнинг куксида қаҳрамонлик белгисини кўриб сўради:

– Шундай юксак мукофотни қайси хизматларингиз учун беришган?

– Мевачилиқдаги жанговар жасоратим учун! – деди Чағиртош каландимоғлик билан.

– Тушунмадим, мевачилиқда жанговар жасорат нима қилади? – деди ҳайратланиб Харсанг.

– Пойдеворликдан бошқасига ақлинг етмагандан кейин шу-да! – деди Чағиртош энсаси қотиб. – Мевали дарахтга отилиб, мевасини камайтиришда биз алоҳида хизмат кўрсатганмиз!

Харсанг меванинг камайиши билан қаҳрамонлик уртасида қандай боғланиш борлигини ўйлаб, ҳалигача, ўйига етолмай ётганмиш.

ЭШАКНИНГ ҚАРИЧИ

Ўрмонда ўтказилган гўзаллар танловида Оққуш жонзотларнинг энг гўзали, деб тан олинди. Бундан Эшак қаттиқ норози бўлиб:

– Иё, иё, наҳотки шу тасқара ингичка бўйин гўзал бўлса?! – деб ҳанграб юборди. – Агар у чиндан ҳам гўзал бўлса, қулоғи қани?!

МАРТАБАНИНГ УЛУҒЛИГИ

Рўмолча костюм билан кўйлакни менсимасдан еллинганича:

– Мен кичкина бўлганим билан сизлардан мартабам улуг, – деди ўзидан кетиб. – Улуг бўлганим учун ҳам ҳар қандай одамнинг бурнини ишқаб қўя оламан.

У ўзининг улуглигидан ҳаволаниб, чўнтакка тушиш ўрнига кўкка кўтарилди-ю, шамолда учиб, ерга тушди.

АЙБДОР

Ўрмонда кекса эман шамолда синиб, сардор Бурининг устига тушибди. Бурилар галаси ўрмондаги жонзотларни тўплаб:

– Эманни синдирган айбдорни топасанлар! – деб талаб қилишибди.

– Менимча, айбдор Қуён?! – дебди Тулки думини ажиллатиб. – Ўша эманниег тагини ковлаётганини кўрганман.

Илон вишиллаб гапга суқилибди:

– Дарахтни Типратикан қулатган! У ҳар доим ўша эманнинг тагида тимирскиланиб юради!

– Бекор гап! – дебди Тўнғиз ўзига сиғмасдан. – Эманнинг қулашига ҳеч ким айбдормас, уни шамол қулатган!

Тўнғизнинг тўтри гапидан Бурилар жазавага тушиб:

– Ҳ-ў-ўв-в-в! – увлашибди улар. – Бу билан сен хунни шамол тўлайди, демоқчимисан?!

– Бу ярамас тўнғиз бизни оч қолдирмоқчи!

Шундай деб Бурилар Тўнғизга ташланиб, уни иштаҳа билан жазолашибди.

ЭЗГУЛИКНИНГ КЕЧИ ЙУҚ!

ҚОРАБУЛОҚ ҲАНГОМАЛАРИ

Куркага қирон келди	8
Лақаб	11
Галстук	16
Ит	17
Товуқнинг хуви	18
Умри узун экан	23

МАМАТ МУЙЛОВ ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

Абдураҳмон, соат неча бўлди?!	28
Сен бизга тирик кераксан!	30
Таргил	33
Томизги	39

САҲМОН ЖИМ-ЖИТ ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

Тандир	44
Таътил орзуманди	50
Этигим эгалик бўлди!	53
Эҳтиёткорлик	56

РАЙИМ СОДДА ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

Меҳмонхонадаги трактор	61
Ишқоп можароси	62

ҲИКОЯЛАР

Тормозни бос!	65
Москвага бориб қолганим... ..	68
Хотинимдан олқиш олганим	70
Бурун устидаги бармоқ	72
Пилесос	73
Мухлис	75
Суви ачиган экан	76
Менам куламанми?	78
Машинага пул йиғяпмиз	80
Мезбонликдан сабоқ	84
Телпакка тушган кую	85

САЊАТКОРЛАР ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

Ҳазилнинг қаттиги	89
Машҳурликнинг зарари	91
Қойилман, Нодиров!	95
Ютганмиз!	99

БИР КУНИ ҲУСАН ШАРИПОВ...

Артист	102
Хизмат кўрсатган ирригатор	104
Мафтунингман, ла скала!	106
Йўқолган жомадон	108
Йўқолган икки юзталик	109
Ўзбошимчаликнинг жазоси	111
Ҳожикарим ойга чиқди	113
Касб байрами	114

ХОЛМАТ КАВАЛЕРИЯ ҲАҚИДА ҲАНГОМАЛАР

Холмат серлақаб	118
От пастлик қилди	122
Бир калишлик обру	127
Тварлар аламда қолишди!	130
Репетиция	131

МИНИАТЮРАЛАР

Эркакнинг иши	133
Тузоқ	136
Ечиниб кир!	138
Экстрасенс бола	140
Пул дарди ёмон!	143
Уйиндан ўт чиқди!	145
Тугма	148
Гап кунгида	150

МАСАЛАР

Жанговар фаолият	154
Эшакнинг қаричи	154
Мартабанинг улуглиги	154
Қўлқопнинг қадри	155
Пашшанинг дарди	155
Иштаҳа	156
Ҳукизнинг қувончи	156
Айбдор	115

УДК: 821.512.133
КБК 84(5У)7
И80

Исломқул, Меҳмон
И80 **Бир калишлик обру/ ҳажвия ва ҳангомалар/**
М. Исломқул– Т.: “DAVR PRESS” NMU, 2012. – 160 б.

ISBN 978-9943-4071-0-7

УДК: 821.512.133
КБК 84(5У)7

Адабий-бадиий нашр

МЕҲМОН ИСЛОМҚУЛ

БИР КАЛИШЛИК ОБРУ

Бош муҳаррир Муҳайё Рихсибекова
Муҳаррирлар Дилдора Абдураимова
Хосият Ражабова
Саҳифаловчи-дизайнер Азиза Ойназарова
Рассом Маҳмуджон Эшонқулов

Нашриёт лицензия рақами А1-№ 213
2012 йил 6 июлда теришга берилди. 2012 йил 13 июлда
босишга рухсат этилди. Бичими 84x108 1/32
“Baltica APP” гарнитураси. Шартли босма табоғи 8,4.
Нашриёт ҳисоб табоғи 5,1. Адади 1000 нусха.
598-сонли буюртма. Баҳоси шартнома асосида.

Оригинал макет “DAVR PRESS” нашриёт-матбаа
уйида тайёрланди.

“DAVR PRESS” NMU МЧЖ нинг матбаа бўлимида
офсет усулида чоп этилди.

Манзил: Ўзбекистон Республикаси, 100156, Тошкент шаҳри,
Чилонзор тумани, 20^а-даҳа, 42-уй.

Тел: 8(371) 216-9014, 120-1299;

Маркетинг бўлими: 8(371) 120-1233, 420-1233

Web: www.davypress.uz, www.kitoblar.com;

E-mail: davr-press@mail.ru